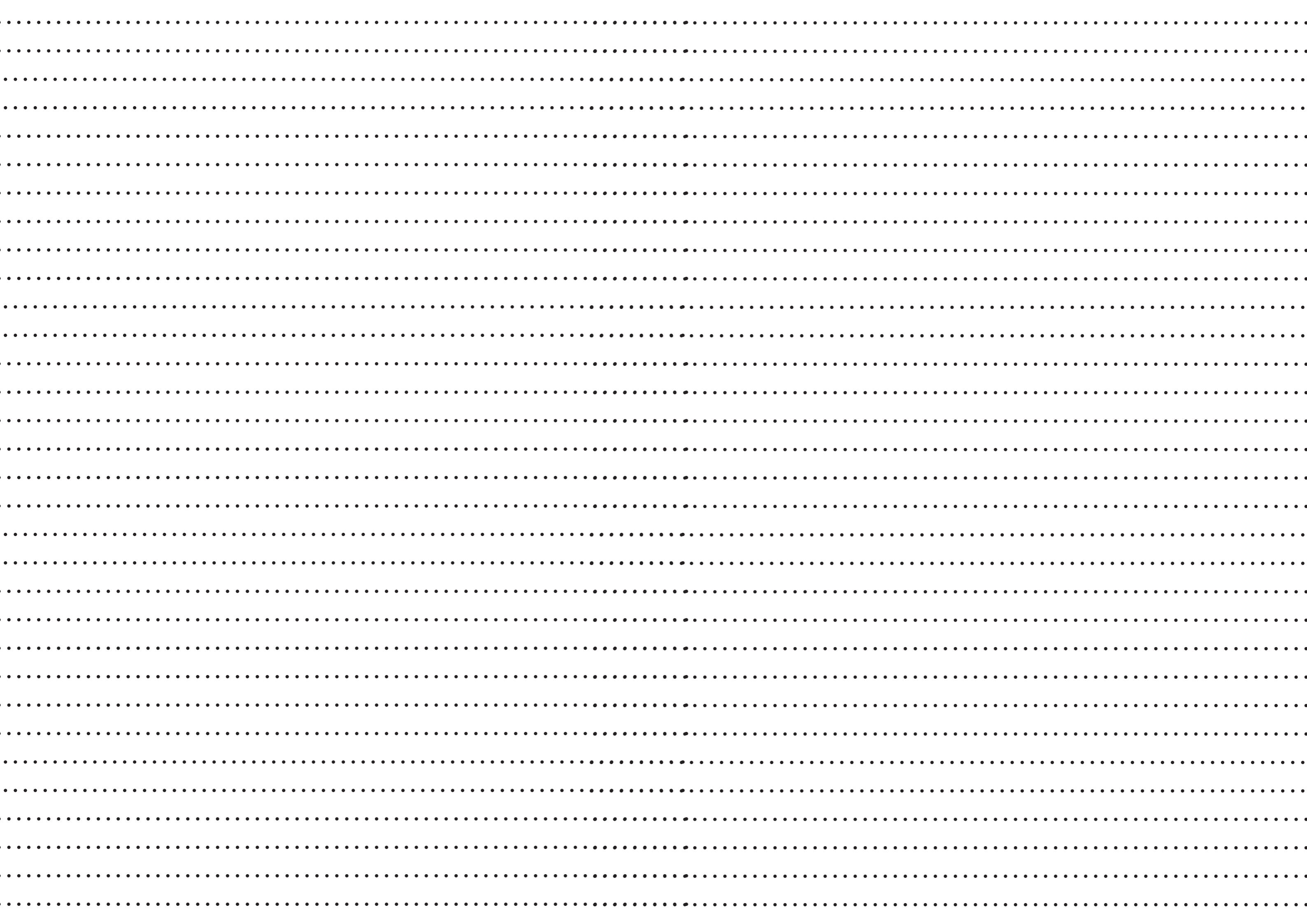

**SBORNÍK STATÍ
K AKTUÁLNÍM OTÁZKÁM
ZAHRANIČNÍ POLITIKY**

RADA PRO MEZINÁRODNÍ VZTAHY 2016

**SBORNÍK STATÍ
K AKTUÁLNÍM OTÁZKÁM
ZAHRANIČNÍ POLITIKY**

RADA PRO MEZINÁRODNÍ VZTAHY 2016

OBSAH

Příspěvky zpracované pro konferenci 7

„Balkan Perspectives of European Integration“,
která se konala 18. října 2016 v Zrcadlovém sále
Ministerstva zahraničních věcí ČR

Zoran Ćirjaković: „Europe has no Alternative“ Policy for Reluctant Europeans:
Trials and Tribulations of Serbia's EU accession **8**

Nenad Koprivica: „Balkan Perspectives on European Integration – Montenegro Report **13**

Anes Makul: The Referendum in Republika Srpska – A Threat for the Rule of Law in Bosnia
and Herzegovina? **18**

Zdravko Veljanov: Macedonia Past the Political Crisis and Return to Europe **20**

Tomáš Dopita: Normalization of Relations with Kosovo:
A Challenge Common to the Recognizers and Non-recognizers Alike **24**

Jan Šindelář: Integrating for the Sake of Integration **28**

Další příspěvky 30

Miloslav Had: Projekt „Dokončení Evropské hospodářské a měnová unie“ **31**

Daniel Heler: Současné Srbsko v regionálním kontextu **38**

Jan Kavan: Zpráva o Brexitu **41**

Zdeněk Matějka: Americké prezidentské volby 2016 **49**

Lucie Dobešová: Prezentace vojenské intervence NATO v SRJ (1999)
v médiích a jejich vliv na společnost **54**

Nikola Strachová: Do Mongolska po vlastní ose **57**

**Příspěvky zpracované pro konferenci
„Balkan Perspectives of European Integration“,
která se konala 18. října 2016 v Zrcadlovém sále
Ministerstva zahraničních věcí ČR**

“Europe has no Alternative” Policy for Reluctant Europeans:
Trials and Tribulations of Serbia’s EU accession¹

After sixteen years of post-Milošević social, legislative and “mental”² Europeanization, seven years since it officially applied for European Union membership and almost five years since it was granted candidate status, Serbia appears to be drifting away from its goal of ever joining the EU. Some of the serious obstacles are external, related to the widespread disillusion with the EU within the growing number of member states, but one shouldn’t underestimated huge challenges in Serbia itself, primarily rising pessimism-driven indifference and strong grassroots resistance that has not been adequately represented by parliamentary political parties. In this paper I will mostly address internal dynamics in Serbia, though it has been to a significant extent linked to the series of discouraging developments within the EU. I will also stress, arguably, a unique feature of Serbia’s “road to Brussels”. Namely, the more accession process was deemed successful and praised by the leaders of the EU and its most powerful member states, the less democratic Serbia was becoming. I will try to point to this often overlooked paradox and offer a possible explanation why noticeable formal progress towards EU membership in Serbia has been accompanied by a warring decrease in media freedoms and increasingly authoritarian rule.

On the one hand, reservations, suspicion and, at times, outright animosity towards EU and the West in general have deep and complex roots in Serbia. These fluctuating attitudes are partly rooted in the Orthodox Christian faith of the overwhelming majority of population coupled with the fact that Serbia, unlike some other Slavic and/or Orthodox Christian countries, doesn’t have history of strained relations with Russia. The perennial rival and, all too often, “the enemy” of the West is not seen in Serbia as a treat or a hostile nation meddling in local affairs. To the contrary, Russia has a very positive image in Serbia and the perception of “Mother Russia” is still widely held, even among many of the determined supporters of the country’s integration into the EU.

Far more relevant source of suspicion towards EU’s agenda in Serbia is the role of some of the key EU member states in the breakup of socialist Yugoslavia, NATO bombing of the “small” rump Yugoslavia in 1999 and strong support for the Kosovo’s declaration of independence. Even the aid given to Serbia in various forms after the fall of Milošević in 2000 has often been viewed with huge level of cynicism. Many interpret these gestures as either pathetic attempts to cover the past “sins” or humiliating efforts to somewhat “compensate” Serbia for expected recognition of Kosovo’s statehood. Even when hostile attitudes towards EU subside, they remain close to the surface and can easily be awakened either by statements of Western officials or manipulated by local politicians for variety of reasons.

On the other hand, support for “Euro-Atlantic integrations” has traditionally been strong among a large part of the population, especially in the northern autonomous province of Vojvodina and in Belgrade and other larger cities. Most urban liberals gave Serbia’s EU integration their unreserved support, while some approached the issue in narrower, pragmatic terms, but still saw the benefits that trump their concerns regarding the national sovereignty and territorial integrity of Serbia. However, the EU has lately been losing its appeal even among the most determined supporters of integration. Thus, besides more entrenched opposition to the accession, there have lately been clear signs of growing pessimism. While the already hostile “particularists” have become more willing to openly say that they don’t want “them” (meaning the EU), enthusiastic “cosmopolitans” have as of late been more likely to conclude that, unfortunately, “they” (meaning the EU) don’t want us.

I will first address the rising skepticism. The apathy has become evident in the statements of once enthusiastic and active supporters who increasingly see Serbia as EU’s eternal neighbor. The change in attitude has various impetuses, but two obstacles to the once optimistic outlook deserve special attention. One, arguably bigger, is consequence of the growing “enlargement fatigue” within the EU. The other is related to presumed status of Kosovo-related conditionality, which, even at the best of circumstances, could at the end potentially become the insurmountable obstacle to Serbia’s EU membership.

¹ With its Silk Road Economic Belt and the 21st-Century Maritime Silk Road initiatives China is becoming an increasingly important player in the Western Balkans, especially in Serbia. Its approach, promoted as “comprehensive strategic partnerships” based on “the Belt and Road Initiative”, doesn’t have just economic implications, embodied in the fact that China has become the most important investor in Serbia, but also huge political ones.

² In the paper dealing with “identity and Europeanization in the Balkans”, Jelena Subotić writes about Europe as “a State of Mind” (2011).

Regarding the first, even before “Brexit”, which dashed hopes of many enthusiastic “Europeans”³ within Serbia, and refugee/migrant crisis,⁴ which exposed both the divisions and scope of the failure of EU as the embodiment of “European idea” to significantly reduce the appeal of extreme nationalism, racism and xenophobia within the member (nation) states,⁵ there were signs of both political and identity crisis bubbling under the surface. The notion that EU has essentially been a project of the largely alienated and cushioned elites cannot anymore be successfully brushed away with phrases like “democratic deficit”. The rise of the ultranationalist and deeply Euro-skeptic far right throughout the Union makes it highly unlikely that any further enlargement in the Western Balkans can be either “sold to” or “forced upon” electorates and MPs in many member states.

Furthermore, even the expression “enlargement fatigue” increasingly sounds like an understatement. Faced with pressures coming from several member states, the EU leaders themselves have become willing to admit that the chance of a new Western Balkan accession is miniscule.⁶ When in November 2016 (Austrian) Vice President of the European Parliament Ulrike Lunacek said “I cannot promise not one country in the Western Balkans that, even if it meets all the requirements, its membership in the EU will be possible, because that has to be accepted by every member of the Union”, she was just stating the obvious (“Lunacek: Even if you meet all the requirements”, 2016).⁷ The sense that Serbia’s “European path” is not in the hands of Serbian citizens, that the outcome doesn’t hinge on local efforts – cooperation, success of reforms and progress on stated goals, has become palpable, though it has been largely suppressed in the mainstream mass media.⁸

The second source of growing pessimism is related to the status of Kosovo, the albatross around the neck of every Serbian politician. Although EU leaders like Lunacek stress requirements like “the fight against the corruption and organized criminal, independent judiciary, the rule of law” – and, discouragingly, add that they will be “much stricter today than it was in 2004” (2016), Kosovo has been the unspoken of elephant in the room.⁹ The concern has lately been especially pronounced among those urban liberals and hard-line antinationalists who helped propel to power Aleksandar Vučić, at the time an opposition leader, as “lesser evil” in the crucial elections in 2012.¹⁰ Their assumption was that the onetime ultranationalist with strong “patriotic credentials” among the voters had genuinely transformed himself into a “European” and that he would be ready to recognize Kosovo’s self-declared independence that has been clearly, although unofficially, presented as a precondition for Serbia’s EU membership.¹¹ It should be stressed that many of these liberals, who believe that EU membership is the only “alternative”

³ The whole discourse of European integration in Serbia has been imbued by, more or less transparent, auto-Orientalism. Thus skeptics and opponents have been regularly framed as non-Europeans.

⁴ Having in mind that hundreds of refugees have been visible on Belgrade streets, and that they have physically occupied some of the squares and parks in the hearth of the town (1.300 were registered living in parks the week this paper was submitted, with almost 6000 more in refugee camps and a large number of unregistered ones), there has been a remarkably low level of hostility or public concern – even early fears that increasingly islamophobic EU might try to turn Serbia into a giant “refugee camp” or “concentration camp” have all but disappeared. The encouraging development is often linked to three important factors. The first is that citizens of Serbia have become used to the huge and sudden inflows of refugees and that they developed a strong sense of sympathy for their plight in the 1990s, when not just ethnic Serb, but, especially in 1992, many Bosnian Muslim fled to Serbia and stayed for a period of time. The second factor is that refugees have been determined to leave Serbia as soon as possible, and as a rule do not see Serbia as their country of choice. The third is that both the government and regime-influenced or controlled media strongly discouraged hate-speech, violence or any form of harassment of the refugees/migrants. The couple of policemen who demanded or took bribes were sharply condemned by both the media and the public.

⁵ Although EU presents itself as “soft power” capable of effecting normative changes both throughout the Global South and its European neighborhood, the rising intolerance speak volumes about the stunning failure to effective these very changes within its own borders, in some of the richest countries in the World.

⁶ A possibly exception might be Montenegro, due to its small population, strategic location and, for the EU and the US, worryingly favorable view of Russia (and Russian domination) among considerable minority of its citizens.

⁷ Lunacek reminded her Western Balkan audiences of the inconvenient truth that “in the European Parliament there are also people who do not like the EU, not just its extension”.

⁸ For example, an article in which I argued that faith in Serbia’s EU membership, that I called the “Brussels myth”, is a new version of the “Kosovo myth”, which was (mis)used to stun Serbia’s democratization in the 1990’s, and that in the long-run it could prove as costly, was the last that I had the opportunity to write as one of the regular columnist of “Politika”, the oldest and arguably the most influential newspaper in the country (Ćirjaković, 2016).

⁹ Five EU member states didn’t recognize Kosovo’s independence as of 2016.

¹⁰ Vesna Pešić, a leading anti-war and pro-democracy activist turned *spiritus movens* of the informal civic “Lesser evil”/“White ballots” movement that played a crucial role in the electoral victory of Vučić’s Serbian Progressive Party, even compared Ivica Dačić, Vučić’s junior coalition partner and new leader of Milošević’s Socialist Party of Serbia, to Winston Churchill and Charles de Gaulle. The logic of the surprising level of support and praise for Vučić was that only proven “patriots” were likely to ever make highly unpopular decisions.

¹¹ “The *de facto* European position — Kosovo’s independence — was clearly profoundly unpopular. More importantly, in the minds of both the Serbian elite and the public, it became easily conflated with the process of Europeanization as a whole” (Subotić, 2011: 325).

for Serbia, harbor strong auto-Orientalist¹² views and believe that their country could be genuinely “modernized” and “Europeanized” only by a pro-Western benevolent dictator – a “new Tito” or “Serbian Atatürk”, preferably helped with some form of intrusive EU trusteeship. They see recognition of Kosovo’s independence as an essential part of the modernization process, and many view Serbian rule over Kosovo as essentially colonial, on par with British and French colonialism.

Besides political, there are huge legal obstacles to any move on acceptance of Kosovo’s secession. A change of the Constitution is needed, which requires both two-thirds majority in the Parliament and a referendum. The legacy and personal/family security-related issues present no smaller problem and are likely to affect not just the leader (or leaders) seen as the driving force behind the decision, but also his (or theirs) offspring. Thus the move would probably require either a broad consensus of almost all political parties, which has been increasingly difficult to imagine, or could come about within, in essence, dictatorial rule without meaningful media freedoms. An added problem is that even the recognition of Kosovo’s independence probably wouldn’t automatically mean Serbia’s membership in the EU – it is likely to be just a “road stop” on the long and ultimately uncertain path. In the country that has been for decades consumed with stories of historic “treasons” and “traitors”, recognition of Kosovo’s independence remains a Herculean task that has been increasingly difficult to conceive, though some liberals are encouraged by the increasingly authoritarian rule of PM Vučić and effective control of almost all mass media.¹³

On top of the ever growing apathy and skepticism comes outright animosity towards EU. Over the past several years relevant surveys of public opinion mostly registered the support for Serbia’s EU membership somewhere in between 40 and 60 %, ¹⁴ with a strong tendency to underestimate the stigmatized “no to EU” vote. The fact that the head of the Delegation of the EU to the Republic of Serbia, de facto EU Ambassador, is a Britt – Ambassador Michael Davenport, just adds to the frustration and makes many Serbs even more skeptical of the real EU agenda in the region. Having a Britt, who speaks the Serbian language and has often been present in the local media, explaining to the Serbs that their future should be in the EU sounds surreal, some use the word perverse. Even some of the most determined supporters privately admit that the decision to the join EU is likely to be essentially an undemocratic one – either made by a strong leader capable to ignore public opinion or based on a non-free and unfair referendum, though no quantity of censorship and propaganda would guaranty a win for the “yes” vote.

The most puzzling aspect of Serbia’s progress towards EU membership, the fact that a few chapters have already been opened and that PM Vučić has regularly been showered with lavish praise from EU’s top brass, is that it has been accompanied by a marked decrease in media freedoms and growing democratic deficit, an “electoral authoritarianism” (Bogaards, 2009) not much different from the one under Milošević in the 1990s. This paradox might be explained by the fact that the region still has three simmering, unresolved conflicts. None is acute or likely to explode in foreseeable future, but in each case the EU would like to see some palpable progress towards a more viable, preferably self-sustainable solution. The one in Macedonia is the least pressing, though linked to the second – status of Kosovo. The third, a new “powder keg” in the region, to use the old Balkanist stereotype, is Bosnia, the country that remains as divided as it was on the day the Dayton Peace Accords ended the civil war in 1995. Half of the population doesn’t recognize the state as its own – Bosnian Serb students at Banja Luka University’s Faculty of Political Science have recently asked me not to address them as Bosnians. They see the word as an insult, and many see Sarajevo, officially the capital of the split, fictitious country, as being on the other planet.

It could be argued that democracy in Serbia has become a victim of EU’s desire to have a more viable (“final”) solution for both Kosovo and Bosnia, coupled with the perception that local Serbs should, in essence, pay the political price for what has been framed as the lasting pacification of the two hotspots in the troubled region. In my opinion, and it is not an exception among the Euro-skeptics (or realists) in

¹² It is a specific type of internal Orientalism, expressed primarily in a strong tendency for members of liberal elite to see the “masses” as not just backward but essentially irredeemable, “slaves” to allegedly petrified Serbian culture. Many of these selective antinationalists see themselves as exceptional, “cultured” and “civilized” outsiders, and view their compatriots through the Orientalist lens, much like West Europeans saw citizens of their colonies in the 19th and 20th century. Edward Said’s critique of Orientalism, and subsequent works of Maria Todorova on Balkanism and Milica Bakic-Hayden on “nesting Orientalism”, are very useful for better understanding of the divisions within Serbia and stereotypes that color the highly charged “debate” (without any real dialogue) about Serbia’s “European future”.

¹³ The exceptions are several low-circulation newspapers and magazines and, to some extent, couple foreign-owned cable channels. The informal but powerful pressure is equally present in state and privately-owned media, but since it has not been institutionalized or legally codified it is usually described as “self-censorship” – which is, as a rule, just an internalized form of censorship. It has not been accompanied by repression, though financial pressures on both the media and individual journalists have been huge and met with stunning level of indifference in the West. Both local businessman and foreign investors have plenty of good reasons to see advertizing in the media critical of the regime as, in essence, “suicidal act” that would invite undue scrutiny and various fines slapped over minor or even non-existing infringements of various arcane provisions.

¹⁴ In June 2016, 53 % of those surveyed said that Serbia would one day become member of the EU – but only if “EU and the US decide that it should become a member in order to strengthen their influence in this part of the world” (as stated in Nikolić, 2016).

Belgrade, PM Vučić has been strongly supported as the anti-democratic strongmen that could “deliver” both in Kosovo and in Bosnian Serb secessionist entity Republic of Srpska – not as the leader that has any chance of taking Serbia into or close to the membership of the Union. He has been the EU’s partner of choice in Serbia as the only leader who could eventually impose some of the painful concessions that a democratically-minded Serb leader wouldn’t be able to effect.

What I find particularly worrying is the strong impression that the unreserved support – that, having in mind Vučić’s undemocratic record in Serbia, at times defies belief – essentially rests on the same Orientalist and (cultural)racist underpinnings that have in the past been perceptible in many “explanations” of Milošević’s brutal policies and war crimes committed by Serbs in the 1990s. In my opinion, the lack of faith in Serbian democracy seems to reflect the lack of belief in the Serbs, i.e. the old and deeply entrenched, though rarely spoken, tendency to “explain” Serb war crimes and evil – with Serbian mentality and culture. It suggests to me that Serbia and, more importantly, the Serbs are still widely seen as a kind of negative (European) exception, or the negative side of Western exceptionalism, essentially a foreign ethnic object in Europe imagined as unique, cosmopolitan and post-historic. I expressed here a personal interpretation, one that would require a far larger space to be argued more properly, but the one that addresses the development that is difficult to square with claims that EU has been serious about admitting Serbia into its ranks. Even if the readers find my interpretation outright wrong or flawed, I hope it opens a window on how some of us in Serbia have been trying to come to terms with the paradox that the institution that presents itself as a global beacon of democracy, supports and whitewashes an undemocratic European ruler. To a number of us, the EU’s policy strongly suggests that Serbia and the rest of the region would never join the Union – that its “proper” place is outside, not within the EU.

Unfortunately, there are far clearer signs that key obstacles to EU enlargement lie within the Union itself. The recent drift in Serbia away from the idea that “Europe has no alternative” has largely been a consequence of new attitudes regarding Europe within the disunited EU, consumed with what appears to be perpetual crisis. It manifests itself in EU’s growing weaknesses and corresponding, stunning but it seems historic, abandonment of the underlying democratic pan-European vision. It should be stressed that the trend in Serbia has not been a product of concerted efforts of Putin’s Russia¹⁵ – which, unlike the US and the EU, has had small direct presence and little strategically built in influence within the Serbian media. Although, Moscow seems to be trying hard not to miss the opportunities that unexpectedly presented itself in the Western Balkans and, after a long hiatus,¹⁶ its presence and influence have lately become pronounced in Serbian politics and to some extent in the media, where Russia’s skilful use of its soft power has been giving big result in spite of comparatively very modest financial investment.¹⁷ Again, it should be stressed that it was the nature and enormous scope of EU conditionality,¹⁸ coupled with EU’s endless foot-dragging on Serbia’s accession, that strongly suggest lack of genuine will to welcome Serbia into the club, which has slowly been pushing Serbia away from the Brussels and towards Moscow in a way that even the most Euro-skeptic politicians couldn’t have dreamt about only couple years ago. The belief that EU “is the only game in town” is gradually being replaced with the question whether the weakened and self-consumed EU has any game left to offer to the Western Balkan “towns”. **As Judy Dempsey, an associate at Carnegie Europe, recently suggested, with “disunity in the European Union, there is little sense of direction, enlargement is off the agenda”, Western Balkans is not likely to get a badly needed “metaphorical shoot in the arm to pull it out of this pessimism” (quoted in Štijača 2016).**¹⁹ It is far too early to draw any final conclusions, but the palpable loss of faith in Serbia’s “EU future” might have wide-ranging implications. They are likely to be felt both in Serbia, maybe as early as May 2017 presidential elections, and the whole Western Balkans, a region riddled with weak and ethnically deeply divided post-conflict states. Unfortunately, both in Serbia and within the EU there are too many relevant actors who, when it comes to reversing the trend that clearly points if not directly

¹⁵ Though Russia did make a series of strategic, mostly infrastructural and energy, investments in Serbia over the past decade.

¹⁶ In 2013 Serbian President Tomislav Nikolić did sign a declaration on strategic partnership with Russia and a year later awarded the country’s highest order to Vladimir Putin, during his visit to Belgrade. But Nikolić, largely a figurehead, was at the time the main rival of his former protégé, all-powerful Prime Minister Aleksandar Vučić. Both Nikolić’s moves should primarily be interpreted in the context of their then power struggle, although Vučić later made overtures towards Putin himself and has in the meanwhile completely marginalized Nikolić.

¹⁷ After a period in which analysts were asking the question “can Serbia seat on two chairs”, strongly suggesting that it needs to chose the EU one as soon as possible, lately there have been columnists suggesting that the Russian “chair” alone might prove to be more “comfortable” one.

¹⁸ Much of it was coming from specific member states and was related to war crimes committed in the 1990s, though often not linked directly to the cooperation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY).

¹⁹ In the past Dempsey described the EU’s policy toward Western Balkans as “one of benign neglect, to say the least” (2014).

to Moscow than away from Brussels,²⁰ pin their hopes to authoritarian leadership. Ironically, if Serbia stays on its “European path” it will most probably happen because it has ceased to be democratic in any meaningful sense of the word.

Sources

Bogaards, Matthijs (2009), “How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism”, *Democratization* 16(2): 399–423.

Ćirjaković, Zoran (2016), “Briselski zavet”, available at: <http://www.politika.rs/sr/clanak/357910/Pogledi/Briselski-zavet> (viewed November 10, 2016).

Dempsey, Judy (2014), “The Western Balkans Are Becoming Russia’s New Playground”, available at: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/57301> (viewed November 10, 2016).

“Lunacek: Even if you meet all the requirements, we do not promise membership in the EU” (2016), available at: <https://inserbia.info/today/2016/11/lunacek-even-if-you-meet-all-the-requirements-we-do-not-promise-membership-in-the-eu/> (viewed November 10, 2016).

Nikolić, Goran (2016), “Mitovi i neistine o EU, i zašto je to opasno po srpske interese”, available at: <http://www.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/mitovi-i-neistine-o-eu-i-zasto-je-to-opasno-po-srpske-interese/> (viewed November 10, 2016).

Subotic, Jelena (2011), “Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans”, *International Studies Quarterly* 55(2): 309–330.

Štiplija, NT (2016), «EWB Interview, Judy Dempsey: WB needs a metaphorical shoot in the arm to pull it out of this pessimism”, available at: <https://europeanwesternbalkans.com/2016/10/31/bsf-ewb-interview-judy-dempsey-wb-needs-a-metaphorical-shoot-in-the-arm-to-pull-it-out-of-this-pessimism/> (viewed November 10, 2016).

NENAD KOPRIVICA

Balkan Perspectives on European Integration – Montenegro Report

Introduction

Enlargement serves the European Union’s strategic interest in stability, security and conflict prevention. It has helped to enhance the EU’s role in the world. As for the process of reconciliation in the Western Balkans, the EU remains a symbol of hope. In the concrete case of the WB, integration in Europe is practically conditioned on development of regional cooperation among countries that were former Yugoslav republics, but also among all others that belong to the region. Accepting European integration as a strategic path to development, the WB has come to social and structural changes which have had a positive effect on development. Since the fall of communism in the ’90s, the Western Balkans have been undergoing fundamental and multiple transformations that are complex in their nature and uneasy to be explained by a single model. This is primarily, because many of the processes in the region have been running in parallel and with no clear-cut of when a process ends and when the other begins. This complex transformation, where democratization and transition have taken place in conjunction with nation and state-building as well as European integration, usually comes at the expense of a truncated picture of the processes in the region. The Balkans is still not a job well done for the international community. The main question today is not how to avoid a new war, but how to integrate the Balkans in the institutional, political, economic and cultural mainstream of Europe. The countries of the Western Balkans remain the only ones covered by the EU enlargement policy with a realistic prospect to join the Union. However, that is where the similarities end. The processes linked to accession have shown that the countries in the region differ in their development course, willingness and capacity to reform and, therefore, also in their stage of integration with the EU. Among the Western Balkan countries covered by EU enlargement policy, Montenegro and Serbia are negotiating accession to the Union, Albania and Macedonia are official candidates, and Bosnia and Herzegovina and Kosovo are potential candidates. Since the EU made the commitment to include the Western Balkans countries, its enlargement strategy has become more elaborate and developed. Within the EU’s new approach, it pays special attention to chapters 23 and 24 of the negotiations, that is, to Justice and Home Affairs, which will now remain open throughout almost the entire negotiation process²¹. As stipulated by various EU enlargement policy analysts, these areas are “the most important litmus tests for proper operation of public administration and thus the candidates’ capacities to introduce and enforce European legislation.”²² Meanwhile, there are numerous challenges for such effective collaboration in the countries of the region.²³

When it comes to the political relations between the European Union and the Western Balkan countries, there are still considerable gaps that need to be bridged. Even though the EU declared the region as a part of Europe in the Thessaloniki Summit of 2003, only Croatia has managed to become a full member in the EU since then. According to the number of the chapters that have been opened and provisionally closed, the closest candidate for EU membership at present appears to be Montenegro. However, pessimistic voices regarding Montenegro’s membership still exist as accession is considered to be a political decision not necessarily determined by the candidate’s success in fulfilling the criteria. Today, the EU Commission and some member states are against enlargement at least until 2020. Arguably, due to the internal and external crises it is facing, enlargement is not the EU’s main focus for the time being. Negative messages coming from the EU have been damaging the credibility of the enlargement process, which has in turn decreased popular support to EU membership, discouraged governments from carrying out reforms, and even affected the countries’ external relations. The inconsistent attitudes in Europe and the lack of a coherent EU enlargement policy, encourages actors like Russia to profit from uncertainty.

The EU integration process of the Western Balkans has been based on two main elements, i.e., stabilization and association. Until recently, the general conviction in Europe was that the stabilization stage of the region was over and the focus should be placed on fulfilling association. However, recent

²⁰ With its Silk Road Economic Belt and the 21st-Century Maritime Silk Road initiatives China is becoming an increasingly important player in the Western Balkans, especially in Serbia. Its approach, promoted as “comprehensive strategic partnerships” based on “the Belt and Road Initiative”, doesn’t have just economic implications, embodied in the fact that China has become the most important investor in Serbia, but also huge political ones.

²¹ Chapter 23 on the judiciary and fundamental rights covers the judicial system, anti-corruption policies, and human rights. In turn, Chapter 24 focuses on justice, freedom and security, and includes such sub-fields as migration, asylum, visas, external borders and the Schengen system, judicial cooperation in criminal and civil matters, police cooperation and the fight against organised crime, fight against terrorism, cooperation on drug enforcement, customs cooperation, and counterfeiting of the euro.

²² T. Strážay, T. Zornaczuk, L. Jesień (ed.), *The prospects of the EU enlargement to the Western Balkans, AD 2011*, PISM Report, Warsaw, November 2011.

²³ See for example, R. Balfour, C. Stratulat, “Democratising the Western Balkans: Where does the region stand?”, in: E. Prifti (ed.), *The European future of the Western Balkans: Thessaloniki@10 (2003–2013)*, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2013.

events in the region have increased the concerns that there is a considerable risk of destabilization. For the settlement of democratic norms and institutions, the Western Balkan countries, which are all relatively young democracies, need clear incentives and continuous support from the EU. There are four possible scenarios for EU enlargement towards the Western Balkans.²⁴ The first is the continuation of the gradualist approach, which will likely lead to an unequal progress in the countries' accession processes, with one or a few of them coming to a deadlock. Second scenario is the decline of membership expectations due to the EU's strict application of conditionality, which will alienate Western Balkan countries from Europe. Third scenario is the EU's abandonment of enlargement due to its own problems. In this case the entire region may go under the influence of other international actors. Fourth scenario is the accelerated admission of all Western Balkan countries into the European Union, which will after all be a political decision requiring their solution of disputes and possibly some relaxation in the *acquis* criteria. While the fourth scenario seems the least likely one because of the EU's current lack of political commitment, the remaining scenarios involved too much risk for the region's future. The EU should therefore explore new approaches to expediting the transformation and integration of the Western Balkans. The Berlin Process is a positive development in this regard. Yet, it will not yield substantive results unless the EU and the Western Balkan countries genuinely commit to intensifying dialogue among each other.

I State of the Art in the EU Integration of the Montenegro Background

The last decade has seen a positive change in regional and national politics in the Western Balkans: from a conflict-ridden region threatening the wider European peace and security area, the Western Balkans has witnessed increasing regional cooperation and efforts at joining Euro-Atlantic institutions. European integration, and the related projects of institution building, democratic consolidation and regional cooperation, has become the highest strategic priority of all governments in the Western Balkans.

“The frontrunner” Montenegro

Montenegro is a candidate country for membership of the EU. Its European perspective was reaffirmed by the Council in June 2006 after the recognition of the country's independence by EU Member States. The accession negotiations with Montenegro were opened on 29 June 2012. As of 30 June 2016, 24 negotiating Chapters, including the rule of law Chapters, 23 – Judiciary and fundamental rights and 24 – Justice, freedom and security, have been opened, out of which two Chapters (25 – Science and research and 26 – Education and culture) have been provisionally closed. The EU's enlargement policy has turned in recent years from the most successful into the weakest and least perspective community policy. After in the summer of 2013 the EU swallowed the 28th member, the process got stuck in the quagmire of geopolitics, reforms fatigue and the European Union's failing attractiveness as a guiding light to a better world and life in general. Thus, the words of European Council President Donald Tusk (Poland, EPP) that Montenegro is a frontrunner in the enlargement process sounded ludicrous at the backdrop of the company in which the only “normally” negotiating candidate-country is at the moment. His words sounded ludicrous in another direction as well – the European Union itself, which is shaking from internal strife, exit threats, bankruptcies, returns of sovereignty, nationalisms. The European “Titanic” is sinking and Donald Tusk is singing along with the orchestra that everything is fine and encourages passengers to continue boarding.

Montenegro is the only candidate country which is having accession negotiations with the EU at the moment. Montenegro truly is a frontrunner, for it has opened the most chapters to date and not a single one is blocked for some reason – unresolved bilateral disputes with a member state, cultural-religious differences, or something else.. The problem is, however, that the country is showing negligible progress, as Commissioner for Enlargement Negotiations Johannes Hahn (Austria, EPP) noted at the vote on Montenegro's progress report in the European Parliament on March 9th. “Our assessment is, unfortunately, that real progress on the ground in the rule of law remains limited, including in establishing a track record in the fight against corruption and organised crime”. Besides failing to deal with these serious problems, Montenegro is being also torn apart by a severe political crisis, which includes a substantial geopolitical element. The situation worsened considerably when Montenegro received an official invitation to join NATO. At that point the pro-Russian parties in the country began organising mass street protests, demanding the resignation of PM Milo Đukanović, who was accused of corruption and authoritarianism. Although NATO membership is not a prerequisite for an EU membership, it is welcomed by the Union. Until Montenegro joins the NATO, however, the risk that it

will totally derail is large, due to the enormous pressure it is being subjected to both by Russia itself and by its larger neighbour Serbia. The EU seems to have a faint clue what the candidate is facing. During his meeting with Mr Đukanović, Donald Tusk thanked Montenegro for its “principled position” regarding the Ukraine crisis. In other words, this means that the EU is happy that Montenegro imposed sanctions against Russia because of the unlawful annexation of the Crimea. High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini, thanked very directly for the fact that Podgorica has “aligned” with the EU's foreign policy positions. She thinks that Montenegro's NATO membership will further enhance stability in the region.

The comparison of Montenegro with other post-transitional countries illustrates the differences in certain segments of life. Montenegro as a state does not have the democratic tradition present in some other Central European countries before the Second World War, for which reason participatory political culture was not implicitly assumed. Comparative research practice indicates that the concept of leader is one of the most reliable indicators of an authoritarian structure, and that insisting on the role of leader is a reflection of undemocratic political orientation. Montenegrin society faces many challenges which have to be confronted by all parts of society, but first of all by governing politics and public institutions. After regaining independence in 2006, Montenegro finally created conditions for intensely solving inherited social problem and responsibly facing the future challenges of state politics. However, almost eight years after the declaration of independence, state politics has missed the opportunity to use the energy it had gained from optimism and accomplish necessary system reforms and positive social transformation. Today's Montenegro needs a higher degree of domestic political and social cohesion in the sense of strategic political and development goals (joining the EU, continuation of system reforms, democratization and liberalization of society, sustainable economic development). Keeping in mind the great crises in the region during the last decade and the very complex problems which the Montenegrin state and society encountered, Montenegro has managed to create a very high level of functioning of democratic institutions. However, there is still a need to make progress because all the criteria and conditions which have to be met regarding accession to EU require the strengthening of democratic institutions and democratic processes in Montenegro. In other words, the strengthening of European integration is in direct correlation with the overall reform and democratization process of Montenegrin society. Administrative and institutional capacities are and will be great challenges in the EU integration process. Expertise, professionalism and competence are constituent parts of an efficient democratic rule and there is no operational stability without these elements at adequate levels.

European orientation

The priorities of Montenegro's foreign policy are Euro-Atlantic integration, regional cooperation and good relations with its neighbours, as well as cooperation at the multilateral and bilateral level. European orientation in Montenegro is dominant. The idea of ‘Europe’ clearly provides a unifying focal point for a national consensus. There is no doubt that the majority of Montenegrin citizens share European values and believe in a better future through European integration (CEDEM, Political Public Opinion, Podgorica, 2012). However, we have to take into consideration two important facts in order to estimate expectations. First, as in all other transitional countries, as well as former YU countries, the ‘euphoria’ decreases as the country is coming closer to the EU. This process seems inevitable and understandable, since by approaching the EU the citizens become aware of the negative sides of EU integration and not only the positive aspects. Second is the fact that although support for EU integration is very high in Montenegro, comparatively speaking, it has dropped to 60% from almost 80% a couple years ago (CEDEM Reports-www.cedem.me). It is reasonable to assume that support will continue to decrease and this trend should not be perceived as a surprise or as the responsibility of those who are supporting EU integration.

There is a very important consensus between the three key elements which determine the overall attitude toward European integration, and those are: public opinion, the international community and the ruling class opinion. Therefore, when speak about EU integration in Montenegro, there is no doubt that all three of these factors are positive, which increases the chances for a positive outcome and affects positively the overall dynamics of the process. Also, there is no doubt that there will be many obstacles on the path, but not ones which cannot be solved nor which would seriously call into to question the certainty of the process itself.

NATO Accession

The question whether Montenegro should be invited to join NATO has been discussed intensively and with a strong emphasis on its implications for the future. On the one side, it is argued that accession to NATO would push the country's orientation to the West, and on the other side help to meet the

²⁴ Balkans in Europe Policy Advisory Group: Keeping Reforms on Track: Policy Brief for the Countries of the Balkans, May 2014.

remaining challenges domestically and that it will trigger a new political dynamic in Montenegro. Hopes are raised that NATO membership ahead helps to improve the rule of law and to complete the security sector reform. Neighbouring Albania and Croatia are already NATO members, while Serbia is the only country in the region that declared military neutrality and in 2013 has signed a Strategic Partnership and a Bilateral Agreement on Military Cooperation with Russia. Immediately after independence in 2006 EU and NATO integration became the main two priority foreign policy goals of Montenegro. Montenegro's stance vis-à-vis Russia has various components. It was marked by a further shift towards the West when the country joined the EU sanctions against Russia in 2014. NATO invitation to Montenegro is seen by Moscow as a provocation. Besides security implications, NATO membership may also have economic ones as Russia was the second-largest source of foreign investment in Montenegro. Strategic economic sectors, such as tourism, are dependent on the Russian market and on Russian capital. For Russian investors, as noted by the New York Times in February 2001, Montenegro has become "Russia's window of opportunity"²⁵. Russian citizens own many important locations on the Montenegrin coast, including some elite hotels and made up to 30 % of all foreign tourists in 2014/2015. The Serbian Orthodox Church is an important factor of Russian influence in Montenegro. Public support – concerns: On 20 November 2015 the Russian Embassy in Podgorica issued a statement from the Russian Duma Committee on International Affairs that membership in the Alliance is neglecting the will of the people in Montenegro. There is indeed a large debate in Montenegro about NATO accession and according to public opinion polls citizens are divided regarding NATO membership. Montenegro has partly a pro-Eastern oriented society. Although the Parliament of Montenegro on 17 September 2015 passed with absolute majority a resolution supporting NATO integration, a significant part of the opposition opposes NATO membership and advocates neutrality. There is a hope that the paths towards NATO will positively change the entire society.

II Recommendations²⁶ for the EU and the Czech Actors

Opening of the Czech Embassy to Montenegro – This will for sure help to intensified bilateral relations but also contribute to the overall EU integration process of Montenegro.

Forging Support for Accession among Member States – As the EU accession process is increasingly shaped by member states and also their individual reservations about enlargement, having strong advocates among member states is crucial in order to keep accession on the agenda. Intensified lobbying and communication with enlargement supporters among member states can pave the way to a new "coalition of the willing" able to put enlargement higher on the EU agenda.

Keeping the Caravan Moving – There is a risk that the Balkans might split into two, the countries on the train to membership, and the "Western Balkans", the countries that have no prospect of joining soon (Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia). If the laggards are not helped to stay on track, the gap will grow and positive dynamics in Montenegro and Serbia (as well as possibly Albania) will not encourage the others, but rather unfold negative, destabilizing dynamics, i.e. secessionist movements in the laggards.

Resolving Outstanding International and Bilateral Problems through Mediation – The successful EU engagement in Kosovo and Serbia was an example of the EU not using conditionality, but rather the combination of a window of opportunity and incentives to resolve a bilateral dispute. The EU should build on this success to address other such political problems in the region that hinder the completion of EU enlargement. **Acting as fast as possible to find a creative and workable solution for the deep crisis in Bosnia and Macedonia should be a top priority for the EU.**

Removing Bilateral Disputes from the Accession Agenda – The Commission should lobby for member states to not pursue bilateral disputes with candidates during the accession talks. Such disputes should instead be resolved either through arbitration and mediation mechanisms or in the absence of effective tools at the EU level, by a number of EU member states with potential support by other third parties mediating these disputes.

Monitoring the State of Democracy – The EU needs to pay greater attention to the state of democracy. Serious backsliding of democracy and freedom of the media can be observed and needs to be vigorously pursued by the EU. Noting shortfalls reminds citizens of the core reason for joining the EU: stable and prosperous democracy governed by the rule of law. For example, the European Union Agency for Fundamental Rights could expand its scope of work to all the candidate and potential candidate countries.

Breathes Fresh Life Into Regional Cooperation – There is a need to revitalize the concept of regional cooperation in the Western Balkans. While stronger support for the Regional Cooperation Council and

its 2020 Southeast Europe Strategy has to be one way to go, the EU also needs to explore possibilities for elevating regional dialogue to a higher political level. Annual high level summits with heads of government and foreign ministers from the region, for example, could help addressing open disputes, problems and set a common policy agenda more efficiently.

Communicating with Citizens – A very elite centred approach of the EU in its communication with future member states has often empowered gatekeeper political leaders with limited genuine interest in accession. Communicating with citizens directly will be essential in ensuring that the performance of governments comes under greater public scrutiny.

III Concluding remarks

Integration with the EU is only possible if future members can demonstrate they are willing and able to interact with their neighbours as EU Member States do. Regarding the Copenhagen decisions on enlargement and considering the progress made in the region, but also its fragility, it is important for the EU to keep the Balkans high on its agenda. Therefore, a more individual and focused approach within the overall regional approach should be taken in the case of the each of the countries. Regional cooperation is not a substitute, but a necessary complement and stimulus to the path towards the EU. There is a basis for further development of regional cooperation which should be undertaken, with EU support, through improved targeting and better coordination among various actors. The EU is essentially a project of peace, a fact which the Nobel Prize reminds us of. The consistent implementation of the EU's enlargement policy has become more important than ever. Therefore, the Justice, Freedom and Security area is, and will be, the main focus of review for the EU in the framework of the current Western Balkans enlargement agenda. European integration of the Western Balkans region is based on mutual interest between the EU and the concerned countries. The worst possible scenario is for the Western Balkans to be perceived as some kind of good neighbourhood in the long term. Therefore, this question should be seriously addressed in order to have an unimpeded pace of stabilization, security, development and progress that will lead the region to European integration. As the last enlargement was a turning point for the EU, it was also a turning point for the region. The Bulgarian and Romanian experiences are of great importance. It is also very important to emphasize the possibility of the opposite option, i.e. that the process of enlargement may be blocked and the region further marginalized. Those interested in continuing Balkanization will not give up so easily. Nationalism and ethnic tension remain obstacles to reconciliation and integration. A credible strategy for integrating the region into the EU and preventing the emergence of a Balkan ghetto is critical not just for the region, but also for the EU itself. In the end, the unification of Europe will not be complete until these countries join the European Union. That is why the European prospect, leading to EU membership, should be more visible and credible to the people of the region.

Montenegro already for 10 years has been part of the EU accession process and in transition for more than 20 years. For ordinary people it is important to know how long this process will go on. The EU integration process and the opening of the negotiations are the main transformative power that pushes for reforms in Montenegro. However, EU accession is not only about the technical progress, but also about values. The EU Commission should not only concentrate on the adoption of laws. Adoption does not guarantee that they are also functional and appropriate. The current EU enlargement is unable to deal with autocracies in the Balkans. Furthermore, EU membership does not prevent from backsliding towards illiberal democracies. Montenegro is a politically divided society. So far Montenegrins have succeeded to reach only one social consensus among political actors is EU integration (63.7%) – i.e. and that is why it is better to use this consensus with regard to European values. On the other hand, Bulgaria and Romania joined the EU in 2007 and are still under the Verification Mechanism because even nine years after accession they are not able to implement the rule of law. In addition, whether the EU can indeed rely on the transformative power of the enlargement process and on the criteria set in the *Acquis* as such, if from January – July 2016 125.000 people from the Western Balkans, including more than 3.000 from Montenegro, left their countries, looking for a better live?

But the EU must be much stronger and more visible in Montenegro also in order to prevent other political forces' influence – such as Russia, Turkey and China. Initiatives like the "Berlin Process" are regarded as extremely important. The EU should show a clearer commitment that it remains focussed on the Balkans.

²⁵ <http://www.nytimes.com/2008/10/31/world/europe/31iht-balkans.4.17424430.html>

²⁶ Balkans in Europe Policy Advisory Group: Keeping Reforms on Track: Policy Brief for the Countries of the Balkans, May 2014.

“The Referendum in Republika Srpska
– A Threat for the Rule of Law in Bosnia and Herzegovina?”

A century ago the German sociologist Max Weber has defined the state as a “human community that (successfully) claims the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory”.²⁷ The case of referendum in Bosnia and Herzegovina could reveal whether Bosnia and Herzegovina (hereafter BiH or Bosnia) can claim the successful use of force within its borders after probably the biggest political crisis in the post war Bosnia has started. In simple words, the referendum could reveal whether Bosnia has jurisdiction on its entire territory. The referendum about the Day of Republika Srpska which was held on 25 September 2016 has caused massive political turbulences in Bosnia and Herzegovina which could have major impact on the stability and the legal order of the country and its EU path.

The crisis started after the People’s Assembly of Republic Srpska adopted the decision to organize a referendum about the Day of Republic of Srpska, which is 9 January after Presidency member from the Bosniak people in BiH Bakir Izetbegovic made an appeal about that holiday, because it is connected also to a Christian Orthodox holiday. The Constitutional Court has decided in November 2015 that Day of RS is discriminating non – Serbs and therefore it is not in accordance to the Constitution of BiH. The Assembly made an appeal to the Court in 2016, but the Court decided on 17 September 2016 not to review the case of the Day of RS due to lack of new evidence and adopted a measure to temporarily suspend the holding of referendum.

The opponents of the referendum, among which are Bosniak political parties and the international community led by the US²⁸, EU member states²⁹ and high EU officials³⁰, argue that decisions of the Constitutional Court are final and binding as it is defined by the Constitution³¹. A month prior to referendum the Steering Board of the Peace Implementation Council (SB PIC) made a statement in which they have declared that the proposed referendum is “destabilizing, and is creating political tensions, which are an unhelpful distraction from the very serious economic and social challenges facing BiH”, and therefore they urge RS not to hold the referendum. However, the statement was not joined by the Russian Federation.³² Moreover, the Russian Ambassador in BiH stated that people of RS have the right to speak up about important questions in referendums.³³

The Prosecutor’s Office of Bosnia and Herzegovina has started an investigation over this question and has invited the President of RS Milorad Dodik, who is seen as the main responsible person to organize the referendum, to a hearing, but he refuses to come to Sarajevo for the hearing.³⁴ The outcome of the process is important for further stabilization of the country.

Purpose of the referendum

The purpose of the referendum was twofold. On one hand the intention of Milorad Dodik was to rise nationalistic rhetoric in order to gain support for the municipal elections on 2 October, since nationalistic rhetoric proved to be a powerful tool for winning the elections in Bosnia and Herzegovina. Therefore the date chosen for the referendum was seven days before the elections and it was successful for the Alliance of Independent Social Democrats (SNSD), led by Milorad Dodik.

On the other hand the intention was to present Bosnia as a failed state, as he often reiterates, and to “test the ground” for new referendums, which Dodik announces since 2006 when his party came to power.

However, these announcements were never taken seriously by international actors, but were rather seen as shifting attention from economic and social problems in the country.³⁵ So far, besides calling the referendum illegal from the US State Department³⁶ and urging Dodik and the Assembly in Banja Luka by EU officials and representatives of EU member states to cancel the referendum, there have been not any sanctions on RS or Dodik. The expectation is rather to wait for domestic judicial institutions to take the lead in this matter. The main responsibility now is on state judicial institutions, which are under massive political pressure, and their ability to cope with the issue.

The referendum could have far reaching consequences for Bosnia and Herzegovina. The decision to organize the referendum, which was forbidden by the Constitutional Court, is undermining the Constitution of the country, and the country itself³⁷. The rule of law is crucial for the state existence and its functioning. To paraphrase Weber’s understanding of state, if state institutions are not capable to impose sanctions on those who violate the legal order of a state, there is no state. Thus, the referendum is a case where “the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory” will be tested. Otherwise, the consequence is legal anarchy in the country. From the success or failure of state judicial institutions depends whether already announced new referendums on the existence of state judicial institutions or a referendum about secession of the entity Republika Srpska will be held. The logic is simple. If the state cannot sanction those who violate the constitution, they are not able to prevent endeavors of political actors to act contrary to the constitution.

In terms of EU integration process, the rule of law is a crucial element of the political criteria for EU membership. As Schimmelfennig points out, since the beginning of the 1990s the rule of law, among other conditions, has become one of the ““essential elements” in almost all EU agreements with third countries as both an objective and a condition of the institutionalized relationship.”³⁸ The importance for the enlargement process is emphasized in the fact that the negotiation chapters for EU membership on judiciary and human rights are opened first and closed as last. The expected result is the fully functioning rule of law in the country. In other words, if Bosnia and Herzegovina does not assure the rule of law is respected the negotiations cannot be closed and the accession process will slow down. Furthermore, slowing down the integration process could cause further destabilization of the country, because of the weaknesses of the rule of law.

The importance of rule of law is more emphasized at present time, because the EU is coping with an internal crisis where right wing parties have gained more support in recent years. These parties are questioning the existence of the EU, and at the same time they are reluctant to new enlargement rounds. Additionally, by entering the Union the internal problems of the new member state become problems of the whole Union, and this is a scenario that the EU would like to avoid.

Another issue that occurred is the rhetoric about a new war of political actors in Bosnia.³⁹ The possibility of a new war, however, is very low, but the rhetoric of war is destabilizing the country and it is jeopardizing the strategic goal of the EU to stabilize the region of Western Balkans. Political destabilization in Bosnia could have a spillover effect on neighboring Serbia and Croatia, two countries with interests in Bosnia. As a consequence the political crisis is very much likely to continue if these countries interfere in the internal political process in Bosnia. Indeed, after the referendum there has been an initiative from Croatia to the EU to change the Constitution of Bosnia and Herzegovina, but due to different understandings of Bosnian political actors what the results should be there is a potential for a new crisis.

All these developments reflect also on other areas. The economy of the state is likely to be affected. Investors are reluctant to invest in unstable countries and where the rule of law is on a low level.

²⁷ Weber, Max (1919) *Politics as a Vocation*

²⁸ State Department, *Bosnia and Herzegovina Illegal Referendum*, available at <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/09/262443.htm>

²⁹ Delegation of the EU in Bosnia and Herzegovina, *Ambassadors call for dialogue over RS referendum*, available at <http://europa.ba/?p=44697>

³⁰ Johannes Hahn and Federica Mogherini, *Statement by the Spokesperson of High Representative for Foreign Affairs and Security Policy/Vice-President of the Commission Federica Mogherini and of Commissioner for European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations Johannes Hahn on the initia*, available at http://eeas.europa.eu/delegations/kenya/6106/statement-by-the-spokesperson-of-high-representative-for-foreign-affairs-and-security-policyvice-president-of-the-commission-federica-mogherini-and-of-commissioner-for-european-neighbourhood-policy-and-enlargement-negotiations-johannes-hahn-on-the-initia_en

³¹ Constitution of Bosnia and Herzegovina

³² Office of the High Representative, *Statement by the Ambassadors of the PIC SB on the Referendum as Decided by the RSNA on 15 July**, available at <http://www.ohr.int/?p=96042>

³³ Petar Ivancov, *Ruski ambasador u BiH o referendumu u RS-u*, available at <http://www.faktor.ba/vijest/ruski-ambasador-u-bih-o-referendumu-u-rs-u-215452>

³⁴ Al Jazeera Balkans, *Tuzilaštvo BiH: Dodik pozvan na saslušanje zbog referenduma*, available at <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/tuzilastvo-bih-dodik-pozvan-na-saslusanje-zbog-referenduma>

³⁵ Democratization Policy Council, *BiH Security Situation on Eve of RS Referendum – Long-ignored Warnings*, available at <http://democratization-policy.org/bih-security-situation-on-eve-of-rs-referendum-long-ignored-warnings>

³⁶ State Department, *Bosnia and Herzegovina Illegal Referendum*, available at <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/09/262443.htm>

³⁷ Dzihic, Vedran (2016), *Bosnia: A Constitution in Distress*. Heinrich Boell Stiftung, available at <http://ba.boell.org/bs/2016/09/15/bosna-ustav-u-nevolji>

³⁸ Frank Schimmelfennig, “Europeanization beyond Europe”, *Living Rev. Euro. Gov.*10, (2015), 1. URL (cited on 18 November 2016): <http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2015-1>. p. 22

³⁹ Novi list (2016) *Počinje li 2018. novi rat na Balkanu? Referendum o Danu Republike Srpske podsjeća na onaj iz devedesetih*, (cited on 17 November 2016): http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Pocinje-li-2018.-novi-rat-na-Balkanu-Referendum-o-Danu-Republike-Srpske-podsjeća-na-onaj-iz-devedesetih?meta_refresh=true

ZDRAVKO VELJANOV

Junior Analyst / Researcher at Center for Research and Policy Making (CRPM)

Balkan Perspectives on European Integration

Macedonia: Past the Political Crisis and Return to Europe

Introduction

The young and fragile democracy of Macedonia in the last two years is experiencing yet another political crisis. What started with non-acceptance of the 2014 early Parliamentary elections spread across the other spheres of the society. The period since was marked by wiretapping scandal, internal struggles, abuse of power, endless negotiations between the political parties, constitutional instability and delayed parliamentary elections. After several delays of the parliamentary elections in 2016, they were finally set to take place on 11 December. What is more important and at stake for these elections, even more than any other is what will follow after it. In recent years Macedonia has gone off the rails of the Euro-Atlantic integration path, and it is absolutely necessary to steady the ship and return to Europe.

This brief analysis shall be divided into three parts. The first part defines the origin of the crisis. The second part focuses on the outcomes of the main agreements agreed by the political parties and brokered by the EU and the US as well as their implementation. Finally, the last part shall provide several scenarios on possible outcomes of the (political) crisis, and where is the country on its European integration road.

The origin of the political crisis

The origins of the crisis that has engulfed the country can be traced back to the 2014 parliamentary elections. The results of the elections were not accepted by the largest opposition party, throwing the country into growing suspension, whilst the assembly worked practically without opposition. The out-of-institutional practicing became norm as well as not recognizing electoral results, which presents itself as negative picture for the democratic development of the country. Six months after the results of the elections were published, the opposition still refused to accept their terms in the assembly. The crisis developed in three fold manner.

First massive student protests at the end of 2014 and the beginning of 2015 shook the government confidence, and it started to pay more attention to the needs of students and the importance to be consulted on student manner⁴⁰ The second issue that has created country-wide protests and is directly correlated with the political crisis is the publishing of wire-tapped materials from the leader of the opposition party, SDSM. The materials, which according to the leader of the opposition party SDSM,⁴¹ were collected and abused by high-ranking government officials reveal high levels of corruption, bribery, restriction of civil and media liberties, meddling with media program, imprisoning politicians, professors, interfering with police and court affairs etc. Thirdly, in 2015 was the attempt to improvise ethnic conflict in Kumanovo, the origin of which still remains unknown despite many speculations. The result was killed police officers, terrorists and a city full of bullet holes. The three events led to resignations from senior government posts and starting point to start negotiating agreement to get out from the crisis.

Apart from the list of these interconnected events, the country also stays isolated in its Euro-Atlantic integration process and what is more worrying for the fragile democracy of the country is constant repetition of the same political elites, without any prospects to democratize the parties. It is difficult not to follow the guidelines from the narrow party leadership. It is an issue that all political parties in the country need to work on.⁴²

Agreements arising from the crisis

A tipping point of the political crisis was supposed to be the Przhino Agreement signed by the leaders of the four major political parties, namely VMRO-DPMNE, SDSM, DUI and DPA, and facilitated by the US Embassy and the EU Delegation in Macedonia, as well as the visits of the Enlargement

⁴⁰ Unfortunately it did not last longer, as the next student parliamentary elections took place under extremely difficult circumstances. The results were not acceptable for the majority of students as well as the "Student Plenum" (a body that has arisen from the protests). More on this topic please see: (UKIM forms commission on the scandalous elections), Available at <http://telma.com.mk/vesti/ukim-formira-komisija-za-skandaloznite-studentski-izbori>, Accessed on 21 November 2016.

⁴¹ Bogdanovski, Andreja (2015), "Macedonia – Back in the Global Spotlight." Policy Brief 23/2015, Norwegian Institute of International Affairs, p. 2.

⁴² For more information on intra-party democracy, please see: Cekov, Aleksandar & Daskalovski, Zhidas, 'Analysis of Internal Party Democracy in Macedonia', Skopje: Konrad Adenauer Stiftung.

Commissioner Hahn and representatives of the European Parliament. The Agreement had to be discussed in several rounds, i.e. initially agreed in June 2015, but the final version was signed at the beginning of July 2015⁴³ One minor problem, however, was the timing of the Agreement. Having agreed a deal just before the summer holidays might have proven to be troubling decision, as the implementation period of the Agreement had been postponed and had given more time to the parties who were not willing to carry it out to find ways how to delay it. In the end, it was precisely what happened.

One of the main components of the Agreement was the creation of a Special Prosecution Office whose job would be to deal with criminal offences arising from the wire-tapped materials. The establishment of the body, whose main purpose was to be front-runner against corruption and organized crime, had been delayed; the appointment of the Special Prosecutor was also long and difficult choice; and its budget. This inability to agree and compromise fully discloses the disinterest among the political elites to find resolution of the ever-deepening crisis.⁴⁴

Second component, which was also important for organizing free, democratic and fair elections, was handing over some ministerial posts to the main opposition party. The aim was to enable smooth transition and organization of elections. The opposition received the ministerial posts at the Ministry of Interior and Ministry of Labor and Social Policy. In addition, they have received Vice Technical Ministers at the Ministry of Finance, Ministry of Agriculture, Forestry, with the right to veto. Instead of promoting more transparent functioning this point has made two ministries under one roof, and it has practically divided the employees, creating greater rifts among them and in some cases even risking classified information by publicly publicizing VMRO's wrongdoings. The eventual result was/is politically dysfunctional institutions.⁴⁵ In addition, it was agreed that the technical ministers will have the power to veto decisions of ministers. Finally, new Prime Minister was supposed to take office 100 days before the Election Day, i.e. according to the agreement at the beginning of January.⁴⁶

The transitional period was again experiencing turbulences. The agreement was stretched to its maximum on several occasions that further threatened the resolution of the crisis and with it the European future of the country. As it has been constantly stated by all involved international actors and the domestic expert community, implementing the agreement and making reforms is crucial. The first of these events was postponing the Elections scheduled for 24 April 2016. Though, the governing party continuously stressed that all criteria are met, the reality was something else. EU and US advised on postponing the elections to have more time to work on the required reforms.⁴⁷ The implementation of the Special Prosecution Office provision was late, as it was late, bordering non-existent, the media reforms and updating the electoral list. One of the mediators in the process, media expert Peter Van Houtte was continuously stressing the importance timely agreements, but was left disillusioned at the lack of commitment „...as always we will have to wait until the last minute...”⁴⁸ when referring to the agreement on the electoral process. The situation got even worse after the mass presidential pardons from April 2016. The President pardoned everyone who has been involved in the mass wire-tapping scandal, by providing the simplest of explanations in the form to overcome the crisis. This gesture triggered mass protests around the country, and a movement "I Protest"/„Colorful Revolution.” The issue with the presidential pardons were multiple. The main issues that were raised ranged from questions such as: How did the president know who was involved and how many times? Did he really have the right to issue mass pardons? Or this is only possible by the Assembly of Macedonia?⁴⁹

Finally the second (indefinite) delay of the elections from 5 June 2016 sent the country into further despair and chaos. The government has recalled its ministers, cancelling all technical posts. In addition the President has revoked the pardons, initially only for the political entities and later for all involved. This rash behavior on behalf of the president corresponded with the politics from his mother party VMRO-DPMNE and appeared to be working against the interest of the country, and what is more

⁴³ For more details on the agreement please see: Johannes Hahn Announcements (15/07/2015), "Agreement in Skopje to Overcome Political Crisis," Available at https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/hahn/announcements/agreement-skopje-overcome-political-crisis_en, Last Accessed 21 November 2016.

⁴⁴ Pajaziti, Naser (22 January 2016), "Special Prosecutions is Facing Obstacles and Obstructions," Independent Balkan News Agency. Available at <http://www.balkan.eu.com/special-prosecution-facing-obstructions-obstacles/>, Last Accessed 21 November 2016.

⁴⁵ Taleski, Dane (18 January 2016), "Macedonia in 2016: Resolving or Reinforcing the Political Crisis?" Center for Southeast European Studies, Balkans in Europe Policy Blog, Available at <http://www.suedosteuropa.uni-graz.at/biepag/node/196>, Last Accessed 21 November 2016.

⁴⁶ Byrne, Andrew (15 July 2015), "Warring Political Parties Agree Deal on New Macedonian Government." Financial Times, Available at <https://www.ft.com/content/e8c402ac-2b00-11e5-acfb-cbd2e1c81cca>, Last Accessed 21 November 2016.

⁴⁷ Jakov Marusic, Sinisa (21 February 2016), "EU, US Advise Postponing Macedonia Elections." Balkan Insight. Available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-us-advise-postponing-macedonia-election-date-02-21-2016>, Accessed on 11 October 2016.

⁴⁸ Jakov Marusic, Sinisa (2 October 2015), "Macedonia Parties Haggles Over Election Reforms." Balkan Insight. Available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-mulls-election-reform-package--10-01-2015>, Accessed on 11 October 2016.

⁴⁹ Ozimec, Kristina (23 May 2016), "Special Prosecution: New Faces, New Hope in Macedonia." Available at <http://www.dw.com/en/special-prosecution-new-faces-new-hope-in-macedonia/a-19277508>, Last Accessed 21 November 2016.

importantly in dis not embrace European practices. Przhino 2.0's⁵⁰ purpose was to iron out all nebulous provisions and provide clear framework for carrying out free and fair parliamentary elections. It entailed provisions on media (ad-hoc body with members from the governing parties, the opposition and one neutral member), chief-editor of the information program of the National Broadcasting Service of Macedonia, revision of the electoral list⁵¹, whereby the disputed voters can have the right to active registration in order to be able to vote. And finally it set the election date on 11 December 2016, almost two years after the start of the crisis, with the return of the technical ministerial posts 100 days before the elections.⁵²

The delayed period between the two election date (5 June and the starting date of Przhino 2.0 Agreement) enabled the governing party to regroup and make changes in the legislation and posts in the ministry to prevent the opposition party from using the full capacity of a minister. While the reforms negotiated between the political parties and the EU and US offered a platform to the Parliament, the sliding in of bills by the government effectually challenges the very same reforms. Examples of this behavior can be seen in the new amendments to the Law on Police and the new proposal on advertising in media. The former ties the hands of the new technical minister until the elections are held, whilst the latter will continue to allow the government to spread "propaganda" on national televisions.⁵³

Implications & possible scenarios

The protracted crisis, which overall lasts for more than two years backslides the European integration process of the country. There are several issues that showed how far democracy from people is and how strong the institutional capacities are. The main reason for the crisis, i.e. the wiretapping, shows abuse of government position for narrow party or individual interests. It also presents serious concerns about corruption, bribery, political revanchism, inability to separate the party from the state etc. Second issue is the non-functioning of institutions such: courts, the anti-corruption agency, and the public prosecution office. Third issue is how the crisis has been dealt with. The process has been mainly driven by four political leaders, representatives of the main political parties, without public scrutiny, and with little information about what is at stake from the agreed agreements.

Conversely, a positive from the entire political crisis was that it developed citizens' movement, whose role would be watchdog of the established political elites. The mass protests in the country and the "Colorful Revolution"⁵⁴ showed that it is still possible for people to organize and exert pressure on the establishment. However, what continuous to be worrying that the momentum was not sustained and the citizens' return to state of apathy easily. Strong citizens and civil organizations are necessary ingredient for a strong and functional democracy. Bottom-up initiatives and inclusion of the aforementioned components should be exception, but the general rule. Another movement, which was also taking shape during these events was the "Civil Movement for Defense of Macedonia." The movement organized peaceful gatherings and tried to show support to the ruling party and its policies.⁵⁵

Hence comes the need to hold free and fair elections. In any other situation the country risks of sinking even more deeply in a political crisis, internal frictions and divided society. A dangerous situation which is no one's interest.⁵⁶ All political parties need to reconfirm their commitment towards EU and NATO as the foremost priority of Macedonia, and to develop policies and undertake reforms in this regard.⁵⁷ It is the most reliable and safe way to guarantee democracy, stability and prosperity.⁵⁸

⁵⁰ Delegation of the European Union to the Former Yugoslav Republic of Macedonia (20/07/2016), "Agreement between the Four Political Parties 20 July 2016," Available at http://eeas.europa.eu/delegations/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/press_corner/all_news/news/2016/2016-07-20_agreement_en.htm, Last Accessed 21 November 2016.

⁵¹ While it represented a step forward to remove what has been dubbed as "phantom voters," the manner in which it was carried out presented the same dysfunctional and unreliable method, which again is open for manipulation of the process. After all, it is only another patch, instead of what the country should really focus on, i.e. holding a census and remove all obstacles.

⁵² Casule, Kole (reported); Sekularac, Ivana (writing); Heinrich, Mark (editing), (31 August 2016), "Macedonian Political Parties Agree on Dec. 11 Election." Reuters. Available at <http://uk.reuters.com/article/uk-macedonia-election-idUKKCN1162RT>, Last Accessed 21 November 2016.

⁵³ Jakov Marusic, Sinisa (8 July 2016), "Macedonia Govt 'Sliding In' Bills to Undermine Reforms." Balkan Insight. Available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-govt-slides-in-bills-to-undermine-reforms-critics-07-07-2016>, Accessed on 11 October 2016.

⁵⁴ Kjuca, Deana (22 April 2016), "Macedonia's 'Colorful Revolution' a Palette of Public Anger." Radio Free Liberty, Radio Liberty. Available at <http://www.rferl.org/a/macedonia-colorful-revolution-a-palette-of-public-anger/27691237.html>, Last Accessed 21 November 2016.

⁵⁵ Kanal 5 Televizija (19 April 2016), " " " (Peaceful protests of GDOM and 'I Protest' in Stip." Available at Last Accessed 21 November 2016.

⁵⁶ EWB Interview, "Ivan Vojvoda: I am very Positive about the Berlin Process." Available at <https://europeanwesternbalkans.com/2016/10/12/ewb-interview-ivan-vejvoda-i-am-very-positive-about-the-berlin-process/>. Accessed on 13 October 2016.

⁵⁷ Stratulat, Corina (ed.), "EU Integration and Party Politics in the Balkans," European Politics and Institute Program, Issue 74, p. 74

⁵⁸ Interview with British Ambassador to Macedonia, Charles Garrett, "EU, Reforms for Macedonia and UK-Macedonia Cooperation discussed," Available at <https://www.gov.uk/government/world-location-news/eu-reforms-for-macedonia-and-uk-macedonia-cooperation-discussed>, Accessed on 11 October 2016.

Conclusion

What is most important for the country, not the political elites, is what happens from 12 December on. Putting an end to the grueling stage is what will return the country to Europe. For the political parties, the results of the elections must be acceptable and a new stage in their development should start. Free and fair elections are absolutely required to avoid spiraling down into a vicious circle. In order to avoid similar occurrences, they need to undergo intra-party democracy and remove the grasp of power from the narrow leadership. Last but not least, the country needs to develop strong, independent and functioning institutions, which will be far from the hands of the political elites and simultaneously could drive the reform and integration process forward.

The brightest future of the country lies within the EU and NATO, and it needs to be dedicated to its political and constitutional progress on the road to democratic development.⁵⁹ Returning to Europe will not be easy and the Union has also role to play in assisting the country. What the country needs is positive incentives (some more "carrots") and opening of the negotiation process. Macedonia has been in limbo for far too long, a scenario that should have been avoided and is undesirable for both parties, though the stakes for Macedonia are higher.⁶⁰ European Commission's recommendation to start the negotiations is yet to be followed by the European Council.⁶¹ After all, had the country started the negotiations earlier, maybe the crisis could have been averted, as the country will have formal obligation to undertake the reforms, and closer scrutiny by the EU could have taken place.

⁵⁹ Zejneli, Jusuf PhD & Maksuti, Bekim PhD, "Political System in the Republic of Macedonia and EU-NATO Membership Challenges," University of Tetovo, Macedonia.

⁶⁰ EWB Interview, "Ivan Vojvoda: I am very Positive about the Berlin Process." Available at <https://europeanwesternbalkans.com/2016/10/12/ewb-interview-ivan-vejvoda-i-am-very-positive-about-the-berlin-process/>, Accessed on 13 October 2016.

⁶¹ 22 Stratulat, Corina (ed.), "EU Integration and Party Politics in the Balkans," European Politics and Institute Program, Issue 74, p.69

Normalization of Relations with Kosovo:

A Challenge Common to the Recognizers and Non-recognizers Alike

1999 was a milestone year. On 12 March the Czech Republic, together with Poland and Hungary, acceded to NATO. Only a week later, and to the displeasure of many Czech politicians, NATO Secretary General Solana asked the Czech authorities to approve airstrikes against the Serbian part of Yugoslavia. The strikes started on 24 March, and the Czech Republic granted approval on 31 March 1999, 45 minutes after midnight. It was the last member state to do so, and action was taken only after serious pressure from the NATO headquarters (Pacner, 2011: 660).

The airstrikes against Serbia generated a lot of dissent in the Czech Republic. The biggest Czech political authority at that time, President Václav Havel, publicly endorsed NATO's decision as a legitimate act aiming to prevent human suffering. Namely, on 25 March, Havel issued a statement saying that he understood

the contemporary attacks not only as a reaction to the latest events in Kosovo, but also to the long-time continual behavior of Milosevic's regime, who [...] has provoked a mass exodus and a humanitarian catastrophe.

In this statement, Havel asserted also that

[t]he international community, namely the Alliance, decided not to watch silently any longer [and] President Milosevic refused to sign the peace agreement, resisted against the entire democratic world, who then had no other choice left, in the interest of the protection of human lives and stopping human suffering, then to intervene. I understand this solution to be extreme but, due to the given circumstances, quite necessary. (Havel 1999)

Thus, Havel identified with the position of 'the international community' and justified the air strikes as an 'extreme but quite necessary' means to counter Milošević's regime and protect human lives. This is a show-case of the Czech internationalist foreign-political ideology in use.

However, other Czech politicians opposed NATO airstrikes. The position of Václav Klaus, initially Prime Minister and later President of the Czech Republic, was very close to an open refusal of NATO's air strikes. In 1999, his Civic Democratic Party (Občanská Demokratická Strana – ODS) was part of the opposition and he served as Chairman of the Chamber of Deputies. In reaction to the strikes, on 30 March 1999, in an article published by Czech daily *Lidové noviny* and titled 'Against New Myths', Klaus highlighted that NATO's air strikes went against 'an overwhelming majority of the Serbian public' and also that this was 'not a struggle against Milosevic the war criminal', but a fight against the whole Serb population' (Klaus 1999, quotation in original).

Havel and Klaus's examples show that already in 1999, just after the Czech Republic had become part of NATO, Czech actors had started developing two distinct approaches to Serbia, Kosovo, and by extension what is now usually called the Western Balkans. The first approach approved NATO airstrikes as a legitimate act of the 'international community' aiming to prevent human suffering. The second approach questioned the legitimacy of the airstrikes based on the principle of Serbian state-or-national sovereignty.

In March 1999, the first approach prevailed. The NATO airstrikes against Serbia ended only on 10 June, after Milošević agreed to withdraw the army from Kosovo and the UNSC authorized the UN Interim Administration Mission (UNSC, 1999, Resolution 1244). The Serbian side de facto lost military control over Kosovo.⁶² In the period after 1999 and in the context of the accession to the EU, the MFA began developing its expert, diplomatic, and material capacities to interact with the newly emerged actors. The Czech political and diplomatic elites also supported the EU-led stabilization and integration process

⁶² In the following years, the EU developed its relations towards the region mainly through the Stability Pact for South Eastern Europe, adopted on 10 June 1999 in Cologne, and the Stabilization and Association Process, whose foundations were laid on 26 May EU, in Commission's Communication to Council and European Parliament. The latter document is notable for that it offered the countries in the region "a new kind of contractual relations [...] with a perspective of EU membership". Also, it was probably the first document produced in the EU which used the term 'the Western Balkans' as a geopolitical category concerning EU's neighbourhood (Commission, 1999).

in the Western Balkans. However, the second approach remained influential and even strengthened its position later on.

After 17 February 2008, when Kosovo declared independence, the Czech government waited for three months to see how the other international actors would react. Then, mainly because of the work of Minister of Foreign Affairs Karel Schwarzenberg, the government recognized the independence of Kosovo on 21 May. The statement that announced the decision quoted Minister Schwarzenberg saying that '[t]he situation developed in the way that Kosovo became independent. We have to recognize this and take it as a matter of fact' (Schwarzenberg, 2008). Indeed, there was no clear international or European consensus on this issue and Schwarzenberg could not plausibly legitimize the recognition of Kosovo in the name of 'international community'. With no such a category to refer to, Schwarzenberg justified the Czech recognition of Kosovo as a pragmatic recognition of Kosovo's independence as 'a matter of fact'. Václav Klaus, then already President, openly opposed the government's recognition of Kosovo. On 24 May 2008, in a short article titled 'How I was Ashamed' published in daily *Mladá fronta Dnes*, Klaus described how, before withdrawing to Belgrade, Serbian ambassador Vereš had visited him and reminded him of 'several peculiar moments from the history of our two countries', such as when T. G. Masaryk, before he becoming the first Czechoslovakian President, had toured Europe with a Serbian passport, or when in August 1968 Yugoslavia was the only country that mobilized its army in response to the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia. Klaus also explained that he had invited Vereš in order 'to give at least a small signal to our people and people in Serbia that the relations between Czechs and Serbs have not changed' (Klaus, 2008). In practical terms, Klaus refused to promote the Czech-Kosovan relations to the highest-ambassadorial level by rejecting to appoint a Czech ambassador in Kosovo and receive a Kosovan ambassador in the Czech Republic.

Indeed, the Czech MFA established diplomatic relations with Kosovo in 2008, but domestic disputes over the legitimacy of Kosovo led towards a rather low level of cooperation between the Czech and Kosovan institutions, entrepreneurs, and people in general. As already mentioned, President Klaus refused to promote diplomatic relations to the highest level, and Miloš Zeman, Klaus's 2013 successor to the presidential seat, adopted the same policy. Moreover, the October 2013 elections gave rise to a new House of Representatives, which turned to be more pro-Serbian than the earlier one. This manifested, for example, in the House of Representatives' decision to adjourn the ratification of the Czech-Kosovan treaty against double taxation for eight times so far. The reasons presented by the PMs as justification of this obstruction were, for example, that '[t]he republic of Kosovo is not legally recognized' (Filip, 2014) or that '[h]ere we deal with an agreement with a state, which, from the perspective of international law, does not exist' (Foldyna 2014). Interviews conducted at the Czech MFA confirm that this sense of blockade permeates also other areas of Czech-Kosovo interactions.

However, the Czech domestic dispute over Kosovo's legitimacy as a sovereign state has implications that go far beyond the scope of Czech-Kosovan bilateral relations. The ensuing paralysis has contributed to making the Czech foreign policy actors unable to react to the newest developments in the EU-Western Balkans relations. Namely, starting from the International Court of Justice's Advisory Opinion from 22 July 2010, which concluded 'that the adoption of the declaration of independence of 17 February 2008 did not violate general international law' (ICJ, 2008), Serbian representatives began with a more cooperative policy concerning Kosovo. This led to the Resolution adopted by the UN General Assembly, including the representative of the Republic of Serbia, on 13 October 2010, which reacted to the Advisory Opinion and stated that it

welcomes the readiness of the European union to facilitate a process of dialogue between the parties [that would] promote cooperation, achieve progress on the path to the European Union and improve the lives of the people. (UNGA, 2010)

The outcome of the EU facilitated dialogue was the adoption of the so-called 'Brussels Agreement' on the normalization of relations between Belgrade and Priština. Among the 15 points in the agreement, the parties also 'agreed that neither side will block, or encourage others to block, the other side's progress in the respective EU paths' (Dačić and Thaçi, 2013, 14). The Brussels Agreement was ground-breaking. It was followed by a decrease in tensions and violent incidents along the borders of Serbia and Kosovo, and by the conclusion and implementation of numerous agreements that improved the lives of the people on both sides of the border, including agreements on the free movement of people, goods, and information. The satisfactory process of normalization also enabled the opening of the EU accession negotiations with Serbia and the conclusion of the Stabilization and Association Agreement between the EU and Kosovo. This reflects the fact that the EU integration of both Serbia and Kosovo is now interlinked with the process of normalization of relations between these entities.

It is true, that lately some Czech politicians have openly argued for normal relations between the Czech Republic and Kosovo. However, it is symptomatic that these actors have not used the ongoing

EU facilitated process of normalization of relations between Serbia and Kosovo to strengthen their argumentation. For example, in 2014 Robin Böhnisch from the Social Democratic Party, who had formerly disagreed with Kosovo's unilateral declaration of independence, argued that Kosovo is one of the countries involved in the Czech Development Assistance, where our projects are being realized, and where our companies operate, and we need to create a good environment for them in this country. (Böhnisch, 2014)

Thus, even if earlier he had initially been against Kosovo's independence, in 2014 he pragmatically recognized it in order to promote the creation of a 'good environment' for the Czech Development Assistance and companies. However, what Böhnisch and other similarly minded politicians do not notice is that the Czech Republic's relations with Kosovo are part of the EU's relations with Kosovo, Serbia, and the Western Balkans in general.

Indeed, if Kosovo does not become a more-or-less normal part of Europe, then Serbia's path towards the EU membership can get extremely complicated, and the attainment of the Western Balkans integration with the EU virtually unthinkable. The Czech Republic's relations with Kosovo, including the agreement against the double-taxation, are part of this overall process of integration-through-normalization and should be therefore politically presented and defended, if needs be, in this particular sense. In the current Czech foreign-political debate, however, this kind of pro-integration and pro-normalization 'programmatic guide' is entirely missing. This lack is the more perplexing, if we consider that the integration of the Western Balkans with the EU has been an official long term priority in the last decade, reiterated in many programmatic statements and conceptual documents. What is not perplexing, though, is that the Czech Republic is missing from the so-called Berlin process, which started in 2014 and consists of yearly high-level meetings between the Western Balkans six and six EU member states (Austria, Croatia, France, Germany, Italy, Slovenia), which aim to forge large-scale educational and infrastructural projects in the Western Balkans (see e.g. Lilyanova, 2016).

The main argument that follows from this small analysis is that in order to catch up with the promising trends developing between the EU and the Western Balkans, the Czech foreign policy actors should develop an explicit system of ideas allowing to publicly present and defend the ongoing process of normalization of relations between Serbia and Kosovo in front of the wider public, media, and politicians in the Czech Republic or abroad. Only with an instrument of this kind could Czech foreign policy get enough ground to meaningfully contribute to the future EU integration of Kosovo, Serbia, and the Western Balkans in general.

References:

Böhnisch, Robin (2014), transcription of the debate on the ratification of the Agreement Against the Double-Taxation, House of Representatives, 26 November 2014, parliamentary press 123, www.psp.cz.

Commission (1999), 'Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe', Brussels, 26 May 1999, accessed online on 30 November 2016: <http://aei.pitt.edu/3571/1/3571.pdf>.

Filip, Vojtěch (2014), transcription of the debate on the ratification of the Agreement Against the Double-Taxation, House of Representatives, 26 November 2014, parliamentary press 123, www.psp.cz.

Foldyna, Jaroslav (2014), transcription of the debate on the ratification of the Agreement Against the Double-Taxation, House of Representatives, 26 November 2014, parliamentary press 123, www.psp.cz.

Havel, Václav (1999), 'Statement on the situation in Kosovo', Prague, 25 March 1999, accessed online on 30 November 2016: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=110_aj_projevy.html&typ=HTML.

ICJ (2008), Advisory Opinion on the question of the Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo, The Hague, 22 July 2010, accessed online on 30 November 2016: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>.

Klaus, Václav (1999), 'Nevytvářejme nové falešné mýty [Against New False Myths]', Lidové noviny, 30 March 1999, accessed online on 30 November 2016: <http://www.klaus.cz/clanky/1099>.

Klaus, Václav (2008), 'Jak jsem se styděl [How I Was Ashamed]', Mladá fronta Dnes, 24 May 2008, accessed online on 30 November 2016: <http://www.klaus.cz/clanky/1782>.

Lilyanova, Velina (2016), 'The Western Balkans' Berlin process: A new impulse for regional cooperation', European Parliament Briefing, 4 July 2016, accessed online on 30 November 2016: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586602/EPRS_BRI\(2016\)586602_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586602/EPRS_BRI(2016)586602_EN.pdf).

Pacner, Karel (2011), *Osudové okamžiky 20. století*, Praha: Plus, 696 s.

Schwarzenberg, Karel (2008), statement quoted in 'Česká republika uznala nezávislost Kosova [The Czech Republic recognized Kosovo's independence]', Vláda české republiky, 21 May 2016, accessed online on 30 November 2016: [https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-republika-](https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-republika-uznala-nezavislost-kosova-35465/)

[uznala-nezavislost-kosova-35465/](https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ceska-republika-uznala-nezavislost-kosova-35465/).

UNGA (2010), Resolution adopted by the General Assembly 64/298, 13 October 2010, accessed online on 30 November 2016: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/ROL%20A%20RES64%20298.pdf>.

UNSC (1999), 'Resolution 1244', 4011th meeting, 10 June 1999, accessed online on 30 November 2016: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>.

Integrating for the Sake of Integration: Northern Municipalities of Kosovo in the Realm of Pristina Belgrade Dialogue

The *negotiated integration* of the Serbian institutions in the northern municipalities of Kosovo is an interesting part of the whole EU accession process of the Western Balkan countries. In this case, integration into the EU is conditioned by another process of integration – Serbian institutional structures shall transform (or dissolve) into the legislative framework of the Republic of Kosovo. For over three years, this subject has been negotiated and pursued by the Belgrade-Pristina dialogue mediated by Brussels.

The area of concern consists of four municipalities in the northernmost tip of Kosovo – Mitrovica/ë North, Leposavić/q, Zubin Potok and Zveč/qan. Altogether, region of nearly 1300 km² (approx. double the size of the city of Prague), with current (residing) population estimated to around 50-80 000 inhabitants.⁶³ The integration of the local institutions became a part of a bigger package, the so called “Normalization of relations between Pristina and Belgrade” which is embedded in the current Accession negotiations of Serbia (and the famous Chapter 35) and also the Stabilization and Association Agreement between the EU and Kosovo.

We are talking about a territory where cars either drive without any license plates (not to say no car insurance) or any plates that date back to the 1980s. Place where companies pay taxes to one, two or no administration bodies. Where one mayor swears oath to two countries (Republic of Serbia and Republic of Kosovo), with two civic codes being enforced, a place where you can pay with two different currencies (Serbian Dinar and Euro). A place where on one side you’re crossing international border and on the other police checkpoint. And this list could continue endlessly.

As always, there is a logical explanation behind the current state of affairs in the northern municipalities. Institutions of the Republic of Kosovo assumed control and authority over the then UN administered territory in February 2008. Compared to the rest of Kosovo, the life in the northern municipalities went in different direction, as majority of local inhabitants boycotted, resisted and opposed the authority of new central (Kosovo) institutions. The main reasons behind were – a) direct (physical) contact with the Republic of Serbia b) a concentrated, compact population of K-Serbs; c) direct support of Republic of Serbia.

Starting 2011, Belgrade and Pristina started negotiations regarding mostly technical issues (freedom of movement, telecommunications, travel documents, trade, etc.) while the First Agreement of Principles Governing Normalization of Relations (aka Brussels Agreement) paved the road for gradual integration (or disbandment) of Serbian institutions in the northern municipalities into Republic of Kosovo, e.g. in the area of Police, Civil Protection Corps, judiciary and local institutions.

Owing to the endless search for compromise, decrease focus of the EU but especially two different and almost contradictory starting positions (Serbia’s policy of EU and Kosovo, and Kosovo’s full compliance with Ahtisaari Agreements) the current integration reached a sort of an impasse. As a result of an unfinished process, we can witness something very unique, three administrative/legal regimes being in place at the same time.⁶⁴

- International security and civil presence endorsed by the UN Security Council 1244 resolution. Which is more or less *de iure* than *de facto*.⁶⁵
- Kosovo as part of the legislative administrative framework of the Republic of Serbia
- Kosovo (including northern municipalities) as integral part of the Republic of Kosovo

While the international presence is mostly visible in regards to the military forces on the ground the most significant is the administrative dualism represented by Serbian and Kosovo institutions. What are the consequences? Civil code, legislation and regulations (starting with water sanitation and distribution, construction, waste depository, road construction, etc.), municipality infrastructure (each municipality has two offices), state institutions (veterinary agencies, Centers for Social Welfare, Employment Offices etc.), all are presented by both legal frameworks. Of course, the situation is not black and white as it may seem. For example, Kosovo Police is the only law enforcement organ present in the whole territory

⁶³ Currently, only population estimates are existent for the northern municipalities, as local population boycotted the last census held in 2011. These figures are used by international community (OSCE, EU, NATO etc.) as well as by the institutions of Republic of Kosovo (ministries, Statistical Agencies etc.)

⁶⁴ While this dualism may be applied for the whole territory of Kosovo it is mostly apparent in the area of northern municipalities.

⁶⁵ The Interim Administration Mission to Kosovo (UNMIK) is still present on the whole territory of Kosovo but lost most of its factual authority.

of Kosovo. On the contrary, municipality administration under Kosovar legal framework has in average only 10 % of their planned staff.⁶⁶

These two systems are overlapping and often cancelling each other out and not being compatible (as national legislations they see each other as alien and invasive) but they are also principally different (central vs. decentralized local self-government, etc.). What is happening is that both systems – Serbian or Kosovar – are either not fully in place or lack the power to use their mechanisms. To set an example, forestry management is the responsibility of Kosovar municipalities, nevertheless the municipal departments have not been established yet.

To make a proper picture, two examples of the current situation in the northern municipalities are presented below.

Economic Development

Current economy in the northern municipalities can be described as public service oriented, with incomplete or even missing value chains and absent cooperation between social actors (schools, customers, vocational training centers, institutions, investors, etc.) Dual power also means duplication of institutions – vocational centers, employment agencies, tax registration and payment, etc. With this situation it’s almost impossible to map the current state of economy – number and profiles of unemployed people, potential of vocational training, sector profiles, types of loans and credits, figures and so on. As a result, the northern municipalities present an isolated market (not even mentioning the possibility for export) for about 50 000 inhabitants, not being connected to the rest of the Kosovar economy but also having weak ties with Serbia (in order to trade with Serbia the business have to be registered with Kosovar institutions, resp. have to comply with the Custom and Border regulation of the Republic of Kosovo).

Municipal Development

The present dualism impacts on the quality of municipal management. Each municipality has a slightly different set up regarding the relation between the representatives of Serbian and Kosovar municipal administration, somewhere they’re lead by the same person, but in every case you have the both systems connected. Nevertheless, the municipalities lack a coherent vision for their development – no spatial, urban or economic plans, no investment planning, cadasters or environmental impact analysis. At the same time, there is a major absence of data regarding the governed territory – number of inhabitants, property audit and its potential use, etc.

The administrative and bureaucratic systems are heavily burdened by the above mentioned circumstances which disables them to function effectively and for the benefit of their inhabitants. To the extreme as can be seen in the case of municipality of Leposavić/q, where heads of municipality (under Serbian or Kosovan framework) are using their mandate to block each other.

Even so, the society in the northern municipalities does function to a certain extent – receives salaries, pensions, education, their basic livelihood needs are mostly secured. The short-sightedness of the current situation is scary. In long-term, with the current conditions, the society cannot develop as they are creating a mental deadlock, getting used to the current situation and finding their “ways” around.

⁶⁶ The exception is the municipality of Northern Mitrovica/ë which had its administration authority established already in 2012. The other three municipalities were found after local elections in 2013.

MILOSLAV HAD

Projekt „Dokončení Evropské hospodářské a měnová unie“ Realizace projektu

Obsah

1. Úvod
2. Charakteristika balíčku opatření z října 2015
  - 2.1 Vnější zastoupení eurozóny
  - 2.2 Kroky k finanční unii
  - 2.3 Unie kapitálových trhů
  - 2.4 Přepřpracovaný evropský semestr
  - 2.5 Zlepšování nástrojů správy ekonomických záležitostí (economic governance)
  - 2.6 Vnitrostátní rady pro konkurenceschopnost
  - 2.7 Evropská fiskální rada
  - 2.8 Zahájení veřejné konzultace o evropském pilíři sociálních práv
3. Bílá kniha 2017
4. Konvergenční zpráva 2016
  - 4.1 Hodnocení ČR v Konvergenční zprávě
5. Zpráva o stavu EU 2016 ze dne 14. 9.2016 o HMU
6. Změny v Evropské unii v roce 2016
7. Shrnutí a hodnocení

1. Úvod

Plán na „Dokončení evropské hospodářské a měnové unie“ (dále HMU) byl zveřejněn ve Zprávě před-
sedů pěti evropských institucí dne 22. **června 2015**. Zpráva byla vypracována na žádost summitu hlav
států a předsedů vlád zemí eurozóny z října 2014 a Evropské rady z prosince 2014.

Zpráva navrhuje plán cesty pro dokončení HMU do roku 2025. Cílem je pokročit na čtyřech oblastech
současně, a to:

- 1. směrem ke skutečné hospodářské unii zajišťující, aby každá ekonomika eurozóny měla strukturální
rysy, které jí umožní v rámci měnové unie prosperovat.
- 2. směrem k finanční unii, která zaručuje integritu evropské měny v rámci měnové unie tak, že omezu-
je rizika pro finanční stabilitu a zvyšuje míru sdílení rizik se soukromým sektorem.
- 3. směrem k fiskální unii, která přináší fiskální udržitelnost i fiskální stabilitu.
- 4. směrem k politické unii, která je základem všech výše uvedených aspektů, prostřednictvím skutečné
demokratické odpovědnosti, legitimacy a posílení institucí.

Plán má být uskutečněn ve třech fázích.

Fáze 1 – od 1. července 2015 do 30. **června 2017 – je rozpracována podrobně a zahrnuje opatření ve všech
čtyřech oblastech**

Fáze 2 je definována volněji, není přesněji časově vymezena, předpokládá dokončení struktury HMU

Fáze 3 má být dokončena nejpozději do roku 2025

Hospodářská a měnová unie

Hospodářská a měnová unie tvoří základy pro euro. Zahrnuje měnovou politiku, hospodářskou politiku
a aspekty fiskální politiky (s cílem omezit roční rozpočtové schodky a zadlužení jednotlivých států). Jejím
cílem je vytvořit stabilní a prorůstové hospodářské klima.

Jedním z jejích hlavních úkolů je zajistit silné a stabilní euro.

Eurozóna (měnová unie) představuje nejvyšší stádium evropské integrace. Byla ustavena 1. ledna 1999
v souladu s časovým harmonogramem Maastrichtské smlouvy. Zakládajícími členy bylo jedenáct člen-
ských států Evropské unie. V současné době eurozónu tvoří devatenáct členských států Unie, v nichž žije
337 milionů obyvatel.⁶⁷ Eurozóna má významné postavení ve světové ekonomice. Euro je po americkém

⁶⁷ Datum vstupu jednotlivých zemí EU do eurozóny:

1. ledna 1999: Belgie (BE), Německo (DE), Irsko (IE), Španělsko (ES), Francie (FR), Itálie (IT), Lucembursko (LU), Nizozemsko (NL), Rakousko
(AT), Portugalsko (PT) a Finsko (FI), 1. ledna 2001: Řecko (EL), 1. ledna 2007: Slovinsko (SI), 1. ledna 2008: Kypr (CY) a Malta (MT), 1. ledna
2009: Slovensko (SK), 1. ledna 2011: Estonsko (EE), 1. ledna 2014: Lotyšsko (LV), 1. ledna 2015: Litva (LT)

dolaru druhou nejdůležitější mezinárodní měnou. Devizové rezervy centrálních bank a vlád ve světě tvoří asi z jedné pětiny euro.

Euro je vedle amerického dolaru měnou globálních transakcí, je druhou nejčastěji obchodovanou měnou na devizových trzích, kde představuje zhruba 40% objemu denních světových transakcí. V oběhu je více než 980 miliard eur a více než 100 milionů lidí ve státech mimo Evropskou unii používá měny, které jsou na euro navázány. Od zavedení eura v roce 1999 do eurozóny neustále plyne příliv přímých zahraničních investic z celého světa.

Přínosy společné měny eura jsou významné – prohloubení obchodních vztahů, transakční úspory, cenová transparentnost, stabilita měny.

Plán na dokončení evropské hospodářské a měnové unie má posílit a urychlit integrační proces v Evropě. Pro rozhodnutí Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v roce 2016 vystoupit z Evropské unie se těžiště integračního procesu přesunuje do eurozóny, která se stává hlavním nositelem integračního procesu.

Plán a dokončení evropské hospodářské a měnové unie se realizuje, jak o tom svědčí opatření přijatá v letech 2015 a 2016. Důležité je, že řada opatření se týká nejen členských států eurozóny, ale všech členských států Evropské unie, tj. i těch, které do eurozóny zapojeny nejsou.

V říjnu 2015 Evropská komise ohlásila první soubor (balíček) opatření k realizaci 1. fáze projektu. „Dokončení evropské HMU“.

2. Charakteristika balíčku opatření z října 2015

Soubor ohlášených opatření v říjnu 2015 zahrnuje **revidovaný přístup k evropskému semestru**, mimo jiné posílením demokratického dialogu a dalším zlepšením správy ekonomických záležitostí (economic governance), jako je vytvoření **vnitrostátních rad pro konkurenceschopnost a poradní Evropské fiskální rady; jednotnější zastoupení** eurozóny v rámci mezinárodních finančních institucí, zejména MMF. Rovněž stanoví opatření k dokončení bankovní unie, zejména prostřednictvím **evropského systému pojištění vkladů** a opatřeními k dalšímu snížení rizik v bankovním systému.

2.1 Vnější zastoupení eurozóny

Vnější zastoupení eurozóny zaostává za narůstajícím ekonomickým a finančním významem eurozóny. Zatímco americký dolar má na mezinárodních hospodářských a finančních fórech jediného zástupce (USA), členské státy eurozóny nevystupují jedním hlasem. Komise navrhuje, aby členské státy eurozóny vystupovaly ve společném zájmu jedním hlasem.

Jde o jednotné zastoupení eurozóny v Mezinárodním měnovém fondu, které má zajistit předseda Eurokupiny jako zástupcem eurozóny.

2.2 Kroky k finanční unii

Nezbytným krokem k prohloubené HMU je dokončení bankovní unie. Přes dosažený pokrok jsou v eurozóně banky a státy stále příliš propojené. Dokončení bankovní unie vyžaduje provádět již schválené právní předpisy a další opatření na posílení finanční stability.

Chybějícím článkem bankovní unie je společný systém pojištění vkladů. Komise sdělila, že předloží do konce roku 2015 legislativní návrh prvních kroků směrem k evropskému systému pojištění vkladů s cílem vytvořit evropský systém, který není vázaný na státní pokladny jednotlivých států. To zajistí občanům bezpečnost jejich vkladů nezávisle na jejich zeměpisném umístění.

Jde o dva hlavní dokumenty:

1. Sdělení s názvem „Dokončení bankovní unie“, které Evropská komise předložila v listopadu 2015 a které obsahuje výčet opatření ke snížení rizik v bankovním sektoru.
2. Návrh nařízení o zřízení evropského systému pojištění vkladů (EDIS).

V listopadu 2014 začal fungovat jednotný mechanismus dohledu (*Single Supervisory Mechanism, SSM*) a na začátku r. 2016 započalo osmileté přechodné období jednotného mechanismu pro řešení bankovních krizí (*Single Resolution Mechanism, SRM*).

Komise navrhuje doplnit systém o třetí pilíř, kterým je evropský systém pojištění vkladů (*European Deposit Insurance Scheme, EDIS*).

EDIS má mít k dispozici samostatný fond pojištění vkladů o konečné velikosti 0,8 % pojištěných vkladů (cca 43 mld. EUR na základě údajů z r. 2011). Tento fond by byl naplňován postupně z příspěvků bank. Správou EDIS byl pověřen Jednotný výbor pro řešení bankovních krizí (*Single Resolution Board, SRB*). Tento orgán byl již ustaven v rámci jednotného mechanismu pro řešení bankovních krizí.

Vedle dotvoření bankovní unie je další důležitou prioritou vytvoření unie kapitálových trhů.

2.3 Unie kapitálových trhů

Evropská komise představila 30. září 2015 **akční plán** unie kapitálových trhů, **jenž má ve všech 28 členských státech EU vytvořit jednotný trh s kapitálem**. Zároveň zveřejnila první opatření tohoto plánu, mezi něž patří nastartování spolehlivých sekuritizačních trhů.

Unie kapitálových trhů má řešit nedostatek investic posílením alternativních možností financování evropských podniků a dlouhodobých projektů.

V EU je financování podniků převážně zajišťováno úvěry od bank. Ve světě jsou ve větší míře využívány alternativní zdroje financování doplňující financování od bank – včetně kapitálových trhů, rizikového kapitálu, skupinového financování (*crowdfunding*) a odvětví správy aktiv. Cílem je, aby v EU tyto zdroje financování hrály významnější úlohu při financování podniků, které mají se získáním finančních prostředků potíže, hlavně malých a středních podniků a začínajících firem.

Rozmanitější zdroje financování jsou dobré nejen pro investice a podnikání, ale mají také velký význam pro finanční stabilitu, zmírnění dopadu možných problémů v bankovním sektoru na firmy a pro jejich přístup k financím. Proto je unie kapitálových trhů důležitou součástí plánu na dokončení evropské hospodářské a měnové unie.

Evropská komise navrhla 14. 7. 2016 změny právních předpisů o evropských fondech rizikového kapitálu (EuVECA) a evropských fondech sociálního podnikání (EuSEF), a pokročila tak při vytváření unie kapitálových trhů.

Návrhy jsou součástí akčního plánu na vytvoření „unie kapitálových trhů“, jehož cílem je rozšířit a diverzifikovat zdroje financování pro evropské podniky a dlouhodobé projekty, a uvolnit tak investice pocházející z trhu. Návrhy rovněž souvisejí s investičním plánem pro Evropu, jenž stanoví strategii pro řešení nedostatku finančních prostředků, který v Evropě brzdí růstový potenciál a vytváření nových pracovních míst.

2.4 Přepřacovaný evropský semestr

Komise pod vedením J. C. Junckera v prvním roce svého funkčního období zjednodušila evropský semestr. Dialog Komise s členskými státy zveřejňováním zpráv o jednotlivých zemích byl zahájen již v únoru, tři měsíce před dokončením doporučení pro jednotlivé země. Diskuse a doporučení pro eurozónu jako celek proběhnou před diskusí o jednotlivých zemích. Cílem je, aby všechny země řešily společné problémy jednotným způsobem.

Během evropského semestru budou na pořad jednání nastolována témata zaměstnanosti a sociální hlediska. Sociální partneři by měli hrát ústřední úlohu. Komise rovněž zajistí, že v rámci nových makroekonomických ozdravných programů se bude věnovat více pozornosti sociální spravedlnosti, jak tomu bylo v případě Řecka, kde Komise vypracovala první posouzení sociálních dopadů.

2.5 Zlepšování nástrojů správy ekonomických záležitostí (economic governance)

Rámec správy ekonomických záležitostí se v posledních letech prohloubil a rozšířil do dalších oblastí, a nabyl rovněž na složitosti.

Předseda Komise J. C. Juncker se zavázal v programu Komise revidovat opatření zaměřená na stabilitu v „balíčku šesti právních aktů“ a „balíčku dvou právních aktů“. Tyto právní předpisy jsou dosud relativně nové, a proto Komise uvedla, že chce nejdříve získat poznatky o jejich aplikaci a dopadu než rozhodne o dalších změnách.

Komise připravuje opatření na zvýšení transparentnosti, předvídatelnosti a efektivnosti stávajících pravidel.

2.6 Vnitrostátní rady pro konkurenceschopnost

Komise doporučila Radě, aby členskými státy byla doporučena vytvořit systém vnitrostátních rad pro konkurenceschopnost pověřených sledováním výkonnosti a politik v oblasti konkurenceschopnosti. Při zřizování těchto rad by se měl dodržovat soubor minimálních kritérií, která zohledňují rozdílnost mezi členskými státy, a měla by se plně respektovat úloha sociálních partnerů.

2.7 Evropská fiskální rada

Komise zřídila nezávislou poradní Evropskou fiskální radu s těmito úkoly:

- i) vyhodnocovat provádění fiskálního rámce EU,
- ii) poskytovat poradenství ohledně orientace fiskální politiky pro eurozónu jako celek,
- iii) spolupracovat s vnitrostátními fiskálními radami členských států,
- iv) poskytovat na žádost předsedy ad hoc poradenství.

Rada bude funkčně nezávislým orgánem složeným z pěti odborníků a bude působit pod záštitou Komise.

2.8 Zahájení veřejné konzultace o evropském pilíři sociálních práv

V březnu 2016 Komise představila první nástin evropského pilíře sociálních práv a zahájila veřejnou konzultaci s cílem shromáždit názory a získat zpětnou vazbu od dalších evropských institucí, vnitrostátních orgánů a parlamentů, sociálních partnerů, zúčastněných stran, občanské společnosti, odborníků z akademické sféry a občanů. Tato iniciativa se zaměřuje na eurozónu, přičemž další členské státy EU se mohou připojit, pokud o to projeví zájem. Internetová konzultace potrvá do konce roku 2016.

3. Bílá kniha 2017

Za účelem přípravy přechodu z první do druhé fáze prohlubování HMU předloží Komise na jaře 2017 Bílou knihu a uvede další kroky, včetně právních opatření k dokončení HMU ve druhé fázi. Při přípravě Bílé knihy budou konzultováni předsedové ostatních orgánů EU. V zájmu přípravy a stimulace široké diskuse bude Komise organizovat jednání a veřejné debaty po celé EU.

V polovině roku 2016 zřídila Komise skupinu odborníků s úkolem zkoumat předběžné právní, hospodářské a politické podmínky, z nichž budou vycházet dlouhodobější návrhy, jak je uvedeno ve „Zprávě pěti předsedů“.

Ve Zprávě o stavu EU ze dne 14. září 2016 předseda Komise J. C. Juncker řekl: „Potřebujeme dlouhodobou vizi. Komise takovouto vizi do budoucna představí v bílé knize v březnu 2017, u příležitosti 60. výročí Římských smluv. Budeme se zabývat tím, jak posílit a zreformovat naši hospodářskou a měnovou unii. A zohledníme také politické a demokratické výzvy, kterým bude naše Unie 27 členských států čelit v budoucnosti. Evropský parlament bude do tohoto procesu samozřejmě úzce zapojen, stejně jako vnitrostátní parlamenty.“

4. Konvergenční zpráva 2016

V červnu 2016 uveřejnila Komise „Konvergenční zprávu 2016“ (COM(2016) 374 final), která byla vypracovaná v souladu s čl. 140 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie.

Konvergenční zpráva se týká sedmi členských států, na které se vztahuje dočasná výjimka pro zavedení eura: Bulharska, České republiky, Chorvatska, Maďarska, Polska, Rumunska a Švédska.

Podrobné posouzení stupně konvergence v těchto členských státech obsahuje technická příloha této zprávy.

4.1 Hodnocení ČR v Konvergenční zprávě

Pokud jde o hodnocení ČR v Konvergenční zprávě je celkově pozitivní.

Komise se domnívá, že Česká republika nesplňuje podmínky pro přijetí eura.

Důvody:

Právní předpisy v České republice – zejména zákon České národní rady č. 6/1993 Sb., o České národní bance (zákon o ČNB) – nejsou zcela slučitelné s povinností souladu podle článku 131 SFEU. Neslučitelné prvky se týkají nezávislosti centrální banky a začlenění centrální banky do ESCB v době přijetí eura s ohledem na cíle ČNB a úkoly ESCB stanovené v čl. 127 odst. 2 SFEU a v článku 3 statutu ESCB/ECB.

Zákon o ČNB navíc obsahuje také určité nedostatky související se zákazem měnového financování a úkoly ESCB.

Kritérium směnného kurzu Česká republika nesplňuje. Česká koruna se neúčastní ERM II. Česká republika uplatňuje režim plovoucího směnného kurzu, který umožňuje intervence centrální banky na devizovém trhu. Dne 7. listopadu 2013 ČNB oznámila, že bude intervenovat na devizovém trhu s cílem korunu oslabit tak, aby směnný kurz vůči euru vzrostl nad 27 CZK/EUR. Následkem toho koruna prudce oslabila z méně než 26 CZK/EUR na více než 27 CZK/EUR. Koruna se v průběhu roku 2014 a v první polovině roku 2015 průměrně obchodovala okolo 27,5 CZK/EUR s nízkou volatilitou. V polovině roku 2015 posílila k 27 CZK/EUR a poté se v druhé polovině roku 2015 a začátkem roku 2016 držela poblíž této spodní hranice, kterou ČNB stanovila. V průběhu dvou let před tímto posouzením koruna vůči euru posílila přibližně o 1,6 %.

Ostatní kritéria pro zavedení eura ČR splňuje, a to:

Kritérium cenové stability Česká republika splňuje. Průměrná míra inflace v České republice v období 12 měsíců do dubna 2016 činila 0,4 %, což je méně než referenční hodnota ve výši 0,7 %. Podle prognóz má i v nadcházejících měsících zůstat pod referenční hodnotou.

Kritérium stavu veřejných financí Česká republika splňuje. Na Českou republiku se nevztahuje rozhodnutí Rady o existenci nadměrného schodku. Schodek veřejných financí významně poklesl z 1,9 % HDP v roce 2014 na 0,4 % HDP v roce 2015. Podle prognózy útvarů Komise z jara 2016 bude schodek veřejných financí za předpokladu nezměněné politiky v roce 2016 činit 0,7 % HDP a v roce 2017 pak 0,6 % HDP. Poměr hrubého veřejného dluhu k HDP poklesl z maximální hodnoty 45,1 % v roce 2013 na 41,1 % v roce 2015. Podle prognózy má v roce 2017 klesnout na 40,9 %. Na základě posouzení konvergenčního programu na rok 2016, které Komise provedla, se očekává, že Česká republika dodrží ustanovení Paktu o stabilitě a růstu

Kritérium konvergence dlouhodobých úrokových sazeb Česká republika splňuje. Průměrná dlouhodobá úroková sazba v České republice v jednoletém období do dubna 2016 činila 0,6 %, což je výrazně méně než referenční hodnota ve výši 4 %. Dlouhodobé úrokové sazby v České republice měly od začátku roku 2014 až do dubna 2015 klesající tendenci a snížily se z více než 2,4 % na méně než 0,3 %. V červnu 2015 dlouhodobé úrokové sazby vyskočily nad 1 %, avšak poté v druhé polovině roku 2015 postupně znovu klesaly. Rozpětí vůči německým referenčním dluhopisům se počátkem roku 2016 pohybovalo okolo 25 bazických bodů.

Přezkoumány byly rovněž další faktory, včetně vývoje platební bilance a integrace trhů.

Bilance zahraničního obchodu České republiky zůstala během posledních dvou let v přebytku a zvýšila se z méně než 1 % HDP v roce 2014 na více než 3 % HDP v roce 2015.

České hospodářství je dobře začleněno do eurozóny prostřednictvím obchodních a investičních vazeb.

Ve vybraných ukazatelích týkajících se podnikatelského prostředí se Česká republika v mezinárodním hodnocení v posledních letech zlepšila a přibližuje se průměru eurozóny.

Český finanční sektor je dobře začleněn do finančního sektoru EU, zejména díky vysoké míře zahraničního vlastnictví finančních zprostředkovatelů.

Odborníci se shodují, že ČR je jednou z nejlépe připravených kandidátských zemí na vstup do eurozóny.

5. Zpráva o stavu Evropské unie ze dne 14. 9. 2016 o HMU

Ve zprávě o stavu EU za rok 2016 pro Evropský parlament dne 14. září 2016 se předseda Evropské komise J. C. Juncker zmínil o euru. Řekl:

„Být Evropanem znamená pro většinu z nás také platit eurem. Během světové finanční krize zůstalo euro silné a ochránilo nás před ještě horší nestabilitou. Euro je jednou z hlavních světových měn a přináší obrovské ekonomické výhody, které však často nejsou na první pohled patrné. Díky měnové politice Evropské centrální banky ušetřily země eurozóny v letošním roce na úrocích 50 miliard eur. Těchto uspořených 50 miliard eur by ministři financí mohli a měli investovat do ekonomiky.“

Mario Draghi zachovává stabilitu naší měny. A jeho přínos k tvorbě pracovních míst a růstu je větší než přínos mnoha našich členských států.

Ano, my Evropané jsme během historické finanční a dluhové krize strádali. Pravda je však taková, že zatímco schodky veřejných financí činily v roce 2009 v eurozóně průměrně 6,3 %, dnes jsou pod hranicí 2 %.

Za poslední tři roky našlo práci dalších téměř 8 milionů lidí. 1 milion jen v samotném Španělsku, zemi, která se výrazným způsobem zotavuje z krize.

Přál bych si, aby se všechny tyto úspěchy častěji připomínaly – a to všude v Evropě, kde se volení politici ujímají slova.“

Pokud jde o záměry Komise týkající se realizace projektu dokončení evropské hospodářské a měnové unie, lze odkázat na dopis J. C. Junckera předsedovi EP M. Schulzovi a ministerskému předsedovi Slovenské republiky R. Ficovi jako představiteli členského státu, který předsedal Radě ve druhé polovině roku 2016. Dopis tvoří přílohu oficiální Zprávy o stavu Unie a uvádí priority Komise pro nadcházející roční období 2017.

Priorita 5 – Hlubší a spravedlivější hospodářská a měnová unie

- Rychlé přijetí návrhu na vytvoření evropského systému pojištění vkladů příslušnými legislativními orgány a pokračovat v práci s cílem snižovat rizika v bankovní unii;

- Představení evropského pilíře sociálních práv a s tím spojených iniciativ;

- V příštím doporučení o ekonomické politice eurozóny prosazovat pozitivní daňový přístup (fiscal stance) pro eurozónu na podporu měnové politiky Evropské centrální banky;

- Vydat Bílou knihu o dokončení evropské hospodářské a měnové unie o přípravě druhé etapy EMU, pojednat o prohloubení politického a demokratického kontextu EU27 (březen 2017), včetně zprávy o Paktu stability a růstu a začlenění EMU do rámce unijní komunitární metody.

6. V Evropské unii dochází k významným změnám.

Projekt dokončení evropské HMU se realizuje v době, kdy v Evropské unii dochází k závažným změnám. Na jedné straně dochází k oslabování evropské integrace (rozhodnutí britského referenda ze dne 23. června 2016 o vystoupení Spojeného království z Evropské unie, posilování populistických euroskeptických stran a hnutí v některých členských zemích Evropské unie – ve Francii, Itálii, Nizozemsku, Finsku, Dánsku, a na druhé straně k úsilí o prohloubení integrace v eurozóně, které je vyjádřeno v projektu „Dokončení evropské hospodářské a měnové unie do roku 2025“. Cílem projektu je, aby HMU (eurozóna) poskytla stabilitu a prosperitu pro občany členských států eurozóny, a byla atraktivní pro ostatní členské státy EU, které budou mít možnost připojit se k ní po splnění stanovených podmínek.

O současně složité situaci v Evropské unii se zmínil předseda Komise J. C. Juncker v projevu o stavu Unie v Evropském parlamentu 14. září 2016. Řekl mj.:

„Naše Evropská unie je, přinejmenším částečně, v existenciální krizi. Musíme se vypořádat s neveselou vyhlídkou, že naše řady jeden z členů opustí.

Stojíme před zásadní volbou. Nenastala právě teď doba, kdy Evropa potřebuje – víc než kdy předtím – rozhodné vedení namísto politiků, kteří opouštějí loď?

Evropa může fungovat pouze tehdy, budeme-li všichni usilovat o jednotu a pracovat na tom, co nás spojuje, a necháme-li stranou soupeření o pravomoci a rivalitu mezi orgány. Teprve pak bude Evropa více než jen souhrnem svých dílčích částí. A teprve pak může být Evropa silnější a lepší než dnes. Teprve pak budou vedoucí představitelé orgánů EU a vlád členských států moci znovu získat důvěru evropských občanů v náš společný projekt.

Potřebujeme dlouhodobou vizi. A Komise takovou vizi do budoucna představí v bílé knize v březnu 2017, u příležitosti 60. výročí Římských smluv. Budeme se zabývat tím, jak posílit a zreformovat naši hospodářskou a měnovou unii. A zohledníme také politické a demokratické výzvy, kterým bude naše Unie 27 členských států čelit v budoucnosti. Evropský parlament bude do tohoto procesu samozřejmě úzce zapojen, stejně jako vnitrostátní parlamenty.

Ale samotná vize nebude stačit. Naši občané mnohem více potřebují, aby někdo vládl. Aby někdo reagoval na výzvy naší doby.

Naše úvahy o stavu Unie musí začít realisticky a velmi otevřeně.

Nejprve bychom si měli přiznat, že v Evropě máme mnoho nevyřešených problémů. O tom není pochyb. Z druhé bychom si měli uvědomit, že nás svět sleduje.

Navrhují vytvořit pozitivní agendu konkrétních evropských opatření na příštích dvanáct měsíců.

- 1) Nový impulz pro zaměstnanost, růst a investice
- 2) Propojený jednotný digitální trh
- 3) Odolná energetická unie s progresivní politikou v oblasti změny klimatu
- 4) Lepší a spravedlivější vnitřní trh a posílená průmyslová základna
- 5) Hlubší a spravedlivější hospodářská a měnová unie
- 6) Přijatelná a vyvážená dohoda o volném obchodu s USA
- 7) Oblast spravedlnosti a základních práv, jež jsou založeny na vzájemné důvěře
- 8) Na cestě k nové migrační politice
- 9) Silnější celosvětový aktér
- 10) Unie demokratické změny

Dnes my, Evropané, představujeme 8 % světové populace – v roce 2050 nás bude jen 5 %. V té době se už ani jedna ze zemí EU nebude nacházet mezi největšími ekonomikami světa. Ale EU jako celek se na vedoucích příčkách bude umísťovat i nadále.“

Shrnutí a hodnocení

1. Současný vývoj ukazuje, že Evropská unie se nachází ve složitém vývojovém období a směřuje k vytvoření struktury několika rychlostí.
2. Těžisko integračního procesu se přesouvá do eurozóny, která se stává rozhodující silou, jež určuje vývoj integrace v Evropě.
3. Evropská komise v letech 2015 a 2016 realizuje program „Dokončení evropské hospodářské a měnové unie“ ohlášený 22. června 2015 ve Zprávě pěti předsedů evropských institucí.
4. Všechna ohlášená opatření se týkají členských států eurozóny s výjimkou Unie kapitálových trhů, jež zahrnuje všechny členské státy EU.
5. Podle zprávy o stavu EU ze září 2016 Komise hodlá navrhnout aplikaci komunitárního přístupu při dalším budování HMU.
6. Nečlenské země eurozóny se mohou k opatřením směřujícím k prohloubení HMU připojit.
7. Pro země, které hodlají do eurozóny vstoupit, je žádoucí, aby se k přijatým opatřením připojily a tak si usnadnily budoucí vstup do eurozóny.
8. Významným dokumentem, který navrhne opatření k přechodu do druhé fáze prohloubené HMU, bude Bílá kniha, kterou Komise vydá v březnu 2017. Komise v ní představí dlouhodobou vizi vývoje evropské integrace s důrazem na rozhodující roli hospodářské a měnové unie.

Rozšířené poznámky k polemické přednášce pro RMV z 5. dubna 2016

Současné Srbsko v regionálním kontextu

Pokud přemýšlíme o současném Srbsku a jeho vztahu k post-jugoslávskému či šířeji balkánskému regionu, je potřeba si uvědomit, že jedním z ústředních problémů této země již od počátků její moderní státnosti ze začátku 19. století, ostatně tak jako u většiny jiných evropských národních států, je fakt, že není jasné, kde by Srbsko mělo mít hranice. Dlouho otevřeným přitom nezůstával jen vztah srbsství jako ustavující se etno-národní identity a tedy i Srbska k ostatním Jihoslovanům, nejen na prostoru pozdější Jugoslávie, ale zpočátku také ze stále ještě významné logiky miléto vztah Srbů k ostatním pravoslavným Balkánům. Známe jsou v tomto smyslu nejen úzké kontakty srbských povstalců s představiteli řecké revoluční organizace Filiki Eteria ale i vyjednávání o možném založení společného státního celku.⁶⁸ Úvahy o společném státě a etno-nacionální identitě s Bulhary či dokonce Řeky jsou sice již poměrně dávnou minulostí, nicméně vztah mezi srbskou a širší jugoslávskou identitou byl v srbské společnosti předmětem „negociace“ v zásadě až do krvavého rozpadu socialistické Jugoslávie.⁶⁹

Ve svém příspěvku se primárně zaměřím na několik málo, dle mého názoru, signifikantních výročí z nedávné historie, respektive jejich význam pro současnou srbskou diskusi, i aktuální dění v srbské politice v širší, evropské perspektivě. 24. března si Srbové připomněli výročí počátku bombardování Svazové Republiky Jugoslávie vojsky NATO/OTAN v roce 1999, tedy operaci Spojenecká síla/ Milosrdný anděl, který je v Srbsku běžně nazývána „NATO agresí“ či „humanitárním bombardováním“. Parafrazované slovy tehdejšího gen. tajemníka Javiera Solany, NATO mělo morální povinnost zabránit „humanitární katastrofě“ v Kosovu, zastavit „represe autoritářského režimu vůči vlastním lidem“, přičemž vlastně nevedlo válku proti Jugoslávii a jejím občanům a navíc vyzývalo Kosovské Albánce, aby „zůstali oddáni cestě míru“.⁷⁰

Opravdová humanitární katastrofa přišla ovšem až s počátkem bombardování, jež srbským ozbrojeným složkám definitivně rozvázalo ruce realizovat libovolná „opatření“.⁷¹ O oddanosti podstatné části kosovsko-albánské společnosti „cestě míru“ by se v letech akcelerujícího konfliktu dalo jistě také pochybovat. Ostatně, NATO podporovalo albánskou guerillu UÇK dodávkami zbraní i výcvikem a logistikou, přičemž koordinovalo její pozemní útoky proti cílům v Kosovu se svými nálety. Také tvrzení, že NATO nevedlo válku proti Jugoslávii a jejím občanům, se ve světle zničené infrastruktury země a zejména tzv. „kollaterálních ztrát“ z řad civilního obyvatelstva jeví přinejmenším jako poněkud „postmoderní“. Zvláštní pozornost si zaslouží i samotný orwellovský termín „humanitární bombardování“, tak jak vznikl v dialektice čelního propagátora a propagandisty intervence Václava Havla a aparátu nyní hlavního představitele „euroatlantické orientace“ Srbska Aleksandra Vučiče, toho času Miloševićova ministra propagandy.⁷² Obecně, vztah jistě humánní ideje „Responsibility to Protect“ a starého dobrého imperialismu reflektuje, pro některé možná poněkud překvapivé, organické spojení idealismu a realismu/ pragmatismu v mezinárodních vztazích tak typické pro policy-making zejména v USA. Presentace takovéto hybridní politiky jako politiky širokého konsenzu tzv. „mezinárodního společenství“, a ostatně i samotný tento výraz, se stala trvalou součástí propagandistické výbavy Západu nejen na Balkáně.

Intervence v Jugoslávii a také uznání nezávislosti Kosova v neposlední řadě významně ovlivnily i vztahy Západu s Ruskem, léta 1999 a 2008 se zřejmě nikoli náhodně kryjí s nástupem Vladimira Putina a změněného, postupně mnohem asertivnějšího přístupu Ruské federace k mezinárodním vztahům, jenž vyústil do současné konfrontace na Ukrajině a obecného napětí ve středovýchodní Evropě. Kosovské události se tedy dají chápat jako významný bod obratu ve vztazích mezi Západem a Ruskem. Symbolickou se v tomto smyslu jeví tzv. „Primakovova smyčka“, kdy tehdejší ruský premiér byv informován o začátku operace NATO proti Jugoslávii nařídil otočení svého letadla právě směřujícího na státní návštěvu USA.⁷³

⁶⁸ Viz Leften Stavrianos, *The Balkans Since 1453* (Londýn: New York University Press, 2002)

⁶⁹ Na první pohled tak komplikovaný vztah Srbů k jugoslavismu a Jugoslávii připomíná vztah etnických Rusů k identitě a státnosti sovětské či souvztažnost češství, čechoslovakismu a československé státnosti.

⁷⁰ Tiskové prohlášení Javiera Solany, gen. tajemníka NATO/OTAN z 23. března 1999, dostupné na: <http://www.nato.int/DOCU/pr/1999/p99-040e.htm> (ověřeno 18. 9. 2016).

⁷¹ OBSE „Kosovo/ Kosova, As Seen, As Told: An analysis of the human rights findings of the OSCE Kosovo Verification Mission October 1998 to June 1999“, hlava III., KAP. 14, dostupné na: <http://www.osce.org/odihr/17772?download=true> (ověřeno 18. 9. 2016). Pro kritickou interpretaci konfliktu viz např. Jan Pelikán a kol., *Dějiny Srbska* (Praha: NLN, 2013), 527-534.

⁷² Václav Havel, „Moi aussi je me sens albanais“, *Le Monde*, 29. dubna 1999, dostupné na: http://www.lemonde.fr/archives/article/1999/04/29/moi-aussi-je-me-sens-albanais_3554258_1819218.html?xtmc=kosovo&xtcr=1 (ověřeno 18. 9. 2016).

⁷³ Viz např. Jevgenij Primakov, *Mir bez Rossii? K čemu vedjet političeskaja blizorukost' (Moskva: Rossijskaja gazeta, 2009).*

Problematika bombardování Jugoslávie byla a je ostatně široce reflektována i v českém prostředí. Jistě jste zaregistrovali nedávno pronesené poselství prezidenta Zemana k „pracujícím“ ČLR, přičemž mj. hovořil o tom, jak ČR nebyla ve vztahu k USA a EU suverénní zemí.⁷⁴ To se zřejmě ukázalo i v případě válečné kampaně vůči Jugoslávii, kdy se ČR jako čerství člen paktu na bombardování byl jen nepřímo spolupodílela. Miloš Zeman často kritizujíc nejen intervenci v Jugoslávii, ale i samotné Kosovo jako „narkostát“ ovšem poněkud zapomíná na fakt, že byl v inkriminované době předsedou vlády. Dodal bych jen, že občanů ČR se nikdo příliš neptal, zdali chtějí, aby „jejich“ země vstoupila do NATO, a kdyby se býval byl během bombardování zeptal, např. v referendu, byla by odpověď vzhledem k jistému srbofilství české společnosti patrně odmítavá. To nás přivádí k obecnější otázce či vlastně tato země je, respektive kdo a jaký režim zde vládne, zdali je opravdu demokratický, tak jak o sobě rád prohlašuje, či spíše řečeno s Robertem Dahlem „polyarchický“, jak tento vlivný autor označuje současnou politickou realitu ideálu demokracie.⁷⁵ S tím úzce souvisí otázka, či zájmy určují zahraniční politiku státu, nutně nejen ČR, ale třeba právě také Srbska, kde je odpor občanů zejména vůči další integraci do NATO paktu velmi silný. Důsledkem bombardování Jugoslávie bylo odtržení dominantně etnicky Albánského Kosova, které od roku 1999 de facto není a v současné geopolitické situaci ani dost dobře nemůže být součástí Srbska, a jeho okupace silami NATO s účastí OBSE, EU a OSN. Politika albánských nacionalistických elit v Kosovu, z nichž se zřejmě nikoli nepodstatná část podílela na válečných zločinech, přitom, tak jako operace srbských sil v průběhu bombardování, minimálně od roku 1999 nese znaky etnického čištění. Za zmínku v tomto smyslu stojí další výročí 17. března 2004, které bývá v srbském narativu zpravidla označováno za „pogrom“, kdy kosovsko-albánské nacionalisté zorganizovali násilné akce proti zbývajícímu srbskému „živlu“. Tato fáze etnického čištění přitom již probíhala „pod dohledem mezinárodního společenství“ a ozbrojených sil NATO paktu, které tak v Kosovu prokázaly závažnou neznalost, nezájem, neschopnost a možno spekulovat, že i strach z místního prostředí.

Po vyhlášení nezávislosti je přes všechny proklamace „mezinárodního společenství“ etnicky stále více homogenizované Kosovo⁷⁶ nyní spoluřizeno „dobře míněnými radami“ západních ambasadorů, tak jako v případě jiných slabých států na periferii Evropy, a místní vládcí se alespoň musí tvářit, že těmto radám naslouchají. Otázky spojené s kosovskými Srby i vlastním Srbskem zůstávají přitom v kosovsko-albánské společnosti i po letech velmi problematické, což ukazují i nedávné násilné protesty proti vyjednávání Prištiny a Bělehradu o některých aspektech jejich vzájemných vztahů. Ve většině lokalit v Kosovu se, dle mého názoru založeném na dlouhodobé terénní zkušenosti, tak o nějakém významném smíření inter-etnického napětí či dokonce budování multietnické společnosti dá hovořit pouze s notnou dávkou fantazie či neinformovanosti, zejména z kanceláří mezinárodních organizací sídlících v Prištině, kde se pracovníci západních agentur stali po etnickém vyčištění města početně nejvýznamnější „menšinou“.

Pozoruhodné je rovněž nejen datum odsouzení Radovana Karadžiče Haagským tribunálem, které připadlo právě na výročí zahájení bombardování SRJ. Rozsudek nad válečným prezidentem Republiky srbské, jinak také předním odborníkem v oblasti bio-energetiky a ezoteriky obecně, v celé bývalé Jugoslávii opět připomněl otázky spojené s mezinárodním trestním tribunálem, jeho legitimitou a v neposlední řadě také přínosem pro smíření mezi jednotlivými národními společnostmi zasaženými občanskou válkou. V této souvislosti je nutné připomenout, že tribunál byl de facto ustaven z vůle USA a západoevropských států, většina soudců a personálu pochází právě odtud,⁷⁷ přičemž se tribunál nezabýval možnými zločiny mimo-jugoslávských aktérů, tedy především USA a ostatních členů NATO, respektive jejich občanů. Dostáváme se tak do situace významného paradoxu, kdy se aktér, který je zřejmou součástí ozbrojeného konfliktu (tak jako byly bezpochyby nejen USA při útocích na pozice bosenských Srbů, bombardování SRJ, vyzbrojování a výcviku UÇK a zřejmě i protisrbských operací v Chorvatsku), stane nejen peacekeeperem, ale také soudcem, jenž ještě navíc vyloučí ze soudní jurisdikce sám sebe jako možného spoluviníka. Navíc z válečných zločinů bylo tribunálem odsouzeno cca 60 etnických Srbů (většinou bosenských), což

⁷⁴ Miloš Zeman, interview pro China Central Television, 27. března 2016, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=WQMzTdK51eQ> (ověřeno 18. 9. 2016).

⁷⁵ Robert Dahl, *Demokracie a její kritici* (Praha: Victoria publishing, 1995).

⁷⁶ Navzdory „mezinárodním společenstvím“ a kosovsko-albánskou vládou proklamovaným cílům ve smyslu budování multietnické společnosti probíhají v Kosovu spíše opačné procesy etnická homogenizace a enklavizace. Odhaduje se, že od roku 1999 z Kosova odešla či byla interně přemístěna zhruba polovina všech zde žijících Srbů, velké množství příslušníků ostatních nealbánských komunit, ale i samotných kosovských Albánců. Podle fundovaných odhadů z necelých 220.000 Srbů, Černoherců a Jugoslávčů sečtených v cenzu z roku 1991 na Kosovu zůstávají zhruba 2/3 předválečného srbského či pravoslavného obyvatelstva v počtu 140.000 až 150.000, přičemž polovina z nich žije v severním Kosovu a druhá v etnických enklávách ve vlastním Kosovu. Z celkového počtu přibližně 2 miliony obyvatel Kosova tak etničtí Srbové představují zhruba 8% populace, kosovští Albánci pak okolo 3/4. In. Federalni zavod za statistiku, „Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti, popis 1991.“, dostupné na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/pdf/G19914018.pdf> (ověřeno 18. 9. 2016) a European Centre for Minority Issues Kosovo, „Community Profile, Serb Community, dostupné na: <http://www.ecmikosovo.org/uploads/Serbcommunity1.pdf> (ověřeno 18. 9. 2016).

⁷⁷ V současnosti je ze 7 soudců tribunálu 5 či 6 ze západních zemí. In. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, „The Judges“, dostupné na: <http://www.icty.org/en/about/chambers/judges> (ověřeno 18. 9. 2016).

činí více než 2/3 všech odsouzených.⁷⁸ To může v zásadě být interpretováno pouze dvojím způsobem, buďto měli etničtí Srbové opravdu takto lvi podíl na zločinech páchaných během konfliktů v bývalé Jugoslávii, k této interpretaci se kloní nikoli nepodstatná část západní/anglosaské diskuse, nebo byl tribunál zřízen spíše jako politický nástroj za účelem potrestání těch, kteří se v 90. letech vzepřeli vůli Západu. Asi není nutné dodávat, že za rozpad Jugoslávie a tedy i války, které jej doprovázely, nelze vinit pouze srbský nacionalismus a nacionalisty a domnívat se, že ostatní aktéři konfliktů se „jen bránili“ (tak jak o tom hovoří chorvatský, bosňácký a albánský nacionální diskurs), ale že šlo o řádově složitější interakce. Otázkou zůstává, proč nebyli odsouzeni očividní viníci z řad politických a vojenských elit ostatních etnik, namátkou jen: F. Tudjman, A. Gotovina, A. Izetbegović, N. Orić, R. Haradinaj či H. Thači. Navíc, jako daleko závažnější než samotné diskuse o tom kdo je v individuálních případech zločinec a kdo hrdina se jeví dopad působení tribunálu na smíření mezi jednotlivými etniky. V každé z dotčených národních společností bývají osvobozující rozsudky „soukmenovců“ přijímány zpravidla jako potvrzení vlastních nacionalistických interpretací války a naopak rozsudky „vinen“ jako nepochybné křivdy. Tribunál a tzv. „transitional justice“ tedy nejenže nespojuje, ale dále přispívá k rozdělení post-jugoslávských společností podle etnických linií. Výše zmíněné ovšem neznamená, že bych nesouhlasil s potrestáním Radovana Karadžiče, i když je možné diskutovat jisté nuance rozsudku, otázkou pro mne zůstává, zdali tento rozsudek vynesl legitimní soud. Odpověď velké většiny Srbů nejen těch bosenských by byla, že tribunál je nelegitimní a navíc anti-srbsky podjatý.

Téměř na 1. apríla byl naopak tribunálem osvobozen Vojislav Šešelj, jeden z nejvýznamnějších a také nejzávažnějších srbských fašistů 2/2 20. století, o jehož spoluvině na zločinech 90. let osobně nemám pochybnosti.⁷⁹ V souvislosti s osvobozujícím rozsudkem se spekulovalo o jistém srbofilství předsedajícího soudce Jean-Claude Antonettiho či neschopnosti prokuratury shromáždit dostatek usvědčujících důkazů, jako pravděpodobnější se ovšem jeví motiv politického zájmu zakladatelů tribunálu, tedy Západu. Z logiky věci, pokud odsoudíme vojvodu Šešelja, jak bychom potom měli interpretovat působení jeho někdejších podržtašek či v případě vojvody spíše adjutantů v současné době z pohledu Západu velmi kooperativních A. Vučiče a T. Nikoliče, současného premiéra a presidenta „proevropského“ a „euroatlantického“ Srbska? V této bezpochyby nejvýznamnější post-jugoslávské republice se navíc ke konci dubna konají parlamentní volby, ve kterých se očekává zisk progresivistů z SNS, strany odštěpené od fašistických radikálů Vojislava Šešelja vedené právě duem Vučić – Nikolić, ve výši zhruba 50% všech hlasů.⁸⁰ Na 1. května připadá, z pohledu srbského nikoli již chorvatského nacionálního diskursu, smutné výročí začátku operace Bljesak/ Blic/ Blesk. V této vpravdě bleskové vojenské kampani chorvatské ozbrojené síly s podporou nejen USA etnicky vyčistily území tzv. Republiky Srbské Krajiny. Nezávislé Chorvatsko a nakonec i „Tudjmanův“ režim, byť v poněkud modifikované formě a již bez samotného Tudjmana, se staly zatím posledním členem Evropské unie, přičemž v přístupových jednáních se vlastně nikdo v EU etnickým čištění jako dosti nedávným dědictvím vládnoucího režimu vážně nezabýval. Výraz etnické čistky se pro chorvatské události 1/2 90. let i v akademickém prostředí používá doposud jen velmi opatrně. Jak jinak ovšem nazvat politiku chorvatského státu, která eliminovala chorvatské Srby z předválečných 582.000 na dle posledního cenzu 187.000, tedy pouhou 1/3 jejich předválečného počtu?⁸¹ Součástí EU se tak stala ještě jedna země či režim, který má i v současnosti významný problém s respektováním práv a zájmů menšinového obyvatelstva.

JAN KAVAN

Zpráva o Brexitu

V době krátce před referendem o odchodu Británie z EU 23. 6.2016 se většina výzkumů veřejného mínění shodovala v tom, že výsledek hlasování bude těsný, ale že nevýrazně vyhrají odpůrci Brexitu. Tento trend posílil po vraždě mladé labouristické poslankyně Jo Cox, která byla vášnivou stoupenkyní role Británie v EU. Podle všech informací, tak tomuto výsledku věřil jak premiér David Cameron, tak i hlavní tzv.brexitáři, kteří na své možné vítězství nebyli připraveni a neměli ani hrubý nárys plánu, jak realizovat Brexit.

Nakonec hlasy především starších lidí z venkova v Anglii a ve Walesu zajistili 52% pro stoupence Brexitu.

Důvody pro Brexit

Naprostá většina příznivců Brexitu se nevyjadřovala k roli Británie v EU, o níž toho mnoho ani nevěděli. Nespokojení občané využili příležitosti odmítnout státu quo, v němž žijí. Hlasovali proti establishmentu, který podporoval EU, hlasovali proti elitě, která zhruba nejméně 6 let tvrdě prosazuje politiku úspor a škrťů, hlasovali proti imigrantům, především z východní a střední Evropy, které obviňují z nedostatku míst ve školách, nedostatku postelí v nemocnicích a z nízkých mezd, které byly údajně sníženy díky tomu, že tito lidé jsou ochotni pracovat za nižší mzdy. Hlasovali proti zavírání průmyslových center a vyšší nezaměstnanosti, proti zanedbávání měst v severní Anglii, hlasovali proti korupci představitelů státu, z nichž nejznámější byl skandál poslanců, kteří v roce 2009 falšovali své náhrady a výdaje. Hlasovali i proti bohatství Londýna a jeho pohrdání venkovem. Hlasovali proti elitě, která zavedla Británii do války v Iráku lživými argumenty, (Chilcotova zpráva vyšla těsně před referendem). Hlasovali proti elitě, která nepředvíдалa finanční krizi z roku 2008, která měla negativní dopad na většinu společnosti, ale nejbohatší část elity z ní vyšla bez jakýkoliv významných ztrát. Hlasovali proti vládní politice „úsporných opatření“, která vedou k prohlubující se propasti mezi bohatými a chudými. A k velké nespokojenosti střední třídy. V roce 1980 vydělávalo horních 10% 2.7x více než dolních 10%. V roce 2013 se rozdíl zvětšil a výdělky horních 10% byly již 3.7krát vyšší. Vláda neinvestovala dostatečně do veřejných služeb, nezvyšovala ani zaměstnanost, ani výši mezd. V roce 2010 tehdejší koaliční vláda například snížila přídavky na děti, takže procento dětí, které žijí v relativní chudobě, se zvýšilo od roku 2011 do roku 2015 z 27% na 29%, což reprezentuje asi 300 000 dětí, i když se v té době ekonomika státu lehce zlepšovala. Úsporné škrty měly největší dopad na veřejné výdaje, tedy na nejchudší jednotlivce, a to především v průmyslových krajích severní Anglie, v jižním Walesu či skotském Glasgowu.

Protestovali lidé, známí dnes jako ti „the left behind“ (kteří zůstali vzadu). V tradičně labouristických sídlech, v chudých městech severní Anglie a ve Walesu miliony lidí hlasovali pro Brexit, často až 75% obyvatel. Tedy nehlasovalo se o členství v EU, ale o spokojenosti či nikoliv se současnou situací.

Výmysly Brexitářů

K vítězství Brexitářů přispěla i kampaň, do značné míry postavená na zkreslenostech, předsudcích a vyslovených lží. Nejznámější je slogan, s nímž po Británii jezdily autobusy Brexitářů, který hlásal, že Brexit ušetří 350m týdně, které údajně stát posílá do Bruselu, a tuto částku Brexitáři slíbili dát na rozvoj populárního (státního) zdravotnictví – NHS. Jen o několik hodin později předseda UKIP Nigel Farage přiznal, že k ničemu takovému nemůže dojít. Brexitáři dále slibovali významné okleštění imigrace z východní Evropy, což následující den zpochybnil europoslanec Konzervativní strany Daniel Hannan, který oznámil, že imigrace o mnoho snížena nebude. Současně slibovali prosperitu a naznačovali, že Británie zůstane napojena na jednotný evropský trh. Hráli také na nacionalistickou strunu a zdůrazňovali, že Brexitem „dostaneme naši vlast zpět“. Z Bruselu již jasně zaznělo, že Británii neumožní volný pohyb zboží a kapitálu bez volného pohybu lidí.

Dnes je nezpochybnitelné, že stoupcům Brexitu nepočítali se svým vítězstvím a každopádně jejich představitelé neměli připravený plán na jednání s EU o britském odchodu. Současná „brexitářská“ vláda by měla předložit plán, jak by mohla Británie opustit EU s co nejmenšími ztrátami, ale také jak zvrátit současný ekonomický propad, který umožnil vítězství nespokojenců. Jedna z možností je pokusit se vyjednat, na dočasnou dobu, aby Británie zůstala napojena na společný trh způsobem, který by připomínal současné postavení Norska, Lichtenštejnska a Islandu, které obchodují volně s EU, ale neúčastní se politických institucí EU. Tím by Británie mohla získat čas vyjednat si nový permanentní status, který by jí ochránil vztah s největším obchodním a investičním partnerem.

Toto řešení má však mnohá úskalí. Jednak Norsko již dalo najevo, že si nepřeje vstup Británie do EEA, ale především by to nevyřešilo odpor brexitářů vůči volnému pohybu osob, který pro Norsko samozřej-

⁷⁸ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, „Judgement List“, dostupné na: <http://www.icty.org/en/cases/judgement-list> (ověřeno 18. 9. 2016).

⁷⁹ Osvobozující verdikt v kauze Vojislav Šešelj viz na: <http://www.icty.org/case/seselj/4#presdec> (ověřeno 18. 9. 2016).

⁸⁰ V parlamentních volbách nakonec SNS, respektive kandidátka pod názvem „Aleksandar Vučić – Srbija pobjedjuje“ získala 48.25% všech odevzdaných hlasů a 52.40% všech přidělených mandátů. In. Republička izborna komisija, „Rezultati izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije“, dostupné na: http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/rezultati/1.%20Zbirni_rezultati.pdf (ověřeno 18. 9. 2016).

⁸¹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, „Popis 2011“, 11, dostupné na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (ověřeno 18. 9. 2016).

mě platí. Ani Švýcarsku se zcela nepodařilo si vyjednat významné omezení imigrace, které je pro Brusel nepřijatelné. Zcela omezit imigraci by bylo možné pouze, pokud by Británie zcela opustila jednotný evropský trh, takže EU by na ní uplatnila tvrdé externí tarify, které by pochopitelně, což je zvláště ironické, nejvíce poškodily oblasti, kde většina hlasovala pro odchod z Unie. To by znamenalo tzv. tvrdý Brexit, bez jakýchkoli přechodných dohod.

V této chvíli se mi nezdá tzv. tvrdý Brexit jako velmi pravděpodobný. Spíše si myslím, že Theresa May se bude snažit prosadit hodně „měkký“ Brexit. V případě, že bude soudem donucena získat podporu Parlamentu, tak je pravděpodobné, že přemluví tu většinu členů vlastní Konzervativní strany, která odmítala Brexit, aby jej nyní podpořila odkazem na výhodné podmínky, které – premiérka doufá – že se jí podaří vyjednat s EU. Nejčastěji zmiňované postavení srovnatelné s Norskem by v praxi znamenalo, že by Brexitáři tento ústupek mohli vnímat jako kapitulaci, jako vzdání se suverenity, neboť by nebylo možné zabránit dalšímu přílivu imigrantů například ze střední a východní Evropy. Británie by se mohla snažit vyjednat si status, který by zkombinoval členství v celní unii, srovnatelné například s Tureckem, s přístupem k trhu pro její významné finanční služby, srovnatelné například se Švýcarskem. Tím by se Británie mohla vyhnout vysokým tarifům, které by na ní byly uvaleny, pokud by zcela odešla z EU, a jednala by podle pravidel Světové obchodní organizace (WTO).

Řada britských politiků dnes studuje i 2100 stran Asociační dohody mezi Ukrajinou a Evropskou unií, která byla podepsána v roce 2014. Podle této Dohody může totiž Ukrajina uzavírat obchodní dohody s dalšími státy, tedy třetí stranou. Pokud jde o principy volného pohybu, tak se na Ukrajinu vztahují jen tři ze čtyř. Pro Británii je klíčové, že v textu Dohody není zakotvena svoboda pohybu osob.

Odpůrci Brexitu, včetně 10 laureátů Nobelovy ceny za ekonomii, předložili mnoho věcných argumentů, které dokládaly, že Brexit povede k okamžitému oslabení britského hospodářství, k pádu libry, k pádu cen nemovitostí, k odchodu zahraničních firem z Británie, k zastavení podpory EU pro klíčové oblasti britské ekonomiky apod. Odpůrci Brexitu poměrně marně poukazovali na skutečnost, že EU není zodpovědná za současné britské hospodářské problémy. Naopak statistiky prokazují, že členství v EU vedlo ke snížení cen zboží, ke zvýšení reálných mezd a pomohlo i financovat britské veřejné výdaje.

Brexitáři reagovali plošným odmítnutím všech argumentů, které nazvali „project Fear“ (projekt Strach). Typický byl výrok například předního brexitáře Michael Gove-a na Sky News, že „lidé této země už mají dost ‚expertů‘“. Nobelovy laureáty srovnal s nacistickými vědci, kteří byli loajální k Hitlerovi. Každý, kdo vyslovil nějaké obavy, byl kritizován pro nedostatek vlastenectví. Experti, kteří se odvolávali na fakta a varovali před Brexitem byli odmítnuti, neboť byli vnímáni jako integrální součást vládnoucí elity.

V roce 1975, dva roky poté, co Británie vstoupila do Evropské unie, vláda zorganizovala referendum, v němž 67% občanů hlasovalo pro setrvání v unii. Nyní to bylo jen 48%. I když Brexitáři argumentovali ztrátou britské suverenity, potřebou omezit imigraci a údajně vysokými příspěvky do rozpočtu EU, tak, jak jsem napsal výše, většina stoupenců Brexitu hlasovala proti zhoršené hospodářské situaci země a snížení jejich životní úrovně.

Advertising Standards Authority, bohužel, nemá v Británii pravomoc kontrolovat pravdivost politických prohlášení a slibů. Tak například Arron Banks, největší sponzor UKIPu, který rovněž financoval kampaň LEAVE řekl, že jeho strana vždy věděla, že fakta nepřeváží. A vysvětloval: „It was taking American style media approach. They said earlier that Facts won't work and that's it. The Remain campaign featured fact, fact, fact, it just doesn't work. You have to connect with people emotionally. It's the Trump success“. (Přijali jsme styl amerických médií. Média sdělila, že Fakta nebudou hrát roli a tak to je. Kampaň Remain (Zůstaňte) prezentovala fakta, fakta, fakta a to jednoduše nefunguje. Musíme se spojit s lidmi emocionálně. V tom tkvěl úspěch Trumpa).

Úspěch Brexitářů postavený na demagogii, zfalšovaných údajích a mediální kampani vyprovokoval některé velmi známé osobnosti veřejného života k několika zajímavým postřehům. Například:

„We are witnessing diminishing status of truth. We cannot agree what the truths are, and when there is no consensus about the truth and no way to achieve it, chaos soon follows“. Nebo:

Bell, director of the Tow Centre for Digital Journalism at Columbia University: „The future of publishing is being put into the hands of the few, who now control the destiny of the many“.

Je lehce ironické, vzhledem k přesvědčení mnoha českých občanů, že hlavním nebezpečím jsou muslimové, a někteří dokonce stále věří, že Brexit byl způsoben britským odmítnutím muslimských imigrantů, že občanů východní a střední Evropy, kteří žijí v Británii se zcela jednoznačně zastal nedávno zvolený muslimský starosta Londýna Sadiq Khan, který například ujistil diplomaty z Německa, Itálie, Litvy apod., že občané EU pracující v Londýně jsou tady velmi vítáni. Nepřichází v úvahu, že bychom je posílali zpět do jejich vlasti.“

Trochu přehnané, ale jistou vypovídající hodnotu má i toto:

Jeden z devíti Londýňanů je pro „nezávislost Londýna na VB.“ Čtvrtina by chtěla pro londýnský parlament srovnatelná práva se skotským parlamentem, dvě třetiny by souhlasili s vlastní daní z příjmu.

Vytvořilo by se jakési „Monaco na Temži“. (Občané New Yorku také odsouhlasili vlastní výši daní, aby přitáhli investory a byznys, tak proč ne Londýn?, říkají stoupenci starosty Khana). Volný pohyb osob vedl jak k jistému ekonomickému růstu, tak i k větším obavám. Více než třetina z 8.5 miliónů imigrantů v Británii přišla z jiných členských zemí EU. Jejich zvyšující se přítomnost vedla k obavě, že připraví britské dělníky o práci. A skutečně v oblastech, které zaznamenaly vyšší nedávný příliv těchto imigrantů, především z východní a střední Evropy, hlasovala většina občanů pro Brexit. Přesto neexistují nezpochybnitelné důkazy, že by se v těchto krajích zvýšila nezaměstnanost britských dělníků či nějak výrazně se snížily jejich mzdy. Naopak daně, které evropští imigranti v Británii platí, jsou vyšší než dávky a služby, které tam spotřebují.

Dopady

Nejznámějším dopadem je propad britské libry až na úroveň před 31 lety. Nyní se propad zpomalil, ale stále se předpokládá možnost budoucí parity libry a eura. Čeká se na první výsledky vyjednávání s EU, které však nemůže začít dříve než vláda aktivuje tzv.článek 50 Lisabonské smlouvy, což je jediná právní možnost odchodu z Evropské unie. Ministr zahraničí Boris Johnson, bývalý primátor Londýna, a jedna z hlavních tváří Brexitu, nyní objíždí členské státy EU, a snaží se vysondovat hranice mantinelů, v nichž se Británie bude moci pohybovat až zahájí skutečné vyjednávání. Johnson byl i v České republice, kde byl však pouze schopný ujistit své hostitele, že asi 40 000 Čechům, kteří dnes žijí v Británii, nehrozí vystěhování. Pochopitelně to platí pouze, pokud Unie zajistí důstojné podmínky pro jeden a půl miliónů Britů, kteří žijí a pracují v Evropě.

Londýnský trh s nemovitostmi se okamžitě propadl o 1.1%, takže průměrný londýnský vlastník domova přišel zhruba o 6000 liber.

Bývalý ministr financí, a důsledný odpůrce Brexitu, George Osborne, hájil 6 let politiku škrťů a úspor a sliboval vyrovnaný rozpočet. Ještě před svým odvoláním přiznal, že za nové situace jsou jeho odhady a sliby cílů nespelnitelné.

Největším cílem britského exportu jsou USA. A VB je americkým největším obchodním partnerem v Evropě. V roce 2014 britský export do USA reprezentoval hodnotu ve výši 88 miliard, což činilo 17% celkového exportu. Britský export do EU je ovšem rovněž velmi významný a jeho současné ohrožení nelze podceňovat. Budoucí americký prezident Donald Trump má pochopitelně velký zájem o výhodnou bilaterální dohodu s Velkou Británií, k níž jistě v čase dojde. Nebude to však na úkor obchodních vztahů EU-USA.

Dokud se nezačnou rýsovat podmínky budoucího vztahu Británie s Evropskou unií, budou zahraniční firmy v Británii pracovat ve značné nejistotě. A vůbec nelze vyloučit, že by časem z Británie odešly na evropský kontinent.

Namátkou odkazují na některé významné firmy:

Vodafone, se sídlem v Newbury, varovala, že 60% jejích příjmů je z EU, a sdělila, že vážně uvažuje o přestěhování ředitelství firmy mimo Velkou Británii.

Siemens, který zaměstnává přes 1000 lidí v Hull (tam 68% hlasovalo pro Brexit), oznámil, že pozastavil plány na své další investice ve VB, dokud se nevyjasní budoucí vztah s EU.

Velkým problémům čelí automobilový průmysl, který v Británii zaměstnává 814 000 lidí. Nissan, Ford, Honda, Toyota a Vauxhall jsou všechno evropské společnosti, nebo americké firmy s velkým zájmem o evropský trh. Japonci a USA investovali v Británii obrovské finanční prostředky, ale ne kvůli britskému trhu, ale kvůli 450 milionům v Evropě.

Nissan je v Sunderlandu více než 30 let a zaměstnává tam 6700 zaměstnanců. Před referendem vyzvalo vedení firmy své dělníky, aby hlasovali proti Brexitu. K tomu však nedošlo a firma je nyní ohrožena. 61.7% hlasovalo v Sunderlandu pro Brexit a po vyhlášení výsledku lidé tancovali v ulicích. Nissan loni vyvezl do Evropy 55% své produkce, celkem 476 589 vozů. Nyní bude v Sunderlandu výroba příliš drahá, pokud EU použije svých 10%% dovozního tarifu. Je ironií, že Sunderland může nakonec potkat osud amerického Detroitu.

Velký problém má i BMW, která byla dosud ve VB velmi úspěšná. Britský trh byl pro ně čtvrtým největším, ale nyní vedení firmy uvažuje o tom, že výhodnější jsou investice do lacinější východní Evropy, jejíž budoucnost v EU je pozitivnější.

Německo-francouzská firma Airbus, která zaměstnává ve VB 15 000 lidí a podporuje tam především významný dodavatelský řetězec v okolí Broughtonu ve Walesu, zvažuje změnu svých priorit neb ve Walesu 56% hlasovalo pro Brexit.

Hodnota globálních akcí se propadla jen za prvních 24 hodin po Brexitu o 2 triliony USD. Britský výzkum dostává asi 1 miliardu liber ročně z programu EU, jakým je např. Horizon 2020, ale nyní je přístup k těmto fondům ohrožen, a bude záviset na výsledku jednání o Brexitu. Množí se dotazy o možnosti přestěhování do Skotska, kde 62% hlasovalo pro Remain, zatímco v Anglii jen 46%. Ve Skotsku by dnes hlasovalo pro vystoupení ze Spojeného království 53.7%. Pro setrvání ve Spojeném království by dnes bylo jen 46.3%. Ještě větší zájem je o vyhledání irských předků v rodinách. Pokud by britská rodina prokázala irského předka, měla by nárok na irský pas, a tedy na pas EU. Pokud by došlo k referendu o spojení Severního Irsku s Irskou republikou, tak je pravděpodobné, že by toto spojení mohlo vyhrát a to navzdory dlouhé historii náboženských sporů a mnoho krveprolití. Protestantské Severní Irsko by samozřejmě muselo v novém jednotném Irsku získat významnou autonomii, ale to by jistě nebyl nepřekonatelný problém.

EU občané ve VB a občané VB v EU

Tento problém zůstává hlavní kontroverzí. Představoval také hlavní argument brexitářů. Terčem jejich kritiky byl především tzv. "polský instalatér" (Polish plumber). Pod tímto označením se skrývají všichni občané z východní a střední Evropy, kteří pracují ve VB, včetně Čechů. Nejvíce je Poláků, asi 970 000. Slováků je asi 80 000, Čechů asi 40-50 000. Argumenty proti nim občas připomínají naše argumenty proti muslimským běžencům. Zabírají pracovní místa, jsou ochotni pracovat za nižší mzdy, a tím snižují celkovou průměrnou mzdu ve státě, berou mnoho sociálních poplatků (dokonce na své děti, které nežijí ve VB, ale třeba ve Varšavě). O tomto problému jednal bývalý britský premiér Cameron v Evropě (i v Praze a Varšavě před referendem). Někteří i kradou a vraždí a znásilňují, včetně českých občanů. Statistiky však zdůrazňují, že příliv imigrantů z východní Evropy nevedl ke zvýšení kriminality. Bývalý ministr zahraničí Philip Hammond prohlásil, že nelze garantovat práva pobytu občanům EU ve VB (je jich více než 3 miliony), aniž by stejné záruky obdrželi občané VB v EU (1.2 miliónů). Tento postoj důsledně prosazuje i premiérka Theresa May. Ta je velmi pragmatická (více o ní níže) a vysvětluje, že vůbec nejde o lidská práva, ale o argumenty, které chce použít pro vyjednání co nejlepších podmínek pro VB. Naráží pochopitelně především na Francii, Německo, Itálii a bruselské úředníky, kteří odmítají zahájit jednání, dokud premiérka nebude aktivovat čl. 50 Lisabonské smlouvy. Jak jsem již zmínil, tak některá zcela neformální jednání již zahájil ministr zahraničí Boris Johnson. Pokud neuspěje, (nyní a zvláště po zahájení jednání v březnu 2017), tak to hodí Theresa May na něj, a na nepřipravenost brexitářů na jejich vítězství. Pokud uspěje, připiše to ke cti své vlády.

Dopad na postoje občanů EU

Na rozdíl i od českých předpovědí, že Brexit bude inspirovat další odpůrce EU k možnému napodobení Británie, k ničemu takovému zatím nedochází.

Pád popularity Angely Merkelové se zastavil a dokonce se její popularita po Brexitu začala zase mírně zvyšovat. Na druhé straně protiimigrantská Alternative für Deutschland ztratila 3% a spadla na 11% (stále vysoké číslo).

V Holandsku téměř rasistická Freedom Party Geerta Wilderse spadla na úroveň loňského podzimu, ale samozřejmě na fragmentované holandské politické scéně je stále nejpobulárnější. Podle výzkumů by mohla nyní získat asi 30 křesel ve 150tičlenném parlamentu, což je jen o 3 méně než se odhadovalo před Brexitem.

V Rakousku by podle Gallupu ze začátku července 2016 hlasovalo 52% Rakušanů pro setrvání v EU a jen 30% pro odchod. I vítězství van Bellena, i když relativně těsné, naznačuje, že odpůrci Unie jsou v menšině.

V Dánsku se podpora pro EU zvýšila z 59.8% na 69%.

Ve Finsku by 59% nesouhlasilo s realizací britského stylu referenda, a pokud by k němu došlo, tak 68% by hlasovalo pro setrvání v EU.

Porážka italského premiéra Matteo Renziho dokazuje vysokou nespokojenost italských občanů, zvláště těch chudších, se současnou situací země, ale nevyovídá o jejich postoji k setrvání v Eurozóně, natož v Unii. Popularita italské Northern League sice klesla, ale jen o 0.7% na 12.4%. Nejvíce hlasů by ve volbách nyní získalo populistické Hnutí Pět Hvězd (30.6%), které požaduje nezávazné referendum, ale jen o euru.

Labour Party

Labour Party prožívá největší krizi ve své historii. Byl jsem členem této strany 20 let a zažil jsem mnoho vnitrostranických roztržek a půtek, včetně boje bývalého vůdce strany, a mého přítele, lorda Neila Kinnocka proti mírně trockistické skupině Militant Tendency. Současná situace ale nemá obdoby.

Rád bych zdůraznil, že všeobecně rozšířené vědomí, že mladí lidé se britského referenda moc neúčastnili, je falešné. Detailní analýzu zveřejnil např. profesor z mé bývalé univerzity, LSE, Michael Bruter, který pro-

kazoval, že 64% ve věkové kategorii 18-24 se referenda zúčastnilo. Dosud se tvrdilo, že jen 36%. Z nich více než 70% podpořilo Remain. (K tomu mi dovoluťe dodat osobní poznámku: má dcera Martina, která dnes studuje na univerzitě v Oxfordu, mi potvrdila, že tam více než 90% studentů podpořilo setrvání v EU a ostře odmítlo argumenty brexitářů. Martina je ve vedení Spolku česko-slovenských studentů v Oxfordu, který na podobná témata organizoval setkání např. s velvyslancem Liborem Sečkou, či s teologem Tomášem Halíkem nebo profesorem Jiřím Příbáním z právnické fakulty univerzity v Cardiffu apod.).

V Labour Party je hluboký rozpor mezi postojem většiny poslanců na jedné straně a postoji členů strany i stoupenců na straně druhé. 172 poslanců hlasovalo proti lídrovi Jeremy Corbynovi, který mezi poslanci Dolní sněmovny a Evropského parlamentu získal jen 40 stoupenců.

Jeremy Corbynovi se vytýká především údajná vlažnost při kampani za setrvání VB v EU. Znáám Corbyna od roku 1983, kdy byl zvolen poslancem za londýnskou čtvrť Islington (mimochodem místo narození mé matky) a tehdy podpořil Tonyho Benna v jeho ostré kritice kapitalistické povahy EU. Nyní ovšem argumentuje, že jeho výhrady proti EU jsou sice stále platné, ale že odchod by je nevyřešil a že je třeba setrvat v EU a tam vést boj za radikální reformu. Setkal jsem se s ním nedávno v Praze na konferenci Strany evropských socialistů (PES) a Jeremy mi trpělivě vysvětloval, že nebyl vlažným bojovníkem proti Brexitu, ale naopak, že s ním zcela jednoznačně nesouhlasí. Zdůraznil však, že je sice proti odchodu z Unie, ale za její obrovskou reformu, neboť Unie nyní nejedná v zájmu obyčejných evropských občanů. V úsilí o významnou reformu Unie hledá Corbyn levicové evropské spojence, a to nejen v řadách socialistických a sociálně demokratických stran, například v levicové frakci Francouzské socialistické strany, ale i v řadách i postoje stran nalevo od mainstreamu, například řecké Syriza, německé Die Linke nebo španělského Podemos. Ocenil, že mu k jeho zvolení blahopřála i platforma Doleva ČSSD.

Levicové spojence hledá i v jiných částech světa, včetně například v Rusku, i když o ruské levici toho není mnoho známo. Jeremy Corbyna jsem si vždy velmi vážil jako levicového politika, který nepřevlékal kabát a hájil své názory důsledně i v dobách, kdy byl kvůli tomu často izolovaný. Shodli jsme se například v odsouzení neobhájitelné invaze do Iráku v březnu 2003.

V kampani před referendem Corbyn jednoznačně odmítal argumenty brexitářů. Přestože většina členů Labour Party hlasovala proti Brexitu, tak je pravda, že v mnoha tradičních labouristických sídlech, především ve Walesu a v severní Anglii, zvítězili stoupenci Brexitu. Corbyn mne rovněž ujistil, že bude-li aktivován článek 50, tak se bude během vyjednávání s Unii snažit, aby se bral ohled především na zájmy zaměstnanců a pracujících.

Před několika dny schválili poslanci britské Dolní sněmovny jeho návrh, aby vláda Theresy Mayové zveřejnila svou strategii pro jednání s Bruselem o podmínkách Brexitu. Vláda to dlouho odmítala s argumentem, že by to její pozici pro jednání s Unii mohlo oslabit. Nyní premiérka Mayová labouristický návrh podpořila ale s tím, že poslanci musí respektovat výsledek referenda i časový rozvrh vlády pro odchod z Unie. S tím Corbyn souhlasil a tak jeho návrh získal podporu 461 poslanců a proti bylo jen 89. Vláda bude muset své plány předložit poslancům nejpозději v lednu 2017.

V roce 2015 v hlasování všech členů strany Corbyn jednoznačně vyhrál, což značně rozladilo členy poslanceckého klubu Labour Party (PLP), a to nejen stoupence Tony Blaira. Ti iniciovali hlasování o důvěře, které Corbyn jasně prohrál. Většina členů PLP pak prosadila opatření zaměřená proti vlivu tzv. "entry-ists" (tento termín vždy používali trockisté, kteří hájili strategii vstupu do LP, a zevnitř ji radikalizovat). Nyní jsou terčem levicové organizace jakou je např. Socialist Workers Party, která se dost neúspěšně snaží o obnovení jistého vlivu v Labouristické straně.

V červenci donutili Corbynovi odpůrci NEC (předsednictvo strany), aby rozhodlo, zda se Corbyn může účastnit mimořádné volby nového lídra strany, aniž by byl nominován 50 poslanci či europoslanci, jak vyžadují Stanovy strany. Zvláště bývalý lídr strany Lord Neil Kinnock argumentoval, že 50 nominací je bezpodmínečně nutných, a ty Corbyn neměl šanci získat. Nakonec po mnohahodinovém jednání (byl jsem v budově v té době) NEC velmi těsně rozhodlo, že stávající lídr, který svůj post obhájuje, tyto nominace nepotřebuje. Po tomto vítězství Corbyn a několik jeho příznivců z jednání NEC ihned odešlo. Zbytek členů toho využil a odhlasoval, že noví členové strany, kteří vstoupili do LP po referendu o Brexitu, především proto, aby podpořili Corbyna, se nemohou volby nového lídra zúčastnit. Rozhodnutím NEC, že volit mohou pouze ti, kteří byli členy strany před 12. lednem 2016, bylo 128 000 nových členů zbaveno možnosti hlasovat pro Corbyna. Současně NEC změnilo dřívější rozhodnutí, podle něhož nečlenové strany se mohli registrovat jako „registrovaní stoupenci LP“ a hlasovat, pokud zaplatí poplatek ve výši 3 pouhých liber. Ed Miliband, když byl lídrem strany, jako reakci na argumenty, že odbory mají zcela nepřiměřený vliv na rozhodování strany, prosadil princip jeden člen strany-jeden hlas, ale současně umožnil veřejnosti se účastnit po zaplacení zmíněného poplatku. Tenkrát se před volbou lídra v září 2015 registrovalo 121,295 "stoupenců". Od té doby se neustále množily stížnosti na zneužívání tohoto systému. Tento poplatek nyní NEC zvýšilo na podstatně významnější sumu 25 liber.

Corbynovi lidé dali rozhodnutí zabránit novým členům účastnit se hlasování k přezkoumání soudu, který jim dal za pravdu a rozhodnutí zrušil. Corbynovi odpůrci se však odvolali a odvolací soud rozhodnutí soudu nižšího stupně zrušil.

Výsledek hlasování byl zcela jednoznačný. Navzdory tomu, že 128 000 nových členů nesmělo hlasovat pro svého předsedu, tak Corbyn vyhrál prakticky téměř v každém volebním okrsku a získal naprostou většinu členů Labour Party. Má nyní tedy jasný a nezpochybnitelný mandát, který není srovnatelný s ktrýmkoli s jeho předchůdců. Zmínil jsem Corbynovi, že znám řadu lidí, kteří jsou přesvědčeni, že takto jednoznačně levicový politik se nemůže nikdy stát britským premiérem. Zasmál se. Pochopil jsem, že on toto přesvědčení nesdílí. Stejně jako ty statisíce, kteří jen kvůli němu vstoupili do Labouristické strany.

Neil Kinnock:

Neil Kinnock, bývalý lídr LP a bývalý místopředseda Evropské komise je mým dobrým přítelem. Vnímám jeho obavy, že s Jeremym jako lídrem nemá Labour Party velkou naději vrátit se do Downing Street a vládnout. To se ovšem nepodařilo ani Neilovi. Neilovo rozhořčení nad Jeremym, který mu připomíná jeho boj proti trockistické Militant Tendency, ale nesdílím. Veřejně Neil Kinnock prohlásil: „Mám obrovský vztek. Jenom vztek mi zabraňuje, abych nepropadl zoufalství...Referendum bylo vyhráno díky falzům a předsudkům...Jeremy, nebo lidé kolem něho, kteří mají na něj vliv, nechtěli do boje proti Brexitu vložit větší úsilí.“

Kinnock nazval Corbyna ješitným a varoval, že stranu, která by šla do voleb s lídrem, který nemá důvěru většiny svých poslanců, není možné brát vážně.

Kinnock rovněž vysvětlil svůj postoj relativně srozumitelně: „Lidé s hlubokým přesvědčením si mohou dovolit kompromis. Lidé s jen povrchním přesvědčením se obávají kompromisu, neboť ho ztotožňují se zradou. Pokud máš hluboké přesvědčení, tak je ti jasné, že nejde o zradu. Kompromis je cesta do dalšího stadia, o něco blíže k tomu, co jsi původně chtěl. Nazývá se to parlamentní demokracie“. Jeremy Corbyn bude ovšem bojovat za své přesvědčení, za svou vizi sociální a spravedlivé společnosti, společnosti, kde nevládnou banky a mocní manažeři, za společnost vzdělanosti, kde velký vliv vykonává občanská společnost a věří, že získá podporu především mladých lidí zklamaných ze současného státu quo. Zatím se na nějaký významný kompromis nechystá. Silící vliv Corbyna se svými levičáckými postoji (proti Tridentu, proti TTIP, proti okupaci Palestiny atd), může vést k volání po nové středové straně.

Strana středu

Za této situace je poměrně pochopitelné, že řada poslanců, kteří hlasovali proti Brexitu začíná uvažovat o založení nové středové strany. Liberálové v koaliční vládě s Toryovci zklamali a ztratili velkou většinu svých stoupenců. Zelení mají jednu velmi výraznou poslankyni (za Brighton), ale celostátně zatím nehrají významnou roli.

Během kampaně před referendem a ihned po vyhlášení výsledku se v poslanecké sněmovně vedly diskuze, jak by bylo možné radikálně změnit britskou politiku. Těchto diskusí se účastnili stoupenec Remain z obou hlavních stran. Víím nejméně o jednom konzervativním ministru a dvěma členům stínového kabinetu LP (oba později rezignovali), kteří se těchto diskusí aktivně účastnili.

Tato situace neobvykle zaktivizovala mou přítelkyni, baronku Shirley Williams, která byla v roce 1981 členkou tzv. Gangu čtyř, který odešel z LP a založil sociálně demokratickou stranu (SDP). Později pomohla sloučení strany s Liberály. Nyní baronka vyzývá středovou levici v LP, aby se spojila se skotskou SNP, ale i s pro-EU Toryovci a dohromady se snažili pozitivně ovlivnit jednání o dopadu Brexitu na vztahy VB a EU. Vyjadřuje přitom obavu, že nedosáhne-li se konsensu o tomto budoucím vztahu, tak se stát může rozpadnout v atmosféře vzájemné nevěřivosti, zahořklosti a nepřátelství.

Lze jen konstatovat, že dnes jsme svědky hlubokých rozporů jak v konzervativní, tak i v labouristické straně. A rýsuje se nové rozdělení mezi tábory Leave a Remain. Je ilustrativní, že se na sociálních sítích již objevily mapy Remainia a Leavia.

Šance pro novou středovou stranu – podle mého názoru – není nijak velká a přímo závisí na úspěšném či neúspěšném výsledku jednání s EU, které povede nová premiérka Theresa May.

Teresa May

Teresa May je relativně nezvyklou vítězkou boje o vedení brexitové vlády. Během celé kampaně před referendem mlčela a odvolávala se na množství úkolů, které plnila jako ministryně vnitra. Z jejích dřívějších poznámek se dalo vyčíst, že je spíše vlažnou stoupenkyní Remain, ale veřejně neřekla nic, co by jí později zabránilo přejít do opačného tábora. V klání o vedení Konzervativní strany, a tedy brexitové vlády, neměla žádné silné soupeře. Michael Gove, jeden z nejhlasitějších hlasatelů Brexitu, nejdříve podrazil svého přítele a kolegu, bývalého starostu Borise Johnsona v naivní víře, že mu Johnsonovi hlasy pomohou ke zvolení. Došlo k opaku. Příznivci Johnsona tuto zradu neodpustili, a Gove musel rezignovat s podporou

pouhých 31% poslanců a s velmi špatnou reputací, díky níž nedostal žádné místo v nové vládě.

Zbyla podobně silně přesvědčená brexitářka Leadsome(ová), která se však hned na začátku kampaně dopustila několika kardinálních chyb. Nejdříve dvakrát změnila svůj životopis, v němž zveličovala svou minulou roli v oblasti finančnictví, a pak se snažila snížit šance Theresy May prohlášením, že ona by byla lepší premiérkou neb má 3 děti, kdežto May žádné, a tak nezná realitu života obyčejných rodin. Popudila tím proti sobě nejen bezdětnou skotskou premiérku, ale většinu poslanců a především novináře. Leadsome pod mediálním tlakem z klání odstoupila, čímž se Teresa May stala lídryní Konzervativní strany a pak premiérkou vlastně bez boje.

Labouristé okamžitě poukázali na skutečnost, že v roce 2007, kdy se do podobné situace dostal Gordon Brown, tak May požadovala uskutečnění předčasných voleb, aby měl nový premiér Brown dostatečný mandát k vládnutí, kdežto nyní volby odmítla s tím, že byla součástí týmu, který dostal mandát loni a příští volby budou až v roce 2020. S Brownem ji spojuje i skutečnost, že oba jejich otcové jsou duchovní a pro oba jsou určující pravidla morality. Teresa May bývá daleko častěji srovnávána s G.Brownem (nebo i Angelou Merkelovou, která pochází z podobné rodiny) spíše než s Thatcherovou. Teresa May preferuje dohody a kompromisy, na rozdíl právě od Thatcherové.

Ve svém prvním projevu Teresa May překvapila obhajobou demokratického uspořádání na pracovištích. Navrhla prosadit do správních rad velkých firem zástupce zaměstnanců podle německého vzoru. Tak dalece nešlo ani vedení Labouristické strany. Pozorovatelé konstatovali, že jde o největší změnu vládní politiky za posledních 40 let. Reforma samozřejmě zůstává dost nekonkrétní. Není jasné, kdo a jak bude vybírat zástupce zaměstnanců, zda se reforma bude týkat všech firem nebo jen těch nad jistou velikostí. Bude přijetí reformy povinné? Pokud ano, jak se bude trestat její odmítnutí apod. Přední novináři konstatovali, že tímto postojem Teresa May „zaparkovala tanky na labouristické louce“.

Premiérka dokonce navrhla zrušit poradní hlasy akcionářů a učinit všechny hlasy závaznými. Navíc chce zabránit velkým firmám, které platí minimální daně, aby pohlcovaly konkurenci. (Nejznámějším příkladem je snaha firmy Pfizer pohltil farmaceutickou konkurenci firmy AstraZeneca). Populárním a kontroverzním se stal návrh Teresy May snížit obrovské platy manažerů velkých firem, což v předchozí koaliční vládě navrhoval Vince Cable, tehdy místopředsedou vlády za Liberální demokraty. Byl však jasně přehlasován konzervativními poslanci.

Konzervativní politička se nyní snaží se prezentovat jako obhájkyň lidí, kteří „zůstali vzadu“, kteří mají finanční problémy a hlasovali pro Brexit, protože si již nedovedou představit, že by se věci mohly ještě zhoršit. Teresa May argumentuje pro více sociálně zodpovědný kapitalismus.

Premiérka zdůraznila, že chudí umírají o řadu let dříve, s černými spoluobčany nezachází justiční systém vždy zcela férově, bílý chlapec z dělnické třídy má malou šanci se dostat na univerzitu, apod. „Absolvent státní školy má daleko menší šanci získat skvělé uplatnění než ti, co byli vzděláni v soukromých školách. Pokud jste žena, budete vydělávat méně než muž“. Slibovala, že se její vláda bude snažit prosadit závaznou sociální reformu

V mnohém její projev připomínal rétoriku Edvarda Milibanda, který po svém zvolení lídrem Labouristické strany obhajoval jednotu národa, sociální smíření, odmítal výsady několika privilegovaných.

Na druhé straně je třeba si připomenout, že Teresa May bojovala dost urputně proti minimální mzdě.

Teresa May je známá schopností změnit názor a změnu odůvodnit. Jako poslankyně hlasovala například proti zvýšení školného, po vstupu do vlády však ihned změnila názor.

Jako ministryně vnitra na sebe upozornila zvláště nesmlouvavým postojem proti imigrantům a přistěhovalcům. Snažila se zamítat všechna odvolání proti neudělení azylu imigrantům a prosazovala pak jejich deportaci. Odvolávala se na autobusy s výzvou imigrantům – vraťte se domů! – ale nezdůrazňovala, že jich po Anglii vyslala jen dva.

Ostře kritizovala i vysoký počet přistěhovalců z východní a střední Evropy. Na poslední konferenci Konzervativní strany tvrdila, že současné čísla přistěhovalců nejsou v zájmu státu. Jako ministryně vnitra si kladla za cíl snížit imigraci k desítkám tisíc ročně. Poslední roční číslo je 330 000.

Velmi kontroverzně zabránila britským občanům, kteří vydělávají méně než 18,600 liber ročně, aby si do Británie přivezli své partnery a/nebo děti ze země mimo EU.

V současné době žije v Británii 3 miliony občanů EU, což představuje téměř 5% obyvatelstva. Proti této politice rukojmí a hrozbě deportace protestovalo před časem například 17 prominentních profesorů, členů think tanku „Britain in Europe“. Argumentovali mj i tím, že práva občanů EU v Británii může změnit jen parlament a ten to nikdy neučiní retrospektivně. Je zajímavé, že ve své petici doporučovali model rozdělení Československa, kdy se Češi a Slováci bezproblémově shodli, jaké občanství občané získají v nových republikách a jak.

Pokud jde o lidská práva, Teresa May důrazně žádala, aby Británie, bez ohledu na výsledek referenda o EU, přestala respektovat Evropskou konvenci o lidských právech (ECHR). Ovšem po referendu zase změnila názor a prohlásila, že se tohoto úsilí vzdává. Dost nepopulární byla její kampaň za prosazení

zákonu, který by umožnil „špiclovat“ nezaměstnané a příjemce různých dávek. Narazila však na rozhodný odpor v parlamentu.

Známa je rovněž její podpora zákazu školám zmiňovat homosexualitu jakkoliv pozitivně. I v tomto ohledu však změnila názor, neboť ve Sněmovně hlasovala pro sňatky osob stejného pohlaví. Na druhé straně hlasovala proti snížení věku pro konsensuální styk mezi lidmi jiné sexuální orientace.

Teresa May je jediná dcera duchovního Huberta Brasiera. Vyrůstala ve vesnickém prostředí hrabství Oxfordshire v rodině, kde se vše točilo podle přání otcových farníků. Hodnoty Teresy Mayové lze nejlépe pochopit právě odkazem na její puritánskou anglikánskou výchovu. Teresa May není ideologická. Její postoje jsou ovlivněny jejím chápáním morality. I díky tomu jako ministryně vnitra ostře zaútočila proti korupci v policii. Rovněž vystoupila proti zneužívání dětí, což chtěla nechat široce prošetřovat i proti vůli jejího tehdejšího nadřízeného, premiéra Camerona.

Vdala se za bankéře Philipa, s nímž se seznámila na diskotéce konzervativních studentů. Byla velmi ovlivněna rodinnou tragédií. Její otec byl zabit při automobilové nehodě, a to jen krátce po jejím vystupování. Matka, která trpěla sklerózou, zemřela jen o rok později. Teresa May pak zjistila, že nemůže mít děti, s čímž se smířovala jen velmi těžce. (Prohlášení Leadsome na tiskovce bylo o to necitlivější).

V roce 2001 po volební porážce varovala, že Toryové nezískají moc, pokud budou i nadále vnímání jako „nasty party“. Po hlasování o Brexitu se očividně rozšířily projevy diskriminace vůči občanům EU z východní Evropy, ale i proti imigrantům ze zemí mimo EU. Takovéto chování bylo v Anglii dosud spíše tabu a je mnohými vnímáno jako velmi znepokojivý fenomenon. Navzdory své kritice zaměřené především vůči Polákům, Litevcům a dalším z východního regionu Evropy, tento vývoj vyprovokoval Teresu May nové projevy xenofobie ostře odsoudit. Danusz Laska z polského velvyslanectví prohlásil: „Byli jsme v šoku ze xenofobních útoků. Víťame ujištění Teresy May, že bude bojovat proti ‚hate crime‘“ (zločinům z nenávisti).

Problémem Theresy May zůstává otázka, zda se jí podaří dosáhnout takového výsledku, který by uspokojil toryovskou pravici, aniž by současně rozhněval její středové příznivce. Někteří mí přátelé v Konzervativní straně již dnes pro očekávaný výsledek jejího vyjednávání s EU razí termín „demi-Brexit“. Jsou přesvědčeni, že premiérka bude usilovat o kompromis, který by definitivně nezpřetrhal vazby Británie na EU, ale významně omezil počet lidí ze střední a východní Evropy, kteří v Británii pracují.

ZDENĚK MATĚJKA

Americké prezidentské volby 2016

Americké prezidentské volby 8. listopadu 2016 vyvolaly ohromný zájem politiků, médií i veřejnosti v celém světě. Jde o velice komplexní událost s množstvím aspektů, důležitých i okrajových. Ve stručném komentáři krátce po volbách je možné se zaměřit jen na několik klíčových nebo zajímavých stránek, nezbytných k pochopení tohoto komplikovaného jevu.

Volby amerického prezidenta v roce 2016 se vyznačovaly mnoha zvláštnostmi, z nichž nejcharakterističtější jsou zřejmě vyhocená ostrost volební kampaně a neočekávaný výsledek – zvolení kandidáta republikánské strany, miliardáře Donalda Trumpa.

Nechutná volební kampaň

Volební kampaně kandidátů na amerického prezidenta byly i v minulosti plné vzájemných obvinění, ale tentokrát šlo o často nechutnou rétoriku, osobní urážky a lživá nařčení, v níž vynikal zvláště Trump. Svou demokratickou soupeřku nazýval zločincem kvůli jejímu využívání soukromých e-mailů k vyřizování oficiálních záležitostí a sliboval, že v případě svého zvolení se zasadí o to, aby skončila ve vězení. Volební kampaň působila jako spleť osobních útoků a urážek; názory a postoje k základním otázkám vnitřní i zahraniční politiky zůstávaly většinou v pozadí, takže pozorovatelé si nemohou ze stanovisek vyslovených ve volební kampani udělat jasný závěr, jaká bude skutečná politika vítěze. V tomto směru panuje všeobecná nejistota.

Nebývalá razance volební kampaně mj. vyplývala z rozdělení americké společnosti na dva nepřátelské tábory, které se postupně vyhocovalo již několik let před volbami. Obama sice před čtyřmi roky obhájil druhé volební období, ale republikáni ovládali obě komory Kongresu. S fanatickou důsledností republikánští vedoucí činitelé v Kongresu odmítali spolupracovat s demokratickým prezidentem jak ve vnitropolitických a ekonomických záležitostech, tak v zahraničně politické oblasti. Typickým iracionálním krokem naprosté většiny republikánských senátorů byl jejich „otevřený dopis“ iránskému vedení v létě 2015, v němž vyzývali Iránce, aby s Obamou nesjednávali dohodu o iránském jaderném programu, protože příštím prezidentem se stane republikán, který tuto dohodu vypoví. V dějinách diplomacie je takový podraz na prezidenta naprosto nevídaný. Třebaže i Trump opakovaně sliboval tuto dohodu vypovědět, pozorovatelé se shodují v tom, že podobný krok neudělá. Dohoda není totiž dvoustranná jen mezi USA a Iránem, ale podepsali ji představitelé pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN a Německa a její hlavní ustanovení se stala součástí rezoluce Rady bezpečnosti OSN.

Přístup k dohodě o iránském jaderném programu je provázán se vztahy k Izraeli, který uvolnění s Iránem odmítal. Zlepšení vztahů s Izraelem nebude obtížné, protože za Obamy byly spíš formální. V celém světě vyvolala americká volební kampaň nebyvalou pozornost, nejen pro mimořádnou důležitost funkce amerického prezidenta, ale i pro její nechutný charakter. Nepřekvapuje proto, že v Číně a dalších zemích, které jsou ze strany americké oficiální propagandy často obviňovány z nedemokratičnosti jejich politického a volebního systému, se objevilo mnoho komentářů, které se pozastavovaly nad drzostí amerických vládnoucích kruhů, které se snaží líčit americký systém a volby jako vzor pro celý svět. Nešlo přitom jen o odpornou rétoriku samotné volební kampaně, ale i obvinění z falšování výsledků nebo údajnou účast až dvou milionů lidí, kteří pobývají v zemi nelegálně. Toto vše pověst amerického volebního systému a vychvalované formy americké demokracie ve světě nesporně pošramotilo.

Příspěla k tomu i ve světě málo známá skutečnost, že volební systém v USA umožňuje, aby poražený kandidát dostal celkově vyšší počet hlasů voličů, ale prezidentem byl zvolen druhý, v daném případě Donald Trump. Získal totiž vyšší počet tzv. volitelů, protože američtí voliči nevolí přímo kandidáty, ale tak zvané volitele, kterých je v jednotlivých amerických státech stejný počet jako Kongresmanů – poslanců Sněmovny reprezentantů a senátorů za daný stát dohromady, celkově 538. Pokud kandidát na prezidenta v příslušném americkém státě zvítězí podle počtu voličů, získá všechny volitele z tohoto státu a počty voličů pro další kandidáty propadnou. Demokraté i republikáni se proto snaží zvítězit v nejlidnatějších státech, které mají nejvíce volitelů. V letošních volbách získal Trump 306 volitelů a Clintonová 232. Poměr získaných hlasů voličů byl mnohem vyrovnanější – 47,6% : 47,3% ve prospěch Clintonové.

Neférovost amerického volebního systému je již delší dobu předmětem kritiky v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Po pádu bipolarity se ustálila praxe, že OBSE a také Rada Evropy vysílaly do zemí bývalého východního bloku a na Balkán pozorovatele na parlamentní, prezidentské i jiné volby a v řadě případů je donutily upravit jejich volební systémy podle západních zkušeností. V roce 2000 prosadily některé nejčastěji kritizované země v čele s Ruskem vyslání pozorovatelů OBSE do USA. Pozorovatelskou misi vedla tehdy bývalá předsedkyně německého Bundestágu. Závěrečná zpráva o volbách

v USA byla značně kritická a mj. se pozastavovala nad tím, že tehdy ve volbách zvítězil George W. Bush mladší, i když dostal méně hlasů amerických voličů než jeho soupeř Al Gore.

Pozorovatelné OBSE byli oficiálně pozváni Státním departmentem a sledovali průběh prezidentských voleb i v roce 2016 již posedmé. Skupina 300 pozorovatelů byla letos pětkrát početnější než při posledních volbách. Vedla ji britská právnička Dame Audrey Gloverová. Stejně jako v minulosti se i letos pozorovatelé v některých státech a místech setkali s tím, že je místní funkcionáři odmítali pustit do volebních místností. Zákony 13 z 50 amerických států přítomnost zahraničních pozorovatelů na volbách dokonce výslovně zakazují. Pozorovatelé ze středoasijských zemí, které byly nuceny upravit svoje volební zákony podle údajných západních standardů, odmítají americké argumenty, že není možné změnit současný systém s dlouhou historickou tradicí, zakotvenou v ústavě. Rusko tentokrát své pozorovatele do mise OBSE nevyšlalo a požádalo o možnost vyslat je samostatně. To ale americké úřady odmítly a ruské ministerstvo zahraničních věcí oznámilo, že při příštích ruských volbách američtí pozorovatelé recipročně nedostanou potřebná víza.

Od samotného začátku volební kampaně nedávala americká média a volební průzkumy Trumpovi naději, že by se stal oficiálním kandidátem republikánské strany. Proti Trumpovi se postavila i část vedení republikánské strany, která však byla nakonec nucena respektovat výsledky primárních voleb. I těsně před samotnými volbami naprostá většina volebních průzkumů předvídala vítězství Clintonové. Podobná očekávání opakovala i většina médií v celém světě. Možný úspěch Trumpa byl v mainstreamových médiích líčen jako naprostá katastrofa pro Ameriku i svět. Trump byl většinou karikován jako buran, nezodpovědný outsider a člověk, prosazující absurdní myšlenky, jako zákaz vstupu muslimů do USA nebo výstavbu plotu na hranicích s Mexikem, kterou zaplatí mexická vláda.

Ostřílení američtí politici nemohli pochopit drzost člověka bez jakýchkoliv zkušeností z volené funkce a bez předchozího působení ve vysokých funkcích v armádě, který se snaží proniknout do Bílého domu. Stejně jako v jiných oblastech se však Trumpovi podařilo ze zdánlivé nevýhody udělat přednost, která mu pomáhala získat podporu voličů nehledě na předpovědi „expertů“. Trumpovi se také podařilo vyvrátit téměř všeobecně panující představy o globalizaci, která je údajně pro USA jednoznačně výhodná a ostatní svět na ní prodělává. Trump uváděl řadu konkrétních případů negativního vlivu globalizace na americké občany. Jeho tirády proti přesunutí celých odvětví do Číny a dalších zemí s nízkými mzdami našly ohlas u staniců dělníků a zaměstnanců v zavíraných amerických automobilech, ocelárnách nebo textilkách. Bude ovšem problém splnit slib o návratu průmyslu do Ameriky, protože vrácené výroby budou potřebovat kvůli automatizaci a robotizaci méně pracovních sil než dříve.

Pro většinu politiků, média i značnou část veřejnosti v Americe i ve světě bylo pak Trumpovo vítězství úplným šokem, považovali ho za apokalypsu, neštěstí a konec civilizace. Přesvědčivým vysvětlením překvapivého výsledku voleb je skutečnost, že velká část amerických voličů byla natolik znechucena tím, jak funguje dosavadní americký politický systém a establishment, kterému od samotného začátku Trump sliboval vyhlásit boj a situaci radikálně změnit. Vůle velkého počtu nespokojených voličů po změně byla větší než vulgarita některých Trumpových výrazů, nezabrala ani opakovaná obvinění z rasismu nebo sexismu.

Veřejné demonstrace desítek tisíc stoupenců Clintonové v ulicích mnohých amerických měst v prvních dnech po volbách pod heslem „Trump není náš prezident“ svědčí o tom, že někteří lidé v USA neuznávají demokratickou zásadu o nutnosti menšiny podřídit se většině. Připomíná to některé stoupence Schwarzenberga v Česku, kteří se dodnes nesmířili s vítězstvím Miloše Zemana a neustále využívají nové záminky, aby Zemana napadali.

Velká část amerických občanů zřejmě uvažovala tak, že vítězství Clintonové by znamenalo pokračování dosavadní neúspěšné vládní politiky uvnitř země i v zahraničí, která se jim nelíbila a byli ochotni se smířit s některými „vadami na kráse“ Trumpa. Věcí, které vyvolávaly podporu Trumpa, bylo mnoho. Obama zvítězil před osmi lety s podobnou kritikou republikána Bushe ml., ale většinu svých slibů nesplnil. Za období jeho vlády se počet příjemců potravinových kuponů pro chudé zvýšil o 36% a dostává je dnes přes 45 milionů chudých Američanů. Většina voličů nechápe smysl tištění miliard nových dolarů a růst veřejného dluhu, který dosáhl 8255 mld. a tvoří 105% HDP země. Proti establishmentu obracela velkou část veřejnosti i neúspěšná Obamova politika na Středním východě, skutečnost, že nehledě na svoji mírovou rétoriku a Nobelovu cenu za mír vedl sedm válek nebo ozbrojených konfliktů. Obama se stal jediným americkým prezidentem, který po celých osm let, kdy byl v úřadu, vedl nějaké války, třebaže oficiálně nevyhlášené. Prestižní americký deník New York Times upřesnil, že americké letectvo jen v letech 2015-16 bombardovalo území Afghánistánu, Iráku, Libye, Sýrie, Somálska, Jemenu a Mali.

K nespokojenosti s politikou vlády přispěla odhalení masového zneužívání boje s terorismem odposloucháním nejen potenciálních protivníků, ale i spojenců a vlastních občanů americkými tajnými službami. I když část Američanů považuje Snowdena, bývalého pracovníka jedné z 16 amerických špiónážních organizací – National Security Agency – NSA, za zrádce, protože přinesl nezvratné důkazy o této špinavé

praxi, jeho odhalení svědčí o tom, že vojensko-průmyslový komplex si dělá, co chce bez ohledu na zákony a mezinárodní právo.

Velké pobouření v Evropě včetně České republiky vyvolalo několik Trumpových zmínek o nutnosti změn v „zastaralém a neúspěšném“ paktu NATO a hrozba, že nehodlá použít americké síly na obranu členských zemí, které se jen vezou a na svou obranu nevydávají slíbený podíl HDP – 2%. Je ale příznačné, že se prakticky nikdo z kritiků Trumpových slov v Česku nezmínil o faktu, že Washingtonská smlouva fakticky Spojeným státům takový postup od samotného začátku umožňuje. Článek 5 této smlouvy totiž v rozporu s neustálým tvrzením oficiální propagandy členské země nezavazuje automaticky přijít na pomoc napadeným členům ozbrojenými silami. Článek 5 totiž zní: „Dojde-li k ozbrojenému útoku, každá ze smluvních stran přispěje na pomoc napadené smluvní straně tak, že podnikne ihned sama i v dohodě s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou včetně použití vojenské síly.“ To znamená, že pokud by považoval americký prezident za nutné poslat jen protestní nótu, vyhověl by liteře a duchu Washingtonské smlouvy stejně, jako kdyby začal útočnicka bombardovat. Takovou vágní formulaci prosadil při vzniku NATO v roce 1948 právě americký Senát, protože dodnes odmítá ratifikovat jakoukoliv mezinárodní smlouvu, která by Spojené státy zavazovala použít americké ozbrojené síly automaticky bez výslovného souhlasu prezidenta a Senátu. V rozporu s oficiální propagandou není proto NATO ve skutečnosti jednoznačnou zárukou bezpečnosti členských zemí a při rozhodování o nasazení amerických vojenských prostředků by rozhodoval jen úsudek amerického Senátu a prezidenta, ale ne závazek ze smlouvy o NATO. Je politováníhodné, že tato fakta ignorují nejvyšší vojenští činitelé NATO, jako např. český generál Pavel, zastávající funkci předsedy vojenského výboru, který opakovaně ubezpečuje o tom, že článek 5 je totální zárukou bezpečnosti členských států.

Demokratům nepomohla ani snaha aktivně využít „ruskou kartu“, konkrétně tvrzení, že za únikem soukromých e-mailů Clintonové v době jejího působení jako ministryně zahraničí stojí hackeri v Rusku. Nezabrala ani snaha o kompromitaci pracovníka Trumpova volebního štábu jeho údajným napojením na bývalého ukrajinského prezidenta Janukoviče. Trumpovi protivníci neustále omílali i Trumpova slova oceňující některé kvality ruského prezidenta Putina nebo náznaky o možnosti uznání připojení Krymu k Rusku. Jak ukázal výsledek voleb, sázka volebního štábu demokratické strany na „ruskou kartu“ nevyšla.

Nepotvrdily se ani některé katastrofické scénáře, předpovídající snahu establishmentu zabránit nástupu Trumpa do Bílého domu za každou cenu. Často média opakovala Obamova slova, že „Trump je „nezpůsobilý vykonávat prezidentskou funkci“. Existovala i řada náznaků o přípravě takových scénářů, jako například uvedení televizních pořadů, v nichž byl zvolený prezident násilně svržen a zavražděn. Součástí úsilí o zpochybnění výsledků voleb je kampaň za přepočítání hlasů v některých státech (Wisconsin, Pensylvánie), vyvolaná neúspěšnou kandidátkou na prezidenta za stranu zelených a podpořenou štábem kampaně Clintonové. Zoufalým pokusem zvrátit výsledek voleb byla kampaň přesvědčit některé volitele republikánské strany hlasovat pro Clintonovou.

Rozdíl mezi kandidátem Trumpem a prezidentem Trumpem

Nehledě na některé excesy ve volební kampani však Amerika prokázala věrnost demokratickým principům mírového přechodu politické moci po volbách. Clintonová ještě v noci uznala porážku a nabídla svou podporu úsilí o překonání příkopů, vytvořených ostrou volební kampaní. Také Trump ve svých prohlášeních po volbách značně zmírnil svou rétoriku a některé předchozí radikální formulace již neuzíval. Velmi smířlivý byl i rozhovor Trumpa s Obamou v Bílém domě, zaměřený na technické a organizační aspekty předání moci. Zkrátka projevuje se podstatný rozdíl mezi rétorikou kandidáta Trumpa a slovníkem Trumpa – zvoleného prezidenta. Jde ale stále většinou jen o slova; po jeho inauguraci 20. ledna 2017 bude možné Trumpa hodnotit mnohem věrohodněji, protože půjde o jeho konkrétní činy.

Budoucí politiku nového amerického prezidenta v jednotlivých oblastech je krátce po volbách velmi obtížné předvídat, mj. proto, že jeho dosavadní prohlášení si často odporují. S jistotou je ale možné očekávat, že změny budou v některých oblastech radikální. To od něho také voliči očekávají a opak by vyvolal jejich rozčarování. V každém případě lze počítat s některými neočekávanými kroky v americké diplomacii. Vyjádřil např. ochotu setkat se se severokorejským vůdcem Kim Čong-unem a přesvědčit ho o skončení jaderného programu. Uskutečnění originálního nápadu ovšem neznamená, že bude úspěšné. Mnohé země uvítaly Trumpova ujištění, že zastaví vývoz demokracie a svrhávání nepohodlných režimů, což by umožnilo nějakou dohodu i s KLDŘ.

Na Trumpovy konkrétní kroky v zahraničně politické oblasti bude mít velký vliv i postoj partnerů, jak spojenců, tak i potenciálních soupeřů či protivníků. Trump brzy zjistí, že doby americké dominance minuly a že budoucí vztahy se zahraničím budou spíš výsledkem kompromisu než Trumpovy schopnosti dohodnout se. Kromě toho v klíčových zemích Evropy budou v roce 2017 volby, které mohou přinést řadu překvapení a výměnu vládních garnitur. To bude od nového amerického prezidenta vyžadovat poněkud jiný, pružnější, přístup než černobílé vidění ve volební kampani, v níž musel svého protivníka porazit.

V prvních týdnech po volbách lze o budoucí faktické politice soudit podle osobností jmenovaných do vysokých funkcí. Jmenování výrazného nacionalisty Stephena Bannona hlavním stratégem naznačuje, že často opakovaný slogan „Amerika především“ nebyl pouhým heslem a že lze očekávat splnění značné části avizovaných protekcionistických opatření. Výběr prvních osobností na vysoké posty ve vládě ukazuje, že jde o vyhraněně pravicové politiky a vojáky. Naprostá většina dosud nepůsobila ve vysoké politice, což naznačuje, že Trump chce provádět politiku ve všech oblastech jinak, než jeho předchůdci. Týká se to i vybraného ministra obrany, kterým je penzionovaný generál. Po dlouhá desetiletí byli ministři obrany civilisté, což mělo být zárukou civilní kontroly armády. Tuto svou praxi vnucovali Američané svým spojencům, kteří často jmenovali do funkce ministra obrany ženy, např. ve Francii, Španělsku nebo Německu. V ČR se stal ministrem obrany herec Martin Stropnický.

Vítězství Trumpa a pravicové politiky posílilo naděje a sebevědomí krajně pravicových hnutí a vůdců v Evropě, kteří mu fandili, zejména ve Francii, Rakousku, Německu nebo Nizozemí.

Ve vnitropolitické oblasti Trump již krátce po zvolení naznačil, že slibovaná likvidace Obamovy zdravotní reformy, která měla zajistit pro 40 milionů chudých Američanů zdravotní pojištění, se bude týkat jen některých jejích částí.

Nově zvolený prezident byl také nucen již v závěru volební kampaně mírnit svoje původní slova o zákazu vstupu muslimů do Spojených států, podobně jako o výstavbě zdi na hranici s Mexikem na náklady mexické vlády. Pro Evropany je chápání zdi na hranicích s Mexikem ovlivněno vzpomínkami na Berlínskou zeď, která měla zabránit útěku východních Němců na Západ. Pro Američany je tato myšlenka přijatelnější, protože už řadu let existuje a má zabránit přílivu nelegálních přistěhovalců. Naprosto neznámý je ovšem fakt, že ročně na této zdi zahyne větší počet uprchlíků než za celá desetiletí existence Berlínské zdi. Velký ohlas vzbudila nejen v USA, ale i v zahraničí původní Trumpova podpora snahám vrátit se k Bushovým praktikám mučení a drsným formám výslechu obviněných z terorismu. Silný odpor veřejnosti i některých vybraných kandidátů na vysoké funkce v administrativě Trumpa přesvědčily, že bude lepší si s veřejným míněním nezahrávat.

Je možné se spolehnout na to, že se Trumpovi podaří splnit jeho slib snížit daně, už proto, že v obou komorách Kongresu mají republikáni spolehlivou většinu.

Všeobecně se také očekává, že dojde k masivnímu financování obnovy dopravní infrastruktury, dálnic a železnic, které jsou podle všeobecného mínění dost zanedbané a budou vyžadovat ohromné investice. Pochybnosti ale panují ohledně možnosti „vrátit ocelářství místo páteře americké ekonomiky“, což Trumpovi umožnilo získat většinu hlasů v Pensylvánii i dalších státech.

Prakticky všichni analytici v USA i ve světě si lámou hlavu nad tím, zda svůj vítězný boj proti americkému establishmentu Trump myslel vážně nebo to byl jen prostředek, jak vyhrát volby a nakonec se s ním dohodne na vzájemně přijatelných kompromisech. Zdá se, že stejně jako jeho předchůdci půjde nakonec cestou dohody a kompromisu s establishmentem, ale není to zdaleka jisté. Lze očekávat, že na zrealnění některých Trumpových postojů v zahraničně politické oblasti budou mít jeho konzultace se zkušeným a pragmatickým republikánským expertem Henry Kissingerem.

Mezi otázky, zda se establishmentu podaří pohřbit původní Trumpovy představy, patří jeho slib bývalým členům vlád a poslancům Kongresu i senátorům zakázat po dobu pěti let působit jako lobbisté nebo omezit mandát senátorů na 12 let a mandát členů Sněmovny reprezentantů na šest let.

Skalní Trumpovi odpůrci pokračují ve strašení veřejnosti, že jeho konkrétní kroky budou příliš radikální a negativně ovlivní vývoj a zvláště ekonomiku ve světě. Mnohem pravděpodobnější je perspektiva sice radikálních změn, ale ne takových, které by vážně ohrozily současný establishment západního světa.

Na pomezí mezi vnitřní a zahraniční politikou je zbrojení a zájmy vojensko-průmyslového komplexu. Trump nenechává nikoho na pochybách, že jeho zájmy neutrpí. Vojenské výdaje nepochybně porostou a k jejich zvyšování bude zřejmě nutit i spojence a nepřimo také svoje potenciální protivníky.

Značná nejistota panuje kolem budoucnosti americko-kubánských vztahů, protože na úmrtí Fidela Castra Trump mj. reagoval tím, že pokud se nezmění kubánská politika, některé kroky prosazené Obamou, vrátí zpět.

Existuje i řada Trumpových slibů, jejichž splnění se zdá pravděpodobné. Z mnohých prohlášení Trumpa vyplývá, že nehodlá pokračovat v roli světového četníka a chce zasahovat jen tam, kde jsou americké národní a bezpečnostní zájmy jednoznačně dotčeny. Oprávněné jsou zřejmě obavy zkorumpovaného ukrajinského vedení, že nebude pokračovat v dosavadní Obamově bezvýhradné podpoře a štědrosti.

Americký přístup k ukrajinské krizi těsně souvisí s perspektivou očekávaného zlepšení současných velmi špatných vztahů s Ruskem a s případnou dohodou s ním o politickém řešení syrského konfliktu. Zatím dohodě bránilo především tvrdošíjné lpění Saúdské Arábie, Obamy a některých evropských lídrů, jako francouzského prezidenta Hollanda, na okamžitém odchodu prezidenta Asáda. S americko-ruskými vztahy a přístupem k syrskému konfliktu souvisí i slíbený Trumpův razantnější postup proti Islámskému státu. Ten zatím oslabovala americká podpora tzv. umírněné opozice proti Asádovi, zatímco ruská leta-

dla bojovala spolu se syrskou armádou s povstalci, někdy podporovanými právě Američany. Případné zlepšení rusko-amerických vztahů by odpovídala dosavadnímu trendu v poválečných letech, kdy v období republikánských prezidentů byly tyto vztahy většinou lepší. Občas jsou vyslovovány dohady, že Trump jako pragmatik přistoupí ke vztahům s Ruskem z hlediska uznání jeho sféry vlivu. Obamova zahraniční politika vycházela z toho, že sférou amerického vlivu je prakticky celý svět včetně bývalých sovětských republik, ale Rusko na sféru svého vlivu nárok nemá.

Zdůrazňování priority boje s Islámským státem znepokojuje zejména Saúdskou Arábii, jejíž ideologie wahhábismu je velmi blízká ideologii sunnitských fanatiků v Islámském státě. Všichni totiž vědí, že Saúdská monarchie od počátku Islámský stát a syrské sunnitské povstalce podporovala, i když byla formálně členem koalice v čele s USA bojující s ním. Na konci Obamova období se vztahy se Saúdskou Arábii značně zhoršily a tento trend bude jistě pokračovat i za Trumpa. Mizí totiž dosavadní ohledy na Saúdy kvůli ropě, protože USA se stávají soběstačnější. Dosud se vyhýbaly kritice Saúdské Arábie v oblasti lidských práv, třebaže jejich porušování v monarchii bylo daleko flagrantnější než v zemích, které americká propaganda nejvíce odsuzovala.

Velké obavy vzbuzují Trumpovy opakovaná prohlášení o nutnosti sjednání nových podmínek Severoamerické zóny volného obchodu NAFTA (North American Free Trade Area), již podepsané dohody o hospodářských vztazích s asijskými zeměmi (TPP – Transpacific Partnership) a připravované Transatlantické obchodní a investiční dohody TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership). Největší zájem mají evropské země včetně ČR o osud TTIP, která v Evropě naráží na kritiku, že dosud dohodnutý text je příliš ve prospěch USA. Jelikož podle Trumpa je naopak připravovaný text výhodnější pro Evropu, lze těžko očekávat, že by se obě strany v nejbližší době shodly na vzájemně přijatelném kompromisu.

Trumpova nespokojenost s ohromným obchodním deficitem s Čínou a výhrůžky uvalit vysoké clo (45%) na dovážené čínské výrobky již vyvolaly varování čínských činitelů k opatrnosti. Čínsko-americká obchodní válka by citelně zasáhla obě strany, a proto nelze očekávat příliš radikální americké kroky. Podobně by příliš radikálně prosazovaná protekcionistická opatření v duchu Trumpových předvolebních prohlášení mohla znamenat vážné ohrožení světového obchodu.

Po určitou dobu visel otazník nad pařížskou dohodou o klimatu, kterou Trump slíbil vypovědět. V pozdějších rozhovorech však připustil, že na dohodu nemá jednoznačný názor.

Již za Obamy některé evropské země a činitelé vyjadřovali nespokojenost s přesouváním těžiště zahraničně politických, ekonomických i bezpečnostních zájmů USA z Evropy do Asie a Pacifiku. Americká angažovanost na Ukrajině a vyslání amerických kontingentů do Polska a pobaltských zemí v poslední době kritiku americké politiky v Evropě poněkud utlumily, ale podobné obavy se po zvolení Trumpa objevují znovu.

Zvolení Trumpa vyvolalo polemiky i v Česku. Většina veřejných činitelů odmítala sdělit svoje preference, někteří, jako prezident Zeman, otevřeně fandili Trumpovi. Ti, kdo hlasitě vyhlášovali podporu Clintonové a možné vítězství Trumpa označovali za katastrofu, většinou zmlkli nebo změnili názor. Znepokojení nebo naopak nadšenou podporu vyvolali někteří významní američtí příznivci Trumpa, když se ve volební kampani vyslovovali ve prospěch oprášení projektů výstavby radaru v ČR a základen protiraketového systému v Polsku. Premiér Sobotka tento projekt považuje za mrtvý.

Pozorovatelé, kteří předpokládají zlepšení americko-ruských vztahů, počítají se setkáním Trumpa s Putinem. Z prestižních důvodů se jim zdá nepravděpodobné, že by se poprvé sešli v Americe nebo Rusku. S ohledem na nadstandardní vztahy prezidenta Zemana s prezidentem Putinem a neskrývané sympatie s Trumpem se objevují spekulace, že by mohlo k setkání obou prezidentů dojít v Praze.

Nebývalou pozornost v Česku vyvolala nabídka bývalé Trumpovy manželky českého původu Ivany stát se americkou velvyslankyní v Praze. Pozitivně se k takové perspektivě vyslovili prezident Zeman i další čeští politici.

Recenzní článek na téma: Prezentace vojenské intervence NATO v SRJ (1999) v médiích a jejich vliv na společnost

Tento recenzní článek se věnuje prezentaci vojenské intervence NATO v SRJ v roce 1999 v médiích. Ovlivňují média společnost?

Média a politika a jejich vliv na společnost je velmi rozporuplným tématem, a to i ve spojení s prezentací vojenských intervencí, či válek. Jedním z případů je vojenská intervence NATO v SRJ, která probíhala od března 1999 do června téhož roku⁸², jako nátlakova metoda proti politice tehdejšího prezidenta Slobodana Miloševiče. Pohledy na vývoj situace se výrazně liší, téma je v řadě zemí kontroverzní. Otázkou suverenity státu vs. lidská práva, důvody zásahu, vliv médií (CNN efekt) až po propagandu, tedy využití médií jako odůvodnění činů Severoatlantické aliance, to vše jsou problematické oblasti, na které je v případě zkoumání důležité brát zřetel.

Danému tématu se z různých pohledů věnují čtyři autoři z rozdílných periodik. Jedná se o anglicky psané články vydané do roku 2010, ale s určitým časovým odstupem od samotné intervence. Podstatou je zjistit pohled autorů na vliv médií na vývoj konfliktu a vnímání společnosti. Články jsou čerpány z databáze Sage Journal a JSTOR.

Článek *Democracy and Propaganda Nato's War in Kosovo*⁸³ vyšel v dvouměsíčníku v roce 2008 v **European Journal of Communication**, který editují – Peter Golding, Northumbrijská Univerzita, Velká Británie, Karin Raeymaeckers, Univerzita v Ghentu, Belgie a Helena Sousa, Univerzita Minho, Portugalsko. Odborný časopis *European Journal of Communication* se zabývá výzkumem komunikace a teoriemi s nimi spjatými. Cílem je reflektovat a podpořit různorodost intelektuálních tradic v této oblasti a zpropagovat dialog mezi nimi. Časopis je určen pro vědeckou komunitu po celém světě. Autoři jsou převážně evropští akademici.⁸⁴

Autorem článku je **Mark Wolfram** profesor politických věd na Univerzitě v Oklahomě. Jeho hlavní expertízou je kompartivní politika, kultura a politika a legitimizace násilných/válečných konfliktů.⁸⁵

Časopis vydal řadu článků věnující se intervenci NATO a i jejím mediální prezentaci. Například v roce 2000 vyšel článek *Legitimizing 'Humanitarian Intervention'? CNN, NATO and the Kosovo Crisis*⁸⁶ jejíž autorem byl odborník na mezinárodní komunikaci Daya Kishan Thussu, univerzity ve Westminsteru. Ta vnímá prezentaci konfliktu jako precedenc. Kdy CNN televize se světovým zásahem prezentovala nekriticky události jako „humanitární intervenci“.

Článek *Framing The Nato Air Strikes On Kosovo Across Countries Comparison Of Chinese And Us Newspaper Coverage*⁸⁷ byl publikován v **International Communication Gazette** je jedním z hlavních světových časopisů věnující se komunikaci, které prošli oponentním řízením. Vědecký časopis vychází osmkrát do roka a zabývá se všemi aspekty mezinárodní komunikací, včetně struktur a procesů mezinárodní komunikací, regulačními režimy interakcí a interkulturní komunikací. Editorem je Cees Hamelink,

⁸² PELIKÁN, Jan. Dějiny Srbska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny států. ISBN 80-710-6671-0.

⁸³ WOLFRAM, M. A. Democracy and Propaganda: NATO's War in Kosovo. *European Journal of Communication* [online]. 2008, 23(2), 153-171 [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0267323108089220. ISSN 0267-3231. Dostupné z: <http://ejc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0267323108089220>

⁸⁴ *European Journal of Communication*. In: *SAGE Publishing* [online]. SAGE Publishing, 2016 [cit. 2016-11-19]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/european-journal-of-communication/journal200857#submission-guidelines>

⁸⁵ Mark Wolfram. *Oklahoma State University: Department of Political Science* [online]. Oklahoma State University, 2016 [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: <https://polsci.okstate.edu/people/34-people/faculty/472-wolfram>

⁸⁶ THUSSU, D. K. *Legitimizing 'Humanitarian Intervention'? CNN, NATO and the Kosovo Crisis* [online]. [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0267323100015003005. ISBN 10.1177/0267323100015003005. Dostupné z: <http://ejc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0267323100015003005>

⁸⁷ YANG, J. *Framing the NATO Air Strikes on Kosovo Across Countries: Comparison of Chinese and US Newspaper Coverage* [online]. [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0016549203065003002. ISBN 10.1177/0016549203065003002. ISSN 1748-0493. Dostupné z: <http://gaz.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0016549203065003002>

univerzita v Amsterdamu, Holandsko.⁸⁸ Autorem článku je vědec **Jin Yang**, doktorant v oblasti mediální komunikace.

Časopis **Critical Sociology**, kde vyšel článek *Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo*⁸⁹ je recenzovaný časopis, jehož cílem je propagovat kritické myšlení publikováním článků různých perspektiv. Tématicky je na hranici kritických a radikálních společenských věd. Časopis je platforma určena pro vědce, jejíž práce je věnována vztahům mezi rasami, pohlavím a společenskými třídami a těm, kteří chtějí dosáhnout hlubšímu porozumění společnosti.⁹⁰ Časopis je vydáván Asociací kritické sociologie a vychází osmkrát do roka. Editorem je David Fasenfest z waynské státní univerzity v USA. Článek sepsal **Alexander G. Nikolaev** akademik z drexelské university v Pensylvánii, který má letitou praxi, jako novinář a v PR v USA a východní Evropě. Výzkumným zaměřením je tedy PR, politická, krizová a mezinárodní komunikace.

The Journal of Politics⁹¹ publikoval článek *Making Sense of Issues Through Media Frames: Understanding the Kosovo Crisis*⁹². Šéfredaktorem *The Journal of Politics* je Jeffery A. Jenkins. *The Journal of Politics* je vysoce kvalitní, a proto vysoce selektivní časopis v oboru politologie. Je hlavním souhrnným časopisem věnujícím se politické vědě a nejstarším regionálním časopisem politické vědy ve Spojených státech amerických. Vychází čtyřikrát ročně. *The Journal of Politics* sponzoruje Southern Political Science Association. Autoři článku jsou **Adam J. Berinsky** profesor politologie na Massachusettském institutu technologií a **Donald R. Kinder** je výzkumníkem na univerzitě v Michigenu. Oba autoři jsou odborníky ve svém oboru – masová komunikace.

Autoři výše uvedených článků pracují výhradně s anglickými zdroji. Ke svému zkoumání využili metodu obsahové analýzy, či empirický přístup (experimenty).

Otázkou **pravdivosti oficiálních** podkladů věnuje největší pozornost **Mark Wolfram**, který vnímá média (v tomto případě) jako nástroj propagandy. Článek zaměřuje hlavně na události „**Račak a operaci „Horsehoe“**“ Média jsou dle autora úzce propojena s oficiální politikou státu. Komplikované otázky vliv politiků na média se věnují i další autoři, každý z jiného pohledu. Výzkumník **J. Yang** zdůrazňuje, že pohled společnosti a i jednotlivce na události ovlivňuje **národní zájem**. Tuto tezi opírá o rozdílné vyobrazení událostí čínských médií (*People's Daily Online* a *China Daily*) a americkými médii (*New York Times* a *Washington Post*), ke komparaci využil metodu – kvantitativní obsahovou analýzu, kde zkoumá 200 článků. Zmiňuje důležitý prvek při rozhodování, zda provést vojenskou intervenci, či nikoliv – **suverenita státu vs. lidská práva**. Čína vzhledem ke své vnitřní politice stála na straně tehdejší SRJ a odsuzovala útok za porušení základní práv státu, USA to pojímalo naopak jako boj za lidská práva.

Při zvažování ovlivňování oficiální politiky státu, J. Yang i Alexander G. Nikolaev se zaměřují i na faktor subjektivity uvnitř redakce nebo konkrétního novináře. A. G. Nikolaev vychází z Shoemakera a Reese a jejich třech prvků, které ovlivňují podobu výsledné zprávy – subjektivní pohled novinářů (ideologie, profesní norma), politická orientace média, organizační struktura, vnější vliv a nátlaky na novináře (politika). Těž uvádějí Hammonda Hernana, pokud média nepodávají pravdivé informace a začnou prodávat válku, pak jsou nepřitelem demokracie. Nikolaev užívá termín „agitační mód“.

K struktuře textu a způsobem zpracování příběhů, aby jej čtenáři pochopili, tak jak chce autor se věnují ve svém článku A.J. Berinski a D.R. Kinder. Ti spatřují pochopení u společnosti v momentu vytvoření struktury a dobrého příběhu. Případně přijetí společnosti vojenské intervence v Kosovu odůvodňují zpracováním zpráv do příběhu. Vychází z otázky Lippmana, zda vůbec obyčejní lidé mohou chápat politiku. V rámci výzkumu provedli experiment (série 5ti článků s dobrou strukturou). Vytvořili dva mediální rámce, jeden který zdůrazňoval nezasahování a nebombardování a druhý podporující intervenci. Poukazují na to, že mediální rámce nikdy nejsou objektivní a mají velký vliv na společnost. Pro kvalitní a fungující rámec je nutné tvořit dobrý příběh.

Samotné **ztvárnění** v médiích je předmětem J. Yangovi kvantitativní obsahové analýzy. Věnuje se vlivu textace, užití sentimentu. Důležitý pohled vkládá i Alexander G. Nikolaev, jenž vypracovává statistickou obsahovou analýzu fotek pro změnu třech amerických magazínů *Time*, *Newsweek* a *US News & World Report* a to po dobu 5 měsíců. Zkoumá 365 fotek. Alexandr nezpochybňuje dokumenty, ale ptá se, zda

⁸⁸ Sage Publishing: *International Communication Gazette* [online]. University of Amsterdam, The Netherlands [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/international-communication-gazette#aims-and-scope>

⁸⁹ NIKOLAEV, A. G. *Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo*. *Critical Sociology* [online]. 2009, 35(1), 105-130 [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0896920508098659. ISSN 0896-9205. Dostupné z: <http://crs.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0896920508098659>

⁹⁰ *Critical Sociology* [online]. 2015, 2015(42) [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/critical-sociology#description>

⁹¹ About. In: *The Journal of Politics* [online]. The University of Chicago: The University of Chicago Press Books, 2016 [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <http://www.journals.uchicago.edu/journals/jop/about>

⁹² Berinsky, Adam J., and Donald R. Kinder. "Making Sense of Issues Through Media Frames: Understanding the Kosovo Crisis." *The Journal of Politics* 68, no. 3 (2006): 640-56. doi:10.1111/j.1468-2508.2006.00451.x.

americká média správně prezentovala oficiální podklady. Autor se zaměřuje na **fotografie**, které byly publikovány. Autor vychází ze sociologických výzkumů týkajících se války a společnosti (Kriesberg, Porter, Marullo, atd.) Oproti J. Yangu A. G. Nikolaev, vychází z války v Zálivu. Kosovo nevnímá jako precedenc. Zdůrazňuje tvrzení Blitzera, že svoboda médií je založena na jednom důležitém bodě, jsou podávány pravdivé informace, jelikož tyto informace určuje vzdělanost společnosti. Je důležité zkoumat jak média prezentují svět. Přiklání se k McQuailovi „celé studium massových médií je založeno na předpokladu významného efektu/vlivu médií. A.G. Nikolaev zmiňuje, že fotografie jsou významný prvkem – vzbuzují emoce ve čtenáři. Čtenáři považují fotografie za fakt. Pokud vidíte fotografii, nikdo se nepozastaví a neřekne: „to je pouze jeho názor“. Fotky se, však používají často podle potíky nikoliv podle pravdivosti. Autoři se jednotlivě soustředili na dílčí části celkové skládky. Všechny body, které zmínily sehrávají velkou úlohu v přijetí výsledné zprávy u příjemce. Zvolené metody lze hodnotit za adekvátní, avšak spatřuji jako nedostačující volba literatury. V rámci teoretické části by bylo dobré prozkoumat i jinou než anglicky mluvící literaturu.

Literatura

About. In: *The Journal of Politics* [online]. The University of Chicago: The University of Chicago Press Books, 2016 [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <http://www.journals.uchicago.edu/journals/jop/about>

Berinsky, Adam J., and Donald R. Kinder. „Making Sense of Issues Through Media Frames: Understanding the Kosovo Crisis.“ *The Journal of Politics* 68, no. 3 (2006): 640-56. doi:10.1111/j.1468-2508.2006.00451.x.

Critical Sociology [online]. 2015, 2015(42) [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/critical-sociology#description>

European Journal of Communication. In: *SAGE Publishing* [online]. SAGE Publishing, 2016 [cit. 2016-11-19]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/european-journal-of-communication/journal200857#submission-guidelines>

Mark Wolfgram. *Oklahoma State University: Department of Political Science* [online]. Oklahoma State University, 2016 [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: <https://polsci.okstate.edu/people/34-people/faculty/472-wolfgram>

NIKOLAEV, A. G. Images of War: Content Analysis of the Photo Coverage of the War in Kosovo. *Critical Sociology* [online]. 2009, 35(1), 105-130 [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0896920508098659. ISSN 0896-9205. Dostupné z: <http://crs.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0896920508098659>

PELIKÁN, Jan. Dějiny Srbska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny států. ISBN 80-710-6671-0.

Sage Publishing: *International Communication Gazette* [online]. University of Amsterdam, The Netherlands [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/international-communication-gazette#aims-and-scope>

THUSSU, D. K. *Legitimizing Humanitarian Intervention?: CNN, NATO and the Kosovo Crisis* [online]. [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0267323100015003005. ISBN 10.1177/0267323100015003005. Dostupné z: <http://ejc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0267323100015003005>

WOLFGRAM, M. A. Democracy and Propaganda: NATO's War in Kosovo. *European Journal of Communication* [online]. 2008, 23(2), 153-171 [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0267323108089220. ISSN 0267-3231. Dostupné z: <http://ejc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0267323108089220>

YANG, J. *Framing the NATO Air Strikes on Kosovo Across Countries: Comparison of Chinese and US Newspaper Coverage* [online]. [cit. 2016-11-30]. DOI: 10.1177/0016549203065003002. ISBN 10.1177/0016549203065003002. ISSN 1748-0493. Dostupné z: <http://gaz.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0016549203065003002>

NIKOLA STRACHOVÁ

Do Mongolska po vlastní ose

Cestu do Mongolska jsme si vysnili dávno předtím, než začala v roce 2014 dostávat reálné obrysy. Důvod byl prostý, nejmenší hustota obyvatel na kilometr čtvereční a nekončící stepy slibovaly opravdový únik od rušných ulic velkoměsta.

Rozhodnutí vydat se „jižní trasou“ padlo velmi záhy. To však znamenalo ponořit se co nejdříve do studia vízové politiky jednotlivých zemí. Napříč Evropou, severem Turecka, přes hornatou Gruzii a zapomenuté krásy Arménie jsme se dostali na hranice s Ázerbájdžánem, kde naše vízová povinnost začínala. Přechod z Arménie rovnou do Ázerbájdžánu není možný vzhledem k přetrvávajícímu konfliktu o Náhorní Karabach. Ázerbájdžánsko-arménská hranice je jednoduše uzavřená. Naštěstí z Gruzie je lze využít přechod Tsodna (poblíž Lagodekhi).

Vjezd do Ázerbájdžánu je zkomplikován neuznáním karnetu (Carnet de Passages en Douane). Jedná se o záruční doklad, který umožňuje dočasný dovoz a vývoz dopravních prostředků bez nutnosti skládatelní celní jistoty na hranicích. Kromě silniční daně a pojištění, je požadována částka za povolení vjezdu vozidlem a složení nemalého depozitu. Je to jistě dáno tím, že jedeme nákladním automobilem o tonáži blížící se 10 tunám. Po několika hodinové debatě platíme pouze pojištění a silniční daň, tím se zavazujeme opustit Ázerbájdžán během 3 dnů. Cesta přes hlavní město Baku vychází přibližně na 850km a 3 denní tranzit vzhledem ke stavu místních silnic nedává příliš prostoru k turistice.

Írán již na hranicích působí velice vřele, celníci poukazují na dobré vztahy Íránu a České republiky a vše se zdá být na dobré cestě. Celý proces se velmi zpomaluje v okamžiku, kdy zjišťují, že do země cestuje také pes. Nakonec je z toho 26 hodin na iránských hranicích. Převoz psa přes země, které nedovolují jeho vlastnění jako domácího mazlíčka, není jednoduché. Primárně je na to třeba myslet již v České republice a vyřídit potřebné dokumenty na Státním veterinárním ústavu, u veterináře a na městském úřadě. Po konzultaci a vyšetření iránským veterinářem tyto dokumenty stačí k tomu, abychom byli všichni vpuštěni do země.

Írán je země s obrovským potenciálem v oblasti cestovního ruchu, což se ukazuje zejména dnes po zrušení protiiránských sankcí, které byly na zemi uvaleny v souvislosti s jeho jaderným programem. Mnoho turistů vnímá zlepšení vztahů Íránu se západem a neváhají uskutečňovat své zahraniční cesty právě sem. Pro Írán je to zároveň významná ekonomická příležitost. Lidé jsou zde velice vstřícní a zahraničních turistů si váží, přeci jen na ně nejsou zatím příliš zvyklí. Příjemným zjištěním je také cena nafty, která v roce 2014 pro turisty činí 3,2 , – Kč za litr. Místní si mohou své nádrže naplnit dokonce za poloviční cenu. Dodržování náboženských předpisů a nařízení je v Íránu zcela zásadní. Dohled zajišťuje přímo k tomuto účelu zřízená policie. V tomto ohledu jsou středoasijské republiky mnohem liberálnější, to zjišťujeme hned v Turkmenistánu, ačkoliv vláda jedné strany odkazující na samozvaného „otce Turkmenů“ Saparmurata Nijazova, je zde více než patrná. Zejména v Ašchabadu okázalostí nešetří a pozlacené sochy Nizajova jsou na každém rohu. Tento vládce si zajistil v roce 1999 funkci prezidenta do konce svého života. Ani po jeho smrti v roce 2006 se mnoho nezměnilo, nastupující Gurbanguli Berdimuhamedov pokračuje v politice svého předchůdce a opozici v zemi nedává žádnou šanci.

V Turkmenistánu i Uzbekistánu narážíme na dvě ekologické katastrofy, které se pro svou rozsáhlost staly turisty vyhledávanými místy. V poušti Karakum se ukrývá „brána do pekla“ neboli kráter o průměru 100 metrů, ze kterého již od roku 1971 uniká hořící plyn. Snahy o zastavení toho úniku byly prozatím bezúspěšné. V Uzbekistánu jsou dopady místní katastrofy mnohem širší. Důkazem toho je například Moy-nak, dříve přístavní městečko u Aralského jezera. Momentálně je břeh od města vzdálený přibližně 150 km. Podle sovětského plánu byla voda z přítékajících řek použita na zavlažování nových bavlníkových polí, která měla pokrýt nedostatečnou výrobu textilu ve svazu. Počítalo se s úplným vyschnutím jezera, aby vzniklo ještě více místa na pěstování. To se naštěstí nepovedlo, ale přesto z jezera mnoho nezbylo. Jeho slanost stoupla na desetinásobek a v kombinaci s pesticidy, které se do vody dostaly z bavlníkových polí, měla za následek vyhynutí většiny druhů ryb. Celá katastrofa ovlivnila i zdejší podnebí. Chladnější a delší zimy, velmi teplá léta a například písečné bouře ztěžují místním život a přinášejí zdravotní problémy. Lodní přepravu mezi Kazachstánem a Uzbekistánem a rybolov, který byl hlavní obživou přístavních měst a vesniček, už připomínají jen zrezlé lodě stojící uprostřed písku.

Po cestě do Mongolska není nutné projíždět Tádžikistánem, z Uzbekistánu se dá vstoupit rovnou na území Kyrgyzstánu. Tádžikistán se však pyšní druhou nejvyšší položenou cestou na světě. Slavná Pamir Highway je částí staré hedvábné stezky vedoucí do Číny. V jejím nevyšším sedle se dostanete do výšky neuvěřitelných 4655 m.n.m. a to byla opravdová výzva. Většina této cesty prochází autonomním územím Gorno Badakhshan, do kterého je třeba v Dušanbe vyřídit povolení. Měsíc před našim příjezdem se

odehraje v Khorogu (město na hranicích s Afghánistánem) konflikt mezi mafí a místní policií. Hranici mezi Tádžikistánem a Afghánistánem totiž tvoří řeka Panj a v létě, kdy je hladina níže než obvykle, se přes vodu pašuje afghánské opium. Tato situace nám však plány nezhatila a nezpevněnou Pamir highway se dostáváme do Kyrgyzstánu.

Kyrgyzstán a Kazachstán se od ostatních bývalých sovětských republik v této oblasti značně liší. Ruština se využívá na dennodenní bázi a alkohol již není tabuizován. Na vstřícnosti místních obyvatel to nic nemění, jen je třeba se mít na pozoru před smrštěnými přípitky. V Kazachstánu se dozvídáme, že byla zrušena vízová povinnost pro české občany ke vstupu do Mongolska (od 1.1.2016 je vízová povinnost opět zavedena), to je v mnohém ohledu ulehčení. Veškerá víza jsme se snažili zařídit před odjezdem z České republiky, ale žádat o víza, do zemí, které jsme potřebovali projet, nešlo více jak tři měsíce před faktickým vstupem do země.

Po 110 dnech strávených na cestě a 19 000 najetých kilometrech se před námi objevují mongolské hranice. Zajímavostí je, že celníky jsou většinou ženy. Je to způsobeno tím, že mají, více než muži, čas vystudovat požadovanou školu, kdežto mužská část populace se častěji věnuje chovu dobytka.

Západ země zatím nepoznal tolik turismu jako oblast kolem Ulánbátaru, proto není výjimkou pozvání do jurty na tradiční mongolské pohoštění, které se skládá ze sušeného sýru, domácích housiček, tvarohu, másla, jogurtu a slanečného čaje s mlékem. Za zmínku zcela jistě stojí Naadam, tradiční mongolský festival, který se pořádá jednou za rok. Datum jeho konání jsme propásli, adekvátní náhradou však byly každých pět let konané oslavy založení města Khovd. V tradičních mongolských oděvech neboli délech stovky diváků hltají každou ze tří disciplín, které jsou již zvyklostí při významných událostech. Těmito třemi sporty jsou lukostřelba, jízda na koni a zápas.

Přes nekonečné stepy jsme se postupně blížili Ulánbátaru. Někdy i rychlostí 130 ujetých km za 10 hodin jízdy. Stáda čítající několik tisíc kusů dobytka pasoucí se na vyschlé stepi vyvolávaly mnoho otázek.

Zejména, jak je možné je uživit během dlouhé zimy. Mongolsko se dlouhodobě potýká s opakující se katastrofou, kterou nazývají Dzud, což jsou extrémní mrazy, které následují po suchém létě. Pastevci nemají dostatek krmiva pro svá stáda a mrazy mohou zabít statisíce zesláblých kusů dobytka. Tato situace znovu nastala i tento rok, teploty klesaly k minus 40 stupňům Celsia a mráz tak zabil přes 200 000 kusů dobytka. Představa mongolské zimy není příliš lákavá, i uprostřed srpna se může stát, že přes den začne sněžit. Pomoc v zemi poskytuje mnoho organizací, například i český Člověk v tísni.

Pro Českou republiku se Mongolsko stalo prioritní partnerskou zemí v rámci rozvojové spolupráce pro období 2011 – 2017. Vztahy jak v oblasti hospodářské, politické, tak kulturní jsou však rozvíjeny již od 50. let 20. století. Největší rozmach zažilo budování vzájemných kontaktů v 60. letech minulého století. Do Mongolska odjíždělo mnoho specialistů různých oborů, mongolští studenti přijížděli do Čech a pracovní síla cirkulovala mezi oběma státy. Od té doby doba se uskutečnilo mnoho projektů, které směřovaly nejen do podpory energetiky a průmyslu, ale právě například do studijních stipendií a výměnných pracovních pobytů. Není tedy vzácností, že v Mongolsku žijí Mongolové, kteří stále obstojně mluví česky. K České republice má mnoho z nich velmi vřelý vztah.

Zcela zásadním momentem pro rozvoj kvalitní spolupráce bylo znovuotevření velvyslanectví České republiky v Ulánbátaru v roce 1999. Díky vzájemně tradičně dobrým vztahům se zvýšil potenciál pro navázání i výhodných obchodních partnerství.

Z Ulánbátaru míříme na sever, který je sice znatelně rozvinutější než západ země, přesto tu narážíme na šamanské obřady a mladé lidi navracejí se k mongolskému původnímu náboženství. Ač by se mohlo zdát, že náboženství v Mongolsku nehraje významnou roli, má zásadní úlohu v kulturní sféře této země.

Zpět do České republiky nás čeká několik týdnů ruskou Sibiří, trasa je lemována nekonečnou alejí bříz, to nám však nevadí, protože samotná cesta je mnohdy cíl.

**Projekt byl podpořen z prostředků České rozvojové agentury
a Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce.**

**Vedoucí projektu: Ondřej Melena
Redakce textu: Stanislav Stach
Soustředění podkladů: Lucie Dobešová
Grafická úprava a sazba: Tereza Melenová, Martina Donátová
Tisk: DI Print
ISBN: 978-80-904755-7-1
Vydala Rada pro mezinárodní vztahy,
Letohradská 36, 170 00 Praha 7
Praha 2016
www.rmv.cz
vydání první**

